

Τμήμα Ξένων Γλωσσών, Μετάφρασης και Διερμηνείας (ΤΞΓΜΔ)

ΠΜΣ “ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ”

Ακαδημαϊκό έτος 2016-2017

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Μεταφράζοντας Πολιτική Φιλοσοφία

**Σχολιασμένη Μετάφραση (FR→ΕΛ) αποσπασμάτων από το βιβλίο
του Alain Deneault «La médiocratie» («Η μετριοκρατία»)**

Φοιτήτρια
Χριστίνα Μπόγκα
Ξ 2016304

Κέρκυρα, Μάιος 2018

Deneault Alain (2015), *La médiocratie*

Σχολιασμένη Μετάφραση:

❖ *Introduction* (pp. 35-44)

❖ *Chapitre 1. Le “savoir” et l’expertise* (pp. 45-60)

Μέλη Τριμελούς Επιτροπής Εποπτείας:

1. Μιχάλης Πολίτης
(επιβλέπων)

2. Σωτήρης Λίβας

3. Μαρία Τσίγκου

Με πλήρη επίγνωση περί ακαδημαϊκής δεοντολογίας και των συνεπειών του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων και λογοκλοπής, δηλώνω ενυπογράφως ότι α) είμαι αποκλειστικός συγγραφέας της παρούσας Διπλωματικής Εργασίας με τίτλο «Μεταφράζοντας Πολιτική Φιλοσοφία» και υπότιτλο «Σχολιασμένη Μετάφραση (FR→ΕΛ) αποσπασμάτων από το βιβλίο «La médiocratie» (Η μετριοκρατία) του Alain Deneault», για την ολοκλήρωση της οποίας αναφέρω πλήρως ή/και παραπέμπω σαφώς σε όλες τις πηγές χρήσης δεδομένων, απόψεων, θέσεων και προτάσεων, ιδεών και λεκτικών αναφορών, είτε κατά κυριολεξία είτε βάσει επιστημονικής παράφρασης και β) η εν λόγω Διπλωματική Εργασία προετοιμάστηκε και ολοκληρώθηκε από εμένα προσωπικά στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών “ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ” του ΙΟΝΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ.

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΜΠΟΓΚΑ

25/05/2018

**“En traduction le texte précède toujours la théorie
et, dans une certaine mesure, il la fonde”.**

~Charles Le Blanc (2009)

**“Tout le travail de la traduction est une pesée de mots.
Dans l’un des plateaux nous déposons l’un après l’autre les
mots de l’auteur, et dans l’autre nous essayons tour à tour
un nombre indéterminé de mots appartenant à la langue
dans laquelle nous traduisons cet auteur, et nous attendons
l’instant où les deux plateaux seront en équilibre”.**

~Valéry Larbaud (1881-1957)

[J’espère que] “Je vous présente la plus belle copie du plus bel original”

~Pierre Perrin (1648)

Ευχαριστίες

Κάθε προσωπική πνευματική δημιουργία προκύπτει ως αποτέλεσμα αισιοδοξίας και προσδοκιών, υπομονής και επιμονής, οργάνωσης και μεθοδολογίας, σκέψης και γραφής, άγχους και αγωνίας.

Από τα στάδια αυτά που πέρασα –και με αυτή τη σειρά– μέχρι την ολοκλήρωση και παράδοση της εργασίας μου, είχα την τύχη να βρίσκονται δίπλα μου και μακριά μου πολλά άτομα, με θετικό κυρίως πρόσημο, στην προσπάθεια που κατέβαλα, καταργώντας ημερολογιακές μέρες και χρονικές ζώνες.

Θα ήθελα, λοιπόν, να ευχαριστήσω:

- ❖ τους δασκάλους μου, που μου πρόσφεραν το δώρο της μαθητείας δίπλα τους (Γ. Λαζαράτος Γ. Κεντρωτής, Σ. Λίβας, Ν. Παπαδημητρίου, Β. Σωσώνη, Μ. Τσίγκου),
- ❖ τον επιβλέποντα καθηγητή μου, Μιχάλη Πολίτη, που ελπίζω να μη ‘βασάνισα’ πολύ,
- ❖ τους συμφοιτητές μου που άνοιξαν μια μεγάλη αγκαλιά μέσα και έξω από την τάξη, δίνοντας απλόχερα συμβουλές, υλικό, φιλία (Θάνος, Αγλαία, Χριστίνα, Αλεξάνδρα, Κυριακή, Παναγιώτης, Βαγγέλης, Λίνα, Ελευθερία, Γιάννης, Κατερίνα, Σωτήρης, Ιγνάτης, Λάμπης, Θεοδώρα, Αθανασία),
- ❖ την οικογένειά μου, κυρίως την Μυρτώ μου και τη μητέρα μου,
- ❖ τις ‘κολλητές’ μου που ανέχθηκαν τον αναχωρητισμό μου και τη γκρίνια μου (Σπυριδούλα, Όλγα, Μαρία)
- ❖ την αγαπημένη συνάδελφο, συνεργάτιδα, φίλη Χρυσανγή, που με χαλάρωνε σε κάθε *jour fixe* με εδέσματα, κρασάκι και κουβεντούλα,
- ❖ τέλος, όλους όσους δεν σταμάτησαν να μου επαναλαμβάνουν «δεν-βαριέσαι-να-κάθεται-να-διαβάζεις-και-να-γράφεις-όλη-την-ώρα;», επειδή έτσι με έσπρωχναν να συνεχίζω ακαταπόνητη, σιγουρεύοντάς με πως κάνω το σωστό!

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η μετάφραση (από τα γαλλικά στα ελληνικά) ενός επιλεγμένου αποσπάσματος (*Εισαγωγή* και μέρος του *Κεφαλαίου 1*) από το βιβλίο του Καναδού συγγραφέα Alain Denault με τίτλο “Η μετριοκρατία”. Στόχος της μετάφρασης ήταν η διατήρηση της πληροφοριακής και κλητικής λειτουργίας του κειμένου-πηγή και η δημιουργία ενός μεταφράσματος, που να ανταποκρίνεται στις προσδοκίες των αναγνωστών της γλώσσας-στόχου σύμφωνα με τις συμβάσεις των ελληνικών επιστημονικών κειμένων. Η εργασία εμπεριέχει μια σύντομη παρουσίαση της θεωρίας του Σκοπού, στην οποία βασίστηκε το εγχείρημα, την προσαρμοσμένη στο Μοντέλο Κειμενικής Ανάλυσης της C. Nord εξέταση του κειμένου-πηγή, την αντιστοιχισμένη μετάφραση και, τέλος, τον σχολιασμό των μεταφραστικών ζητημάτων, ταξινομημένα κατά το γλωσσικό μακροεπίπεδο και μικροεπίπεδο, περιγράφοντας κι (επε)ξηγώντας προβλήματα, λύσεις και επιλογές.

Λέξεις κλειδιά: Μετριοκρατία, μετάφραση, γαλλικά / ελληνικά, πληροφοριακή / κλητική λειτουργία, κείμενο-πηγή, κείμενο-στόχος, θεωρία του Σκοπού, Μοντέλο Κειμενικής Ανάλυσης, επιστημονικό κείμενο, σχολιασμός, γλωσσικό μακροεπίπεδο / μικροεπίπεδο.

Abstract

The aim of the current paper was to translate (from French to Greek) a selected excerpt (*Introduction* and part of *Chapter 1*) from French Canadian author Alain Denault’s book entitled “The Mediocracy”. The purpose of the translation was to preserve the informative and appellative functions of the source text and create a translatum, corresponding to the target language readers’ expectations in conformity with the conventions of Greek scientific written texts. The paper includes a brief demonstration of the Skopos Theory applied to the translation project; an overview of the source text, adapted by the C. Nord’s Model for Translation-Oriented Text Analysis; the side-by-side translation; finally, a commentary of translation issues, classified upon macrolinguistics and microlinguistics level, which describes and explains problems, solutions and choices made.

Key Words: Mediocracy, Translation, French to Greek, Informative Function, Appellative Function, Source Text, Target text, Skopos Theory, Model for Translation-Oriented Text Analysis, Scientific Written Text, Commentary, Macrolinguistics, Microlinguistics.

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή.....	8
1. Η θεωρία της μετάφρασης στην υπηρεσία της μεταφραστικής πράξης	10
2. Η ταυτότητα του πρωτοτύπου.....	12
3. Μεταβαση (κατ' αντιστοιχία) από το πρωτότυπο στο μετάφρασμα.....	18
4. Ζητήματα και λύσεις στην χώρα της «γλωσσικής μετενσάρκωσης»	54
Συμπεράσματα	101
Βιβλιογραφικές αναφορές.....	103

Εισαγωγή

Το Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (ΠΜΣ) του ΤΞΓΜΔ του Ιονίου Πανεπιστημίου, στο οποίο είχα την τιμή να συμπεριληφθώ κατά το ακαδημαϊκό έτος 2016-2017 και το οποίο ολοκληρώνεται με την παρούσα διπλωματική εργασία, αποδείχθηκε ένα απαιτητικό αλλά συνάμα γοητευτικό ταξίδι στην πολύτροπη χώρα της μετάφρασης που συνδυάζει θεωρία και πράξη, τέχνη και επιστήμη, ταλέντο και γνώση, ελευθερία και δέσμευση, με όχημα τη γλώσσα, προορισμό την διαπολιτισμικότητα και οδηγό της επικοινωνιακής «μετάβασης» τον μεταφραστή. Με αυτήν την ιδιότητα, προαπαιτούμενο στη συγκεκριμένη ακαδημαϊκή συνθήκη, επέλεξα ένα εκτενές απόσπασμα κειμένου πολιτικής φιλοσοφίας στη γαλλική γλώσσα για να δημιουργήσω μια «αποδεκτή»¹ και σωστά σχολιασμένη μετάφραση στα ελληνικά.

Στην επιλογή του θέματος της εργασίας μου συνετέλεσαν ο τίτλος του πρωτότυπου κειμένου, “La médiocratie”, το ακαδημαϊκό μου υπόβαθρο (απόφοιτος Πολιτικής Επιστήμης) αλλά και το ενδιαφέρον που αποκτά στη σημερινή παγκοσμιοποιημένη ιστορική συγκυρία η προσπάθεια της φιλοσοφικής σκέψης να συλλάβει ζητήματα που σχετίζονται με τη φύση του Κράτους και την πολιτική κοινωνία, καθώς τη σύγχρονη φιλοσοφική συζήτηση απασχολούν οι θεμελιώδεις έννοιες της κοινωνικής δικαιοσύνης, της ελευθερίας, της ισότητας, της δημοκρατίας και της κοινότητας². Φυσικά δεν μπορεί να παραβλεφθεί η ίδια η πρόκληση του μεταφράζειν, ως ένα είδος εγγενούς παρόρμησης, συνδυαστικά με μια προσωπική επιθυμία να καταστήσω γνωστή μια σύγχρονη φιλοσοφική “φωνή” και σκέψη από μιαν άλλη πολιτισμική γωνιά του κόσμου.

Από την πρώτη ανάγνωση διέβλεψα την πρόκληση του πρωτοτύπου, διότι μου πρόσφερε τη δυνατότητα να μετουσιώσω σε δημιουργικό αποτέλεσμα γνώσεις και εμπειρίες που αποκόμισα στην διάρκεια του ΠΜΣ. Η πρόθεσή μου να μεταφράσω το προαναφερόμενο απόσπασμα προσδιόρισε εξ αρχής τη μεθοδολογική προσέγγιση που θα ακολουθούσα, προκειμένου να διευκολυνθώ στη διαδικασία της μετάφρασης και να οδηγηθώ με ασφάλεια στο ζητούμενο: τη γλωσσική, πολιτισμική και επικοινωνιακή *translatio* της συγγραφικής πρόθεσης. Εκ των πραγμάτων, λοιπόν, εφόσον η συνειδητή αυτή διεργασία τοποθετούσε την οπτική μου περί μετάφρασης από την προοπτική της διαπολιτισμικής επικοινωνίας και στόχευε στον αποδέκτη της ελληνικής γλώσσας, το εγχείρημά μου θα ήταν εφικτό μέσα από μια λειτουργική προσέγγιση της μετάφρασης. Η Θεωρία του Σκοπού του Hans J. Vermeer αποδεικνυόταν ικανή και κατάλληλη να

¹ Höning: «Δεν υπάρχει σωστή μετάφραση για κάθε λέξη, υπάρχει μόνο αποδεκτή μετάφραση» στο Παναγιώτης Κελάνδριος (2016), *Λειτουργική διδακτική της μετάφρασης*, Διάυλος, Αθήνα, σ. 124.

² Adam Swift, (2015) *Πολιτική φιλοσοφία, εισαγωγικός οδηγός για φοιτητές και πολιτικούς*, επιμ. Φιλ. Παιονίδης, Αλ.

μου προσφέρει την ενδιεκνυόμενη θεωρητική αφετηρία για να προσανατολίσω τη μεταφραστική στρατηγική στο κείμενο-στόχο.

Με βάση τα παραπάνω δεδομένα οργάνωσα την εργασία μου στις κάτωθι ενότητες, ολοκληρώνοντας το κείμενο με τη διατύπωση των συμπερασμάτων και την παραθεση της βιβλιογραφίας:

1. Η θεωρία της μεταφρασης στην υπηρεσία της μεταφραστικής πράξης,
2. Η ταυτότητα του πρωτοτύπου,
3. Μετάβαση (κατ' αντιστοιχία) από το πρωτότυπο στο μετάφρασμα,
4. Ζητήματα και λύσεις στη χώρα της «γλωσσικής μετενσάρκωσης».

1. Η θεωρία της μετάφρασης στην υπηρεσία της μεταφραστικής πράξης

Πρωτότυπο και μετάφρασμα, μεταφραστής και μεταφραστική πράξη αποτελούν μέρη ενός δύσκολου εγχειρήματος που ορχηστρώνεται γύρω από έναν σκοπό: την επακριβή μεταφορά ενός πολιτισμικού μηνύματος και την κατανόησή του από τον δέκτη της άλλης κουλτούρας. Η σκοπιμότητα που ενέχεται στην επίτευξη ενός λειτουργικά επαρκούς αποτελέσματος αναδεικνύει τον μεταφραστή σε καθοριστικό παράγοντα για τη λειτουργία και τον κοινωνικοπολιτιστικό προσανατολισμό του μεταφράσματος. Η τόσο ξεχωριστή φύση της μετάφρασης που εστιάζει σε πολιτισμούς, δέκτες και κειμενική προθετικότητα οδήγησε τον Γερμανό γλωσσολόγο Hans J. Vermeer να διατυπώσει στα τέλη της δεκαετίας του '70 τη θεωρία του Σκοπού, σύμφωνα με την οποία η μετάφραση θα πρέπει πρωτίστως να λαμβάνει υπόψη της τον πολιτισμό-στόχο και το κοινό της-αποδέκτη του κειμένου-στόχο, για «να μπορεί να λειτουργήσει στην περίσταση στην οποία πρόκειται να χρησιμοποιηθεί και με τα άτομα που επιθυμούν να την χρησιμοποιήσουν, ακριβώς με τον τρόπο που επιθυμούν να λειτουργήσει»³.

Αναμφίβολα, η προαναφερόμενη λειτουργία της περίστασης αναδεικνύει την πολιτισμική διάσταση της μετάφρασης, εφόσον «εμπλέκονται μέλη από διαφορετικούς πολιτισμούς»⁴, καθιστώντας την επικοινωνιακή γλωσσική πράξη. Ο θεωρητικός κανόνας του Σκοπού εστιάζει στον πολιτισμό-στόχο και μετασχηματίζει τη συγκεκριμένη επικοινωνιακή περίσταση με τη διαμεσολάβηση του μεταφραστή σε μεταφραστική περίσταση η οποία θα ενταχθεί σε ένα διαφορετικό πολιτισμικό περιβάλλον⁵. Υπο την προοπτική, λοιπόν, της κουλτουραλικής διάδρασης, το κείμενο-πηγή βρίσκεται στη διάθεση του μεταφραστή ως «παροχή πληροφοριών», τις οποίες καλείται να διατυπώσει και να αναπαραστήσει σε έναν πολιτισμό-στόχο και μια γλώσσα-στόχο. Για να μπορέσει ο μεταφραστής να αποσαφηνίσει τον σκοπό του μεταφράσματος, ώστε να αποκτήσει το κείμενο τη σημασία που πρέπει για τους αποδέκτες του, οφείλει να αναζητήσει κάθε πληροφορία η οποία μπορεί να συνιστά ένα αποτελεσματικό «πακέτο μεταφραστικών οδηγιών»⁶.

Η προσέγγιση του Σκοπού, ως συνδετικός αρμός του κειμένου-πηγή και του κειμένου-στόχου, αποδείχθηκε ως η πλέον κατάλληλη στη μεταφραστική διαδικασία για τον εξαιρετικά ενδιαφέροντα ορίζοντα, που διανοίγει στον μεταφραστή, καθώς του αφήνει ελευθερία δράσης και αιτιολόγησης των μεταφραστικών επιλογών (τι, πως και γιατί θα μεταφερθεί) στη βάση των τριών

³ Christiane Nord (2014), *Η μετάφραση ως στοχευμένη δραστηριότητα. Εισαγωγή στις λειτουργικές προσεγγίσεις*, Διάλογος, Αθήνα, σ. 74.

⁴ Στο ίδιο, σ. 63.

⁵ Στο ίδιο, σσ. 18-19.

προϋποθέσεων που θέτει: σαφήνεια σκόπευσης/στόχευσης, τήρηση του κανόνα της συνεκτικότητας, συνείδηση και συνέπεια στο κείμενο-στόχο⁷. Επιπροσθέτως, η αίσθηση καθήκοντος, η αξιοποίηση ενός ευρύ πεδίου γνώσεων από τον μεταφραστή που αναλαμβάνει να φέρει σε πέρας τη “στόχευμένη δράση” της μετάφρασης και η αντιμετώπιση του κειμένου ως επιδίωξη λειτουργίας και σκοπού στον άξονα του πολιτισμού⁸ επιβεβαιώνουν την διαλεκτική μεταξύ θεωρίας και πράξης: η πρώτη είναι απαραίτητη στο έργο της δεύτερης, η οποία στη συνέχεια θα (επανα)τροφοδοτήσει την πρώτη⁹.

⁶ Nord, ό.π., σσ. 76, 78-79.

⁷ Στο ίδιο, σσ. 54, 75, 80.

⁸ Στο ίδιο, σ. 84.

⁹ Jean-René Ladmiral [Université de Paris-X-Nanterre, (1981), «Eléments de traduction philosophique» στο *Langue française*, Nr. 51, στο https://www.persee.fr/doc/lfr_0023-8368_1981_num_51_1_5095, p. 26.

2. Η ταυτότητα του πρωτοτύπου

2.1. Η θεματική του βιβλίου και ο συγγραφέας του

Σύμφωνα με τα προαναφερόμενα για τη θεωρία του Σκοπού, οφείλουμε να γνωρίζουμε, πριν αρχίσουμε να μεταφράζουμε, “γιατί”, “για ποιόν” και “για ποιο σκοπό” το κείμενο-πηγή πρέπει να μεταφραστεί¹⁰. Όμως, “Γιατί μεταφράζουμε ένα βιβλίο;” Επειδή νιώσαμε ένα “κλικ”; Επειδή είναι “σημαντικό στον τομέα του”; Επειδή είναι “γνωστό στη χώρα του”; Επειδή είναι “διεθνώς αναγνωρισμένο”; Ή επειδή αποτελεί “πηγή ιδεών ή νέων και πρωτότυπων πληροφοριών σε άλλες πολιτισμικές συνθήκες”;¹¹ Κάθε ένα χωριστά και όλα μαζί λειτούργησαν στην επιλογή του κειμένου που μετέφρασα. Πρόκειται για απόσπασμα από το δημοσιευμένο το 2015 δοκίμιο πολιτικής φιλοσοφίας του Καναδού Alain Deneault (1970-)¹² με τίτλο *La médiocratie* [*Η μετριοκρατία*] και περιλαμβάνει την *Introduction* [*Εισαγωγή*] και μέρος του *Chapitre 1. Le «Savoir» et l’expertise* [*Κεφάλαιο 1. Η «Γνώση» και η Ειδημοσύνη*].

Στο σύγγραμμά του ο συγγραφέας καταθέτει τον προβληματισμό του για την υπερίσχυση της μετριότητας, η οποία γίνεται αξία αναφοράς και παράγοντας πλήρους εξουσιασμού στη θέση του καλύτερου ή βέλτιστου, και για την απειλητική γενίκευση ενός καθεστώτος εκμηδενισμού της ανθρώπινης πολυμορφίας και πολυπλοκότητας από λογικές εξορθολογικής διαχείρισης και επιβολές τυποποίησης με όρους πολιτικο-πολιτιστικής «μαφίας». Στον «καιρό των μετρίων», η επικράτηση των μετρίων, οι οποίοι ασκούν εξουσία και επιρροή και αποδεικνύονται κατώτεροι από το μέσο όρο και ανεπαρκείς σε ταλέντα και ικανότητες, αναδεικνύεται κυρίαρχο φαινόμενο του σύγχρονου κοινωνικο-πολιτικού πεδίου. Κατά συνέπεια, σε όλα τα σημαντικά πεδία δημιουργικής δυναμικής (πολιτική, δίκαιο, επιχειρήσεις, δημόσια διοίκηση, δημοσιογραφία, έρευνα) επιβάλλεται η μετριότητα, η οποία, καλυμμένη με τη σκευή του ‘μεσαίου χώρου’, γίνεται ένα θνησιγενές,

¹⁰ Katharina Reiss, «Type, Kind and Individuality of Text: Decision making in Translation», Translated by Susan Kitron, στο Lawrence Venuti (2000), *The Translation Studies Reader*, Routledge London & New York, p.170 και Κεράνδριας, ό.π., σ. 67.

¹¹ ROCHLITZ, Rainer (2001): «Traduire les sciences humaines» in *Raisons politiques*, no. 2, pp. 65-77: «Pourquoi traduit-on un livre ? Dans le domaine des sciences humaines, il ne s’agit pas essentiellement de coups de cœur, mais de la conviction de « l’importance » de l’ouvrage pour la discipline ou le domaine de recherches en question [...] Tel ouvrage, qui est soit déjà réputé dans son pays d’origine ou internationalement reconnu, soit découvert comme une source d’idées ou d’informations nouvelles ou originales dans un autre contexte culturel.»

¹² Διδάκτορας Φιλοσοφίας, καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Μόντρεαλ, Δ/ντής του προγράμματος εξωτερικού *L’économisme versus les économies* στο παρισινό Collège International de Philosophie, συνεργάτης του πολιτικού-πολιτιστικού περιοδικού *Liberté* [Québec], συγγραφέας των κειμένων *Noir Canada* (2008), *Offshore* (2010), *Paradis sous terre* (2012), *Gouvernance* (2013), *Paradis fiscaux. La filière canadienne* (2014), *De quoi Total est-elle la somme* (2017), στην ιστοσελίδα του LUX Éditeur: <http://www.luxediteur.com/catalogue/categorie/auteurs/alain-deneault/> (ημ/νία πρόσβασης: 25/01/2018).

αδυσώπητο κι εξτρεμιστικό ‘κέντρο’ που απεχθάνεται την καινοτομία, τη συμμετοχικότητα, την αξία και τη δέσμευση, εγκαθιδρύοντας με όρους συμβολικής βίας την (απ)άρνηση και την πικρία¹³. Έτσι, η *μετριοκρατία*, η εξουσία στα χέρια των μετρίων, ορίζει πλέον το νέο σκηνικό: δεν χρειάζεται πια να είσαι εξαιρετικός, να ξεχωρίζεις και να διακρίνεσαι, αρκεί μόνο να παραμένεις στον μέσο όρο.

Παρόλο που ο συγγραφέας καταγράφει στη γενέθλια χώρα του τη σκοτεινή «τυραννία της μετριοκρατίας» και το διαβρωτικό αποτέλεσμά της στον κοινωνικό ιστό, για τα οποία μιλάει απευθυνόμενος σε συγκεκριμένο πολιτισμικό κοινό (Καναδάς), η θεματική του βιβλίου του διαθέτει μια δυναμική εξωστρέφεια. Διαπιστώνεται ότι αφορά και τον υπόλοιπο κόσμο, όπως την Ελλάδα, όπου γίνεται λόγος για τη «βάνανση μετριοκρατία», η οποία υπαγορεύει ρητορικές και πραγματώσεις πολιτικής βούλησης περί εξαφάνισης της όποιας αριστείας και υπαγωγής του πληθυσμιακού συνόλου και της ατομικής ύπαρξης μόνο σε δημοσιονομικά μεγέθη και εκτός κοινωνικού κράτους¹⁴. Για τη διαπίστωση αυτή, γι αυτόν τον σκοπό αποφάσισα να δημιουργήσω μια λειτουργική και σημασιολογικά ορθή μετάφραση των επιλεχθέντων αποσπασμάτων από τη γαλλική (γλώσσα-πηγή) στην ελληνική (γλώσσα-στόχο) και για το ελληνικό κοινό, τον πολιτισμό-στόχο.

2.2. Ανάλυση του κειμενικού προφίλ

Σύμφωνα με την κειμενική τυπολογία της Reiss, το πρωτότυπο ανήκει στα πραγματολογικά κείμενα, δηλαδή στα κείμενα επιστημονικού δοκιμιακού λόγου¹⁵, χωρίς μη λεκτικά ή παραγλωσσικά στοιχεία. Έχει ως επικοινωνιακή λειτουργία, και μάλιστα κυρίαρχη, την πληροφοριακή, επειδή διαθέτει τα χαρακτηριστικά του πληροφοριακού κειμένου που χρησιμοποιεί τη «διάσταση της γλώσσας» για τη μετάδοση των δεδομένων του μηνύματος, εστιάζοντας την επικοινωνία, κυρίως στη θεματική του. Παράλληλα συνδυάζει και χαρακτηριστικά του λειτουργικού κειμένου, που εστιάζει στην κλητική λειτουργία με σκοπό να «εκμαιεύσει την επιθυμητή αντίδραση» του αναγνώστη, «να θέλξει ή να πείσει [...] να δράσει με ένα συγκεκριμένο τρόπο», όπως φαίνεται στον προτρεπτικό τόνο της εισαγωγικής πρώτης παραγράφου που διατρέχει,

¹³ Συνεντεύξεις Alain Denault: (1) «En politique comme dans les entreprises, “les médiocres ont pris le pouvoir”», *Télérama Idées* (07-12-2015), στο <http://www.telerama.fr/idees/en-politique-comme-dans-les-entreprises-les-mediocres-ont-pris-le-pouvoir,135205.php> και (2) «La médiocrité est-elle devenue une qualité recherchée ?», *Ça Se Saurait* (04-01-2017), προσβάσιμο στο <https://www.ca-se-saurait.fr/2017/01/04/mediocratie-alain-deneault/> (ημ/νία πρόσβασης: 25/01/2018).

¹⁴ Χρήστος Γιανναράς, «Η παιδεία: καταλύτης για την ανάκαμψη», εφημ. *ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ*, φύλλο της 25-04-2010 στο <http://www.kathimerini.gr/719748/opinion/epikairothta/arxeio-monimes-sthles/h-paideia-katalyths-gia-thn-anakamyh>, ημ/νία πρόσβασης: 20/04/2018.

¹⁵ Κελάνδριας, ό.π., σ. 36.

άλλωστε, το μεγαλύτερο μέρος του αποσπάσματος¹⁶.

Οι πληροφορίες που παρέχει στο πλαίσιο αυτών των επιτελούμενων λειτουργιών του, με μέσο το γραπτό λόγο στη γαλλική γλώσσα, απευθύνονται τόσο σε ένα εξειδικευμένο, επιστημονικό κοινό, όσο και σε άτομα που διαθέτουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο, είναι εξοικειωμένα με όρους φιλοσοφίας και πολιτικής και εντάσσονται στην κατηγορία των ενεργών πολιτών με σαφή πολιτική συνείδηση και σκέψη. Η πρόθεση του συγγραφέα να πληροφορήσει τους αναγνώστες για «φαινόμενα του κόσμου» και παράλληλα να τους οδηγήσει «σε μια συγκεκριμένη αντίδραση» με οδηγεί στην επιλογή μιας λειτουργικής μετάφρασης με σκοπό το μετάφρασμα να επιτελέσει τον ίδιο σκοπό και στη γλώσσα-στόχο¹⁷. Για το λόγο αυτό επέλεξα να κινηθώ στον τύπο της τεκμηρωτικής μεταφραστικής διαδικασίας, κατά την οποία το μετάφρασμα αναπαράγει την επικοινωνιακή διάδραση (ή πτυχές της) του πρωτοτύπου και συγκεκριμένα μεταξύ κυριολεκτικής (αναπαραγωγή και προσαρμογή στις νόρμες της ελληνικής) και φιλολογικής μετάφρασης, (κυριολεκτικά με επιπρόσθετες επεξηγήσεις, όπως οι ΣτΜ προς κατανόηση από τον αναγνώστη)¹⁸.

Μετά τον προσδιορισμό της κειμενικής λειτουργίας κρίνεται σημαντική η αξιολόγηση της κειμενικής δομής, εφόσον η συγγραφική πρόθεση μεταδίδεται στο κοινό και στις συνθήκες του πολιτισμού-πηγής μέσω της γλώσσας, σύμβολο και δείκτη ταυτότητας, υποκείμενη «στις συνθήκες του χρόνου», εγκαθιδρύοντας διαπροσωπικές σχέσεις που καθορίζονται από τις συμβάσεις των κειμενικών ειδών¹⁹. Το πρωτότυπο, κείμενο ενός σύγχρονου Καναδού συγγραφέα, που πραγματεύεται ένα επίκαιρο θέμα, γραμμένο στη γαλλική, στην οποία εντοπίζονται ελάχιστοι «καναδισμοί»²⁰, εμφανίζει τα χαρακτηριστικά του δοκιμίου, που σύμφωνα με τον Marc Lits «απευθύνεται σε έναν αναγνώστη, για να προτείνει μια στοχαστική ανάλυση, [...], δεν είναι ειδική επιστημονική μελέτη [...], έχει πρόθεση πειστική, αποδεικτική [...] ανάμεσα στη φιλοσοφία και τη λογοτεχνία [...], θέτει ερωτήματα, αλλά δεν τα απαντά ολοκληρωμένα, μάλλον προτείνει μια συζήτηση, καλεί τον αναγνώστη σε διάλογο. Προσεγγίζει το θέμα από διάφορες σκοπιές.»²¹. Κύριο χαρακτηριστικό του κειμένου είναι ο μακροπερίοδος λόγος, ίσως φορτικός εξαιτίας των συστηματικών παραθέσεων, με διαδοχές προτάσεων, διατυπωμένος στη βάση της φιλοσοφικο-επιστημονικής παράδοσης και σύμβασης στην ανάπτυξη της κριτικής σκέψης με διπλό επικοινωνιακό στόχο: την απόδειξη βάσει επαγωγικών συλλογισμών που απορρέουν μέσω ευκόλως

¹⁶ Jeremy Munday (2002), *Μεταφραστικές σπουδές· θεωρίες και εφαρμογές*, μτφρ. Άγγελος Φιλιππάτος, Μεταίχμιο, Αθήνα, σσ.124-125.

¹⁷ Nord, ό.π., σσ. 98, 103.

¹⁸ Στο ίδιο, σσ. 115-116, 306.

¹⁹ Reiss, ό.π., pp. 162, 165.

²⁰ Μετά τη δεκαετία του '80 οι "canadianismes" αποκαλούνται "québécoismes" και διακρίνονται σε λεξιλογικούς και σημασιολογικούς, στο http://www.granddictionnaire.com/ficheOqlf.aspx?Id_Fiche=26503480 (ημ/νία πρόσβασης: 15/05/2018).

²¹ Τίτικα Δημητρούλια-Γ. Κεντρωτής, (2015), «Η λογοτεχνική μετάφραση ως μετάφραση έργων. Δοκίμιο και δοκιμακός λόγος», στο *Λογοτεχνική Μετάφραση. Θεωρία και πράξη*, Ελληνικά Ακαδημαϊκά Συγγράμματα και Βοηθήματα:https://repository.kallipos.gr/pdfviewer/web/viewer.html?file=bitstream/11419/5252/1/00_master_docu

ελεγχόμενων γραπτών πηγών και την πειθώ προς επηρεασμό του αναγνώστη-δέκτη στο πλαίσιο της συγκεκριμένης περίπτωσης επικοινωνίας²². Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί, λοιπόν, τη μεθοδολογία και το ύφος της επιχειρηματολογίας στην ανάπτυξη του θέματός του, ενδείκτες και συνδέτες που δομούν με τάξη μαθηματικής κατασκευής τη φράση, χαρακτηριστικό της γαλλικής γλώσσας, την οποία διανθίζει με λέξεις διαφορετικών αποχρώσεων στα όρια των λεπτεπίλεπτων σημασιολογικών διαφορών. Επιπλέον, χρησιμοποιεί από πρόθεση τυπογραφικές ενδείξεις με πλάγια γραφή ή εισαγωγικά σε επιλεγμένες λέξεις τις οποίες μετατρέπει σε σήματα γραφής, εξαιρουμένων εννοείται των παραθεμάτων. Με την οπτική διαφοροποίηση των χαρακτήρων δημιουργεί βαθμό έντασης στο κειμενικό περιεχόμενο, καθώς επιδιώκει να επηρεάσει την αναγνωστική διαδικασία, κατευθύνοντας την προσοχή του δέκτη και υποδεικνύοντάς του προσοχή στα σημεία που επιθυμεί να τονίσει και να δώσει ιδιαίτερο νόημα ή απόχρωση νοήματος αντίστοιχα²³.

Ο εικονοποιητικός λόγος του συγγραφέα, εντοπίσιμος σε ολόκληρο το απόσπασμα (“...grattages de dos...”, “... un vaste simulacre qui nous engloutit dans son rire pervers.”, “...quiconque ne baigne pas dans les champs de connaissances...”), προσδίδει λογοτεχνίζουσα υφολογική ποικιλία, πολυφωνία και χαρακτήρα προφορικότητας. Πιο συγκεκριμένα το ύφος είναι σύνθετο, επιστημονικό, με υψηλή πυκνότητα και κινούμενο στην καταδήλωση, ήτοι σαφήνεια και ακρίβεια στη διατύπωση. Ο απρόσωπος, και επιζητούμενος αντικειμενικός χαρακτήρας του κειμένου επιβεβαιώνεται από γνωστές συμβάσεις της γαλλικής: τη γενικευμένη χρήση της αόριστης αντωνυμίας “on”, με την οποία δίνεται όχι μόνο η αντικειμενική οπτική του γ’ ενικού προσώπου αλλά και κάποιες αμφισημίες λόγω του γενικού χαρακτήρα της (“On habillera ensuite...”, “...on ne peut attendre...”), καθώς και την απαρεμφατική φράση (“Se vanter de...”, “Se satisfaire de ...”). Σε αυτό συντελούν επίσης και η εκτεταμένη χρήση μετοχών στην έναρξη της πρότασης (“Tétanisé...”), γερουνδίων (“...en réduisant...”) και παθητικής φωνής (“...est censée suffire...”). Επιπλέον, ο επιστημονικός χαρακτήρας αναφαίνεται στη χρήση ορολογίας, στις προσεκτικά τεκμηριωμένες πραγματολογικές πληροφορίες/απόψεις και στα σαφή προτασιακά όρια μέσω (κατάχρησης) σημείων στίξης, συνοχικών και συνεκτικών δεσμών (alors, enfin, aussi, ...), που διασφαλίζουν την πληροφοριακή ροή, σύμφωνα με τον προσωπικό τρόπο δόμησης της σκέψης του συγγραφέα, με τον οποίο διευθετεί τη συνολική ανάπτυξη/πραγμάτευση» του θέματος²⁴, την αλληλουχία των σημασιών αλλά και την κατανόηση από τον αναγνώστη, προκειμένου αυτός «να συνδέσει το κειμενικό μήνυμα με το ευρύτερο γνωσιακό, καταστασιακό και πολιτισμικό του

[ment.pdf](#) (ημ/νία πρόσβασης: 15/05/2018)

²² http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/discourse/2_1_4/index.html (ημ/νία πρόσβασης: 15/05/2018)

²³ http://speech.di.uoa.gr/sppages/spppdf/H_xrisi_twn_simatwn_grafis.pdf (ημ/νία πρόσβασης: 15/05/2018)

²⁴ http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/glossology/show.html?id=574 (ημ/νία πρόσβασης: 15/05/2018)

πλαίσιο»²⁵. Την αυστηρή λογική οργάνωση και ιεραρχία του κειμένου επαυξάνει η φυσική λογική της γαλλικής γλώσσας με την άμεση και διανυγή διάταξη και δομή της φράσης, η οποία διευθετεί τις λέξεις γραμμικά²⁶. Είναι μάλιστα ευδιάκριτη στα μέρη ανάπτυξης (εν προκειμένω “Introduction”, “Chapitre 1. Le «Savoir» et l’expertise”) και επιμέρους νοηματικές ενότητες (“Perdre l’ esprit”, “De savants faiseurs d’ opinion”, “C’est terre : c’est scientifique”, “Une écriture en perdition”) και χαρακτηρίζεται από τη δημιουργία έμφασης που επιτονίζει η χρήση των εμφατικών δεικτών, “c’est...” (“C’est un spectacle...”), “c’est [...] que...” (“...c’est que l’esprit...”), “ce sont... qui...” (“...ce sont les métiers qui...”), λέξεων ή συντάγματος στην αρχή της φράσης (“Le jeu, c’est transformer...”). Την ίδια λειτουργία επιτελεί και η εξαντλητική χρήση αναφορικών και δεικτικών εκφράσεων της κυρίαρχης στο κείμενο υποτακτικής σύνδεσης, αλλά και ο μηχανισμός της πλάγιας γραφής, με την οποία ο συγγραφέας, όπως προαναφέρθηκε, δημιουργεί κειμενικά σήματα για υπόδειξη προσοχής και για επιρροή του αναγνώστη, δημιουργώντας στο κείμενο «βαθμό έντασης» με συγκεκριμένες λέξεις ή φράσεις²⁷.

Ο εντοπισμός των εν λόγω φυσιολογικών χαρακτηριστικών με την –ενδεικτικά και όχι εξαντλητικά– παρουσίαση ορισμένων εσωκειμενικών συντελεστών του πρωτοτύπου βασίστηκε στο Μοντέλο Κειμενικής Ανάλυσης της Christian Nord, προκειμένου να υπηρετηθεί αποτελεσματικά ο σκοπός της μετάφρασης με την επιλογή της κατάλληλης μεταφραστικής στρατηγικής αλλά και να προσδιοριστεί ο βαθμός μεταφραστικής δυσκολίας²⁸. Αξιοπρόσεκτο χαρακτηριστικό του αποσπάσματος, ως προς θέμα και περιεχόμενο, είναι η μεταγλωσσική λειτουργία του. Ο συγγραφέας μιλά για τη γλώσσα και αναλύει τη χρήση της από τους “μετριοκράτες”, οι οποίοι χειρίζονται τα δομικά χαρακτηριστικά της για να ελέγχουν τους νοητικούς μηχανισμούς. Όμως εμμέσως μάς προιδεάζει για το ευαίσθητο γλωσσικό επίπεδο, για τη συλλογική μνήμη και ταυτότητα που διαταράσσονται όταν (δια)κινδυνεύει η γλώσσα και η κουλτούρα, πόσω μάλλον όταν ο ίδιος προέρχεται από το γαλλόφωνο Κεμπέκ, που μολοντί παρουσιάζει πολύ περισσότερη πολιτισμική ομοιογένεια από τον υπόλοιπο Καναδά, βρίσκεται αντιμέτωπο με προβληματισμούς για την «περιρρέουσα αγγλικοποίηση»²⁹, η οποία δημιουργεί εντάσεις και συγκεχυμένες ιδεολογικές συζητήσεις για το μέλλον, την προστασία και τη διατήρηση των γαλλόφωνων γλωσσικών πόρων³⁰.

²⁵ http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/glossology/show.html?id=460 (ημ/νία πρόσβασης: 15/05/2018)

²⁶ Rivarol (1784), *Discours sur l’ universalité de la langue française* στο <http://www.site-magister.com/vocabcd2.htm#axzz5Fb4svmmj> (ημ/νία πρόσβασης: 15/05/2018).

²⁷ http://speech.di.uoa.gr/sppages/spppdf/H_xrisi_twn_simatwn_grafis.pdf (ημ/νία πρόσβασης: 15/05/2018).

²⁸ Munday, ό.π., σσ.137-140.

²⁹ <http://www.journaldemontreal.com/2017/01/28/le-francais-en-danger-ou-lillusoire-securite-linguistique> (ημ/νία πρόσβασης: 20/04/2018)

³⁰ <http://www.revueargument.ca/article/1969-12-31/446-la-langue-francaise-au-quebec-debat-ideologique-embrouille-et-absence-de-volonte-politique.html> (ημ/νία πρόσβασης: 20/04/2018)

Επειδή οι πληροφορίες της παραπάνω ανάλυσης αποτελούν δεδομένα που πρέπει να εμπεριέχονται στο πακέτο μεταφραστικών οδηγιών ή της κατά Nord μεταφραστικής εντολής³¹, το ρόλο του “εντολέα” και “εμπνευστή” μοιράζομαι από κοινού με το ΤΞΓΜΔ του Ιονίου Πανεπιστημίου, που θέτει ως προαπαιτούμενο στον *Κανονισμό* του για την απονομή «Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στο γνωστικό πεδίο της Επιστήμης της Μετάφρασης» την εκπόνηση διπλωματικής εργασίας, για την οποία επέλεξα «Μετάφραση κειμένου/ων περίπου 7.500 λέξεων συνοδευόμενη από σχολιασμό 7.500 λέξεων»³²). Επωμιζόμενη, λοιπόν, μέσω της ακαδημαϊκής εξουσιοδότησης, την (τελική) ευθύνη να μετασχηματίσω με τη διαμεσολάβησή μου “για” τα ελληνικά (και όχι “από” τα γαλλικά) τις παρεχόμενες –εκ συγγραφικής προθέσεως– στο επιλεγέν απόσπασμα πληροφορίες, με συνέπεια και υπευθυνότητα για την πραγματοποίηση του *Σκοπού*, θα παρουσιάσω, αρχικά, αντιστοιχισμένα πρωτότυπο και μετάφρασμα, στα οποία δεν υφίσταται χωροχρονική διαφορά. Στη συνέχεια θα εξηγήσω το “πώς” και θα επεξηγήσω το “γιατί” της μετάφρασής μου, στο πνεύμα του *Ladmiral*: «ο μεταφραστής φιλοσοφικών κειμένων πρέπει και οφείλει, κατ’ αρχήν, να είναι σε θέση να υπερασπίζεται καθεμία από τις μεταφραστικές επιλογές του με σιγουριά και να στηρίζει την πεποίθησή του σχετικά με κάθε ένα από τα σημεία, που ενδεχομένως αμφισβητούνται, με λογικά επιχειρήματα»³³.

³¹ Nord, ό.π., σσ. 75-76 και Munday, ό.π., σσ 19.

³² http://dfli.ionio.gr/sites/default/files/KANONISMOS_METAPITYCHIAKΩN_ΣΠΟΥΔΩΝ_2.pdf (ημ/νία πρόσβασης: 15/05/2018).

³³ *Ladmiral*, ό.π., σ. 30.

3. Μετάβαση (κατ' αντιστοιχία) από το πρωτότυπο στο μετάφρασμα

Alain Denault, *La médiocratie*

(Lux éditeurs, Québec 2016)

Alain Denault, *Η μετριοκρατία*

INTRODUCTION	ΕΙΣΑΓΩΓΗ
Rangez ces ouvrages compliqués, les livres comptables feront l'affaire. Ne soyez ni fier, ni spirituel, ni même à l'aise, vous risqueriez de paraître arrogant. Atténuez vos passions, elles font peur. Surtout, aucune «bonne idée», la déchiqueteuse en est pleine. Ce regard perçant qui inquiète, dilatez-le, et décontractez vos lèvres – il faut penser mou et le montrer, parler de son <i>moi</i> en le réduisant à peu de chose: on doit pouvoir vous caser. Les temps ont changé. Il n'y a eu aucune prise de la Bastille, rien de comparable à l'incendie du Reichstag, et l'Aurore n'a encore tiré aucun coup de feu. Pourtant, l'assaut a bel et bien été lancé et couronné de succès: les médiocres ont pris le pouvoir. La principale compétence d'un médiocre? Reconnaître un autre médiocre. Ensemble, ils organiseront des grattages de dos et des renvois d'ascenseur pour rendre puissant un clan qui va s'agrandissant, puisqu'ils auront tôt fait d'y attirer leurs semblables. L'important n'est pas tant d'éviter la bêtise que de la parer des images du pouvoir. «Si	Μαζέψτε αυτά τα δύσκολα συγγράμματα, τα λογιστικά βιβλία επαρκούν. Μήτε περήφανος να είστε, ούτε πνευματώδης, ούτε καν άνετος· υπάρχει κίνδυνος να σας περάσουν για αλαζόνα. Μετριάστε τα πάθη σας, προκαλούν φόβο. Και προπαντός, καμία «καλή ιδέα», είναι γεμάτος από τέτοιες ο κάλαθος των αχρήστων. Χαλαρώστε αυτό το διαπεραστικό βλέμμα που προξενεί ανησυχία και ξεσφίζτε τα χείλη σας – επιβάλλεται σκέψη μαλθακή και στα φανερά, να μιλάτε για το εγώ σας συρρικνώνοντάς το: πρέπει να μπορούν να σας κατατάξουν. Έχουν αλλάξει οι καιροί. Καμία κατάληψη Βαστίλης δεν έγινε, τίποτα σαν τον εμπρησμό του Ράιχσταγκ και η Ωρόρ δεν έκανε κανένα πολύκροτο τιράζ ακόμη³⁴. Ωστόσο, όντως ξεκίνησε η επίθεση και στέφθηκε με επιτυχία: οι μετριότητες κατέλαβαν την εξουσία. Η πρωταρχική ικανότητα μιας μετριότητας; Να διακρίνει μιαν άλλη μετριότητα. Παρέα θα σχεδιάσουν εκδουλεύσεις και ανταποδοτικές χάρες για να ισχυροποιήσουν μια κλίκα που ολοένα και μεγαλώνει, αφού θα δράσουν άμεσα για να προσελκύσουν τους ομοίους τους. Το σημαντικό δεν είναι η αποφυγή της βλακειάς όσο ο εξωραϊσμός της

³⁴ Η πτώση της Βαστίλης (1879) στην αφετηρία της Γαλλικής Επανάστασης που αντικατέστησε το φεουδαρχικό σύστημα με το δημοκρατικό, ο εμπρησμός στο γερμανικό Κοινοβούλιο (1933) που σηματοδότησε την έλευση και εξάπλωση του ναζισμού και η δημοσίευση του «Κατηγορώ...» του Ζολά στην γαλλική εφημερίδα Ωρόρ με το οποίο αρχίζει το τεράστιο στρατιωτικό-πολιτικό σκάνδαλο κατασκοπείας της υπόθεσης Ντρέιφους, στην οποία ο Τύπος έπαιξε σημαντικό ρόλο και οδήγησε σε δημοκρατικές μεταρρυθμίσεις αποτελούν για τον συγγραφέα γεγονότα-κλειδιά στην προαγωγή και υπεράσπιση των κοινωνικών και ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών, στις οποίες στηρίχθηκε το σύγχρονο αστικό κοινοβουλευτικό κράτος. (ΣτΜ)

la bêtise ne ressemblait pas à s’y méprendre au progrès, au talent, à l’espoir ou au perfectionnement, personne ne voudrait être bête», remarquait Robert Musil. Se satisfaire de dissimuler ses carences par une attitude normale, se réclamer du pragmatisme, mais n’être jamais las de perfectionnement, car la médiocratie ne souffre ni les incapables ni les incompetents. Il faut pouvoir faire fonctionner le logiciel, remplir un formulaire sans rechigner, reprendre naturellement à son compte l’expression «hauts standards de qualité en gouvernance de sociétés dans le respect des valeurs d’excellence» et dire bonjour opportunément aux bonnes personnes. Mais, surtout, <i>sans plus</i>. «Médiocrité» est en français le substantif désignant ce qui est moyen, tout comme «supériorité» et «infériorité» font état de ce qui est supérieur et inférieur. Il n’y a pas de «moyenneté». Mais la médiocrité désigne le stade moyen en acte plus que la moyenne. Et la médiocratie est conséquemment ce stade moyen hissé au rang d’autorité. Elle fonde un ordre dans lequel la moyenne n’est plus une élaboration abstraite permettant de concevoir synthétiquement un état des choses, mais une norme impérieuse qu’il s’agit d’incarner. Se dire <i>libre</i> dans un tel régime ne sera qu’une façon d’en manifester l’efficace. La division et l’industrialisation du travail – manuel comme intellectuel – ont largement contribué à l’avènement du pouvoir médiocre. Le perfectionnement de chaque tâche utile à un tout qui échappe à tous a contribué à rendre «experts» des sans-dessein pérorant en flux tendus sur des tronçons de vérité, et à réduire à des exécutants des	με αναπαραστάσεις εξουσίας. «Αν η βλακεία δεν φαινόταν πως συγγέεται με την πρόοδο, το ταλέντο, την ελπίδα ή την τελειοποίηση, κανείς δεν θα ήθελε να είναι βλάκας» παρατηρούσε ο Ρόμπερτ Μούζιλ³⁵. Αρκούνται στην απόκρυψη των ανεπαρκειών τους συμπεριφερόμενοι φυσιολογικά, επικαλούνται πραγματισμό αλλά ποτέ δεν κουράζονται με την τελειοποίηση, διότι η μετριοκρατία δεν ανέχεται ούτε τους ανίκανους ούτε τους ακατάλληλους. Πρέπει να μπορούν να λειτουργούν το λογισμικό, να συμπληρώνουν αδιαμαρτύρητα ένα έντυπο, να υποστηρίζουν με φυσικότητα την έκφραση «υψηλά ποιοτικά στάνταρ στη διακυβέρνηση των κοινωνιών με σεβασμό στις αξίες της αριστείας» και να χαιρετίζουν κατάλληλα τα σωστά άτομα. Και προπαντός <i>χωρίς επιπλέον</i>. «Μετριότητα» στα γαλλικά είναι το δηλωτικό ουσιαστικό για ό,τι είναι μεσαίο, όπως ακριβώς «ανωτερότητα» και «κατωτερότητα» αναφέρονται σε αυτό που είναι ανώτερο και κατώτερο. Δεν υπάρχει «μεσαιότητα». Αλλά η μετριότητα δηλώνει το ενεργό μεσαίο στάδιο παρά τον μέσο όρο. Και, συνεπώς, η μετριοκρατία είναι αυτό το μεσαίο στάδιο αναβαθμισμένο σε επίπεδο αρχής. Εγκαθιδρύει μια τάξη στην οποία ο μέσος όρος δεν είναι πλέον αφαιρετική κατασκευή που επιτρέπει τη συνθετική αντίληψη μιας κατάστασης αλλά ένας επιτακτικός κανόνας που πρόκειται να ενσωματώσει. Η εντύπωση <i>ελευθερίας</i> σε ένα τέτοιο καθεστώς είναι απλώς τρόπος εκδήλωσης της αποτελεσματικότητας. Ο καταμερισμός και η εκβιομηχάνιση της εργασίας – χειρωνακτικής και πνευματικής– συνέβαλαν ευρέως στην έλευση της εξουσιαστικής μετριότητας. Η τελειοποίηση κάθε ωφέλιμου και άγνωστου σε ένα σύνολο καθήκοντος, συνέβαλε στο να χρισθούν ως «ειδικοί» ανεπίδεκτοι, που την κατάλληλη στιγμή αμπελοφιλοσοφούν για αποσπασματικές αλήθειες,
--	--

³⁵ Στην εργογραφία του αυστριακού συγγραφέα (1880-1942) συμπεριλαμβάνεται το δοκίμιο *Περί βλακείας* (1937). Κυκλοφορεί στα ελληνικά από τις εκδόσεις Ολκός (2013) σε μετάφραση Γιώργου Δεπάστα (ΣτΜ)

travailleurs pour qui l'«activité vitale n'est rien sinon que l'unique moyen de subsistance». Karl Marx l'avait relevé dès 1849, le capital, en réduisant le travail à une force, puis à une unité de mesure abstraite, et enfin à son coût (le salaire correspondant à ce qu'il en faut pour que l'ouvrier régénère sa force), a rendu les travailleurs insensibles à la chose même du travail. Progressivement, ce sont les métiers qui se perdent. On peut confectionner des repas à la chaîne sans même être capable de se faire à manger chez soi, énoncer à des clients par téléphone des directives auxquelles on ne comprend rien soi-même, vendre des livres et journaux qu'on ne lit pour sa part jamais... La fierté du travail bien fait disparaît par conséquent. Marx précise en 1857, dans son <i>Introduction générale à la critique de l'économie politique</i>, que «l'indifférence à l'égard du travail particulier correspond à une forme de société dans laquelle les individus passent avec facilité d'un travail à un autre, et dans laquelle le genre déterminé du travail leur paraît fortuit et par conséquent indifférent. Les moyens d'arriver à ses fins deviennent, dans un tel régime, uniformes. Le travail est alors devenu, non seulement en tant que catégorie, mais dans sa réalité même, un moyen de produire la richesse en général». Ce «moyen» que s'est donné le capital pour croître, c'est ce travail dévitalisé qui passe également aux yeux du travailleur pour un «unique moyen de subsistance». Patrons et travailleurs s'entendent au moins là-dessus: le métier est devenu un emploi et lui-même passe unanimement pour «moyen». Ce n'est là ni un jeu de mots ni une simple coïncidence lexicale, le travail devient un simple «moyen» le jour	και να υποβιβαστούν σε εκτελεστικά όργανα οι εργαζόμενοι για τους οποίους η «ζωτική δραστηριότητα δεν είναι τίποτε άλλο από το μοναδικό μέσο επιβίωσης». Ο Καρλ Μαρξ το είχε επισημάνει από το 1849: το κεφάλαιο, υποβιβάζοντας την εργασία σε δύναμη, μετά σε αφαιρετική μονάδα μέτρησης και τέλος στο κόστος της (ο μισθός, δηλαδή, που αντιστοιχεί σε αυτό που απαιτείται για να ανανεώσει ο εργάτης τη δύναμή του) έκανε τους εργαζόμενους αδιάφορους στην ουσία της εργασίας. Σταδιακά, άρχισαν να χάνονται τα επαγγέλματα. Μπορεί κανείς να παρασκευάζει τυποποιημένα γεύματα χωρίς να είναι σε θέση να ετοιμάσει σπιτικό φαγητό, να δίνει στους πελάτες τηλεφωνικές οδηγίες από τις οποίες ο ίδιος δεν καταλαβαίνει τίποτα, να πωλεί βιβλία και εφημερίδες που ποτέ του δεν διαβάζει... Χάνεται, επομένως, η περηφάνια για την καλοεκτελεσμένη εργασία. Ο Μαρξ διευκρινίζει το 1857 στην <i>Γενική εισαγωγή στην κριτική της πολιτικής οικονομίας</i>³⁶ ότι «η αδιαφορία για τη συγκεκριμένη εργασία αντιστοιχεί σε μια μορφή κοινωνίας στην οποία τα άτομα μετακινούνται εύκολα από εργασία σε εργασία και στην οποία το καθορισμένο είδος εργασίας τούς φαίνεται τυχαίο και κατά συνέπεια αδιάφορο. Σε ένα τέτοιο καθεστώς καθίστανται ομοιόμορφα τα μέσα επίτευξης των σκοπών τους. Η εργασία, τότε, όχι μόνο ως κατηγορία, αλλά και στην καθαυτή πραγματικότητά της, καθίσταται μέσο παραγωγής του πλούτου εν γένει». Αυτό το «μέσο», που διαθέτει το κεφάλαιο για να αυξάνεται, είναι αυτή η αποδυναμωμένη εργασία η οποία θεωρείται κι από τον εργάτη ως το «μοναδικό μέσο επιβίωσης». Αφεντικά και εργαζόμενοι συμφωνούν τουλάχιστον σε αυτό: το επάγγελμα έγινε απασχόληση που κι αυτή ακόμη θεωρείται ομόφωνα «μέσο». Ούτε για
--	---

³⁶ Κυκλοφορεί στα ελληνικά από τη Σύγχρονη Εποχή (2010) με τίτλο *Κριτική της Πολιτικής Οικονομίας*, σε μετάφραση Χρήστου Μπαλωμένου. (ΣτΜ)

où on le calibre sous la forme d'un apport strictement «moyen». La conformité d'un acte à son mode moyen, lorsqu'obligée et universelle, confine toute une société à la trivialité. Le moyen renvoie étymologiquement au milieu, notamment celui de la profession comme lieu du compromis, voire de la compromission, où nulle œuvre n'advient. Cela se révèle insidieux, car le médiocre ne chôme pas, il sait travailler dur. Il en faut des efforts, en effet, pour réaliser une émission de télévision à grand déploiement, remplir une demande de subvention de recherche auprès d'une instance subventionnaire, concevoir des petits pots de yaourt à l'allure aérodynamique ou organiser le contenu rituel d'une rencontre ministérielle avec une délégation d'homologues. Ne se donne pas les <i>moyens</i> qui veut. La perfection technique sera même indispensable pour masquer l'inénarrable paresse intellectuelle qui est en jeu dans autant de professions de foi conformistes. Et cet engagement exigeant dans un travail qui n'est jamais le sien et dans des pensées qui restent toujours commandées fait perdre de vue leur peu d'envergure. En la matière, on n'arrête pas le progrès. Jadis, le médiocre se trouvait décrit en situation minoritaire. Pour Jean de la Bruyère, il était surtout un être vil qui tirait son épingle du jeu grâce à sa connaissance des ragots et des intrigues en vigueur chez les puissants. «Celse est d'un rang médiocre, mais des grands le souffrent; il n'est pas savant, il a relation avec des savants; il a peu de mérite, mais il connaît	λεκτικό παιχνίδι πρόκειται ούτε για απλή λεξιλογική σύμπτωση· η δουλειά γίνεται ένα απλό «μέσο» τη στιγμή που προσαρμόζεται σε παροχή αυστηρά υπό τύπον «μέσου». Η υποχρεωτική και καθολική προσαρμογή μιας ενέργειας σε λειτουργία μέσου οδηγεί μια ολόκληρη κοινωνία στην ασημαντότητα. Το μέσο παραπέμπει στο επαγγελματικό κυρίως περιβάλλον ως τόπος συμβιβασμού και μάλιστα υπονόμευσης, όπου τίποτα το δημιουργικό δεν επισυμβαίνει. Αυτό δείχνει παραπλανητικό διότι ο μέτριος δεν μένει άπραγος, ξέρει να δουλεύει σκληρά. Πράγματι, απαιτούνται προσπάθειες στην ετοιμασία μιας τηλεοπτικής εκπομπής ευρείας ακροαματικότητας, στη συμπλήρωση μιας αίτησης για ερευνητική επιχορήγηση ενώπιον μιας χρηματοδοτικής αρχής, στο σχεδιασμό μικρών δοχείων γιαουρτιών με αεροδυναμική μορφή ή στη διοργάνωση του τελετουργικού περιεχομένου μιας υπουργικής συνάντησης με αντιπροσωπεία ομολόγων. Δεν διαθέτει τα μέσα όποιος το επιθυμεί. Θα είναι μάλιστα απαραίτητη η τεχνική τελειότητα για να καμουφλάρει την απαράδεκτη διανοητική οκνηρία που αφορά τόσες συμβατικές διακηρύξεις αρχών. Και αυτή η απαιτητική δέσμευση σε μια εργασία, που δεν ανήκει ποτέ σε κανέναν και σε σκέψεις, που είναι πάντοτε διατεταγμένες, έχει ως αποτέλεσμα να παραβλέπεται το περιορισμένο φάσμα τους. Στο θέμα αυτό, κανείς δεν σταματάει την εξέλιξη. Κάποτε ο μέτριος εθεωρείτο ότι αποτελεί μειοψηφία. Για τον Ζαν ντε λα Μπρυγιέρ³⁷ ήταν προπάντων ένα πλάσμα ελεεινό που τη γλίτωνε επειδή γνώριζε τα κουτσομπολιά και τις τρέχουσες μηχανορραφίες των ισχυρών. «Ο Κέλσος είναι μετρίου επιπέδου, αλλά οι σπουδαίοι τον ανέχονται· δεν είναι μορφωμένος, σχετίζεται με μορφωμένους· τον εκτιμούν ελάχιστα,
---	--

³⁷ Στο έργο του (17ος αι.) που είχε μεταφραστεί στα ελληνικά το 1966 από τις εκδόσεις Μαρή (χωρίς λοιπά στοιχεία) και δεν κυκλοφορεί πλέον με τίτλο *Οι χαρακτήρες ή Τα ήθη αυτού του αιώνα*, ο Κέλσος αποτελεί «το αρχέτυπο του δολοπλόκου και του αδιάκριτου που παραμονεύει τα κουτσομπολιά του κόσμου». (ΣτΜ)

des gens qui en ont beaucoup; il n'est pas habile, mais il a une langue qui peut servir de truchement, et des pieds qui peuvent le porter d'un lieu à un autre.» Devenus dominants, les Celse du monde n'auront personne d'autre à imiter qu'eux-mêmes. Le pouvoir, ils le conquièrent progressivement et presque à leur insu. À force de chapeautage, de passe-droits, de complaisance et de collusion, ils coiffent les institutions. Chaque génération aura dénoncé le phénomène en tant qu'il s'amplifie, témoins les carnets du poète Louis Bouilhet cités par son ami Gustave Flaubert: «Ô médiocratie fétide, poésie utilitaire, littérature de pions, bavardages esthétiques, vomissements économiques, produits scrofuleux d'une nation épuisée, je vous exècre de toutes les puissances de mon âme! Vous n'êtes pas la gangrène, vous êtes l'atrophie! Vous n'êtes pas le phlegmon rouge et chaud des époques fiévreuses, mais l'abcès froid aux bords pâles, qui descend, comme d'une source, de quelque carie profonde!» Mais ce sont encore des impostures et infatuations que l'on dénonce, c'est une volonté impuissante à faire grand que l'on démasque. Pas encore un système qui se satisfait du peu et qui prescrit rigoureusement cette satisfaction.	όμως γνωρίζει ανθρώπους που χαίρουν μεγάλης εκτίμησης: δεν είναι έξυπνος, αλλά έχει γλώσσα που μπορεί να χρησιμοποιήσει ως μεσάζοντα και πόδια που μπορούν να τον κουβαλήσουν από τον ένα τόπο στον άλλο.» Μόλις κυριαρχήσουν, οι Κέλσοι του κόσμου μιμούνται μοναχά τον εαυτό τους. Την εξουσία, την κατακτούν σταδιακά και σχεδόν εν αγνοία τους. Κυβερνούν τους θεσμούς μέσω εποπτείας, προνομίων, κολακειών και συμπαιγνιών. Κάθε γενιά θα στιγματίζει το φαινόμενο όσο αυτό αμβλύνεται, όπως μαρτυρούν οι σημειώσεις του ποιητή Λουί Μπουϊλέ³⁸ που παραθέτει ο φίλος του Γκυστάβ Φλωμπέρ: «Ω, βρωμερή μετριοκρατία, ποίηση ωφελιμιστική, λογοτεχνία των αθυρμάτων, αισθητικά κουβεντολόγια, οικονομίστικα εμέσματα, φυματιώδη προϊόντα ενός εξαντλημένου έθνους, σας σιχαίνομαι με όλη τη δύναμη της ψυχής μου! Δεν είστε η γαγγραινώδης σήψη, είστε ο ατροφικός μαρασμός! Δεν είστε το κόκκινο και θερμό φλέμα των αλλοτινών επιδημιών, αλλά το ψυχρό απόστημα με τα ωχρά ακρορρίζια, που όμοια με πηγή κατεβαίνει από κάποια βαθιά οδοντική κουφάλα!» Αλλά είναι επιπλέον κι απάτες και ξιपाσιές που καταγγέλλονται, είναι μια βούληση ανίσχυρη για μεγαλουργίες που ξεσκεπάζεται, όχι ένα ακόμη σύστημα που αρκείται στο λίγο και το οποίο υπαγορεύει αυστηρά.
Laurence J. Peter et Raymond Hull témoigneront parmi les premiers de ce devenir médiocre à l'échelle de tout un système. Leur thèse développée dans les années d'après-guerre est d'une netteté implacable: les processus systémiques encouragent l'ascension aux postes de pouvoir des acteurs moyennement compétents, écartant à leurs marges les «super compétents» tout comme les parfaits incompetents. Un exemple frappant: dans une	Από τους πρώτους, οι Laurence J. Peter και Raymond Hull θα καταδείξουν αυτή την εξέλιξη του μέτρου στο επίπεδο ενός σύνολου συστήματος. Η υποστηριχθείσα στα μεταπολεμικά χρόνια άποψή τους διαθέτει μιαν αμείλικτη καθαρότητα: οι συστημικές διαδικασίες ενθαρρύνουν την άνοδο παραγόντων μέτριας καταλληλότητας σε θέσεις εξουσίας, που απομονώνουν τους «υπερκατάλληλους» όπως και τους απόλυτα

³⁸ Ποιητής και επιστήθιος φίλος του Φλωμπέρ, με τον οποίο μοιραζόταν αισθητικές ιδέες, όπως την αντίληψη «η τέχνη για την τέχνη» και την εξάλειψη κάθε ίχνους ατομικότητας του συγγραφέα, ο οποίος οφείλει να είναι «απαθής» και «αντικειμενικός». (ΣτΜ)

institution d'enseignement, on ne voudra pas de la professionnelle qui ne sait pas respecter un horaire et qui ignore tout de sa matière, mais on n'endurera pas davantage la rebelle qui modifiera en profondeur le protocole d'enseignement pour faire passer la classe d'étudiants en difficulté au stade des meilleurs de toute l'école. Le principal reproche qu'on fera à l'intéressée, signalent les auteurs du Principe de Peter, sera certes de déroger aux modalités formelles d'enseignement, mais surtout de susciter «une grave anxiété chez l'enseignant qui, l'année suivante, hériterait d'élèves ayant déjà fait le programme». On a ainsi créé l'être de «l'analphabète secondaire», selon l'expression d'Hans Magnus Enzensberger, celui que les institutions d'enseignement et de recherche produisent en masse. Ce nouveau sujet, formé sur mesure, se fait fort d'une connaissance utile qui n'enseigne toutefois pas à remettre en cause ses fondements idéologiques. «Il se considère comme informé, sait déchiffrer modes d'emploi, pictogrammes et chèques, et le milieu dans lequel il se meut le protège, comme une cloison étanche, de tout désaveu de sa conscience», résume l'écrivain allemand dans son essai <i>Médiocrité et folie</i>. Le savant médiocre ne pense jamais par lui-même, il délègue son pouvoir de pensée à des instances qui lui dictent ses stratégies aux fins d'avancement professionnel. L'autocensure est de rigueur pour autant qu'il sait la présenter comme une preuve de roublardise.	ακατάλληλους. Τρανταχτό παράδειγμα: σε έναν εκπαιδευτικό οργανισμό δεν θα κάνουν δεκτή την επαγγελματία η οποία δεν τηρεί το ωράριο κι αγνοεί παντελώς το αντικείμενό της, αλλά ούτε θα δυσκολέψουν την απείθαρχη που θα τροποποιήσει πλήρως το πρωτόκολλο διδασκαλίας για να ανεβάσει στο επίπεδο των άριστων ολόκληρου του σχολείου την τάξη των μαθητών με δυσκολίες. Η κύρια μομφή προς την ενδιαφερόμενη, επισημαίνουν οι συγγραφείς της αρχής του Peter³⁹, βεβαίως και θα είναι πως παραβαίνει τους τυπικούς όρους διδασκαλίας, κυρίως όμως πως προκαλεί «σοβαρή αναστάτωση στον διδάσκοντα, που την επόμενη χρονιά θα αναλάβει μαθητές με ήδη ολοκληρωμένο το πρόγραμμα». Έτσι δημιουργήθηκε ο «δευτερογενής αναλφάβητος»⁴⁰, κατά την έκφραση του Χανς Μάγκνους Εντσενσμπέργκερ, αυτο που παράγουν μαζικά οι εκπαιδευτικοί και ερευνητικοί θεσμοί. Αυτό το νέο, κατά παραγγελία υποκείμενο, έλκει τη δύναμή του από μια χρήσιμη γνώση που δεν του μαθαίνει, ωστόσο, πώς να αμφισβητεί τα ιδεολογικά του ερείσματα. «Θεωρεί πως είναι ενημερωμένος, ξέρει να αποκρυπτογραφεί οδηγίες χρήσεως, εικονογράμματα και αξιόγραφα και το περιβάλλον στο οποίο κινείται τον προστατεύει σαν στεγανό διαχωριστικό από οποιαδήποτε αποδοκιμασία ης συνείδησής του, συνοψίζει ο Γερμανός συγγραφέας στο δοκίμιό του <i>Μετρίότητα και τρέλα</i>. Ο μέτριος επιστήμονας δεν σκέφτεται ποτέ αφ' εαυτού, εκχωρεί τη δυνατότητά του να σκέφτεται σε διάφορα όργανα που του υπαγορεύουν τις στρατηγικές τους για σκοπιμότητες επαγγελματικής ανέλιξης. Η αυτολογοκρισία
--	--

³⁹ Το αξίωμα του Peter αναλύεται στο ομώνυμο βιβλίο των Laurence J. Peter και Raymond Hull, *The Peter Principle. Why Things Always Go Wrong*, Harper Business (2011) και αναφέρεται στη λειτουργική ανικανότητα και «γραφειοπαθολογία», επισημαίνοντας ότι πολλές φορές στις οργανώσεις «καθένας τείνει να ανέλθει στο επίπεδο της προσωπικής του ανικανότητας» και «κάθε θέση εργασίας καταλήγει πάντοτε να καλύπτεται από κάποιον ανίκανο». (ΣτΜ)

⁴⁰ Στους δευτερογενείς παράγοντες αναλφαριθμητισμού συγκαταλέγονται οι σχολικοί παράγοντες, ήτοι η χωροταξική κατανομή των σχολείων, η κατάρτιση και οι στάσεις των εκπαιδευτικών, η γλώσσα του σχολείου, τα προγράμματα και οι μέθοδοι διδασκαλίας. (ΣτΜ)

Depuis, cette tendance à l'exclusion des non-médiocres se voit confirmée régulièrement, mais on le fait aujourd'hui en prenant le parti de la médiocrité. Des psychologues trouvant toute leur place dans des écoles de commerce inversent les rapports de valeur en présentant les formes singulières de compétence comme un surcroît de «maîtrise de soi». Principale auteure de «The Burden of Responsibility: Interpersonal Costs of High Self-Control» (Le fardeau de la responsabilité: les coûts interpersonnels d'un excès d'autocontrôle), Christy Zhou Koval de la Duke University's Fuqua School of Business présente les travailleuses et travailleurs qui se trouvent exigeants envers eux-mêmes comme des sujets quasi responsables du fait qu'on finit par abuser d'eux. Il leur revient d'apprendre à restreindre leur activité à un cadre étroit. Leur propension au travail bien fait et au sens large des responsabilités passe désormais pour un problème. Ils dérogent ainsi à leurs objectifs «personnels», soit leur carrière telle que la paramètrent leurs institutions de tutelle. La médiocratie désigne donc l'ordre médiocre érigé en modèle. En ce sens, le logicien russe Alexandre Zinoviev a décrit les aspects généraux du régime soviétique en des termes qui le font ressembler à nos démocraties libérales. «C'est le plus médiocre qui s'en tire» et «c'est la médiocrité qui paie», constate le personnage du barbouilleur dans <i>Les hauteurs béantes</i>, le roman satirique qu'il a fait paraître clandestinement en 1976. Ses théorèmes: «Je parle de la médiocrité, comme d'une moyenne générale. Et il ne s'agit pas du succès dans le travail, mais du succès social. Ce sont des choses bien différentes.	απαιτείται τόσο όσο ξέρει να την παρουσιάζει ως απόδειξη ευφυΐας. Πλέον, επιβεβαιώνεται σταθερά αυτή η τάση αποκλεισμού των αξιολόγων, μόνο που σήμερα πραγματοποιείται με φανερή υποστήριξη στη μετριότητα. Ψυχολόγοι, που απασχολούνται σε εμπορικές σχολές, αναστρέφουν τις αξιακές σχέσεις παρουσιάζοντας τις ιδιαίτερες μορφές ικανότητας ως πλεόνασμα «αυτοελέγχου». Η Christy Zhou Koval της Επιχειρηματικής Σχολής Fuqua του Πανεπιστημίου Duke, βασική συγγραφέας του κειμένου «The Burden of Responsibility: Interpersonal Costs of High Self-Control» (<i>Το βάρος της ευθύνης: το διαπροσωπικό κόστος ενός πλεονάζοντος αυτοελέγχου</i>), προβάλλει τους απαιτητικούς με τον εαυτό τους εργάτες και εργάτριες ως υποκείμενα που ευθύνονται κατά κάποιον τρόπο για το γεγονός ότι τελικά τους εκμεταλλεύονται και εναπόκειται στους ίδιους να μάθουν πως να περιχαράκωνουν τη δραστηριότητά τους. Η ροπή τους στην καλά επιτελεσμένη εργασία και κατ' επέκταση στις ευθύνες θεωρείται πλέον προβληματική. Παραιτούνται έτσι από τους «προσωπικούς» τους στόχους, δηλαδή την καριέρα τους έτσι όπως την ρυθμίζουν οι εποπτικοί θεσμοί. Η μετριοκρατία δηλώνει, επομένως, την μέτρια θέση που ανάγεται σε πρότυπο. Κατ' αυτήν την έννοια, ο Ρώσος λογικολόγος Alexandre Zinoviev περιγράφει τα γενικά στοιχεία του σοβιετικού καθεστώτος με όρους που το προσομοιάζουν στις φιλελεύθερες δημοκρατίες μας. «Αυτός που τα καταφέρνει είναι ο μετριοτέρος» και «αυτή που αποδίδει είναι η μετριότητα» διαπιστώνει ο χαρακτήρας του συκοφάντη στο σατιρικό μυθιστόρημα <i>Τα απόθμενα ύψη</i>⁴¹, που κυκλοφόρησε κρυφά το 1976. Τα συμπεράσματά του: «Μιλάω για τη μετριότητα ως γενικό μέσο όρο. Και δεν πρόκειται για την επιτυχία
---	---

⁴¹ Μέχρι και σήμερα δεν έχει μεταφραστεί στα ελληνικά. (ΣΤΜ).

[...] Si un établissement se met à fonctionner mieux que les autres, il attire fatalement l'attention. S'il est officiellement confirmé dans ce rôle, il ne met pas longtemps à devenir un trompe-l'œil ou un modèle expérimental-pilote, qui finit à son tour par dégénérer en trompe-l'œil expérimental moyen.» S'ensuit une imitation du travail qui produit une illusion de résultat. La feinte accède au rang de valeur en soi. La médiocratie amène ainsi chacun à subordonner toute délibération à des modèles arbitraires que des autorités promeuvent. Les symptômes aujourd'hui: tel politique expliquant à ses électeurs qu'ils doivent se soumettre aux actionnaires de Wall Street; telle professeure jugeant «trop théorique et trop scientifique» le travail d'un étudiant excédant les prémisses soulevées dans un «PowerPoint», telle productrice de cinéma insistant pour qu'une célébrité brille dans un documentaire dans lequel elle n'a rien à faire ou encore tel expert débitant sur l'irréfléchie croissance économique afin de se positionner du côté de la «rationalité». Zinoviev voyait déjà en cela, à son heure, un psychopouvoir dressant les esprits: «L'imitation du travail se contente seulement d'un semblant de résultat, plus exactement d'une possibilité de justifier le temps dépensé; la vérification et le jugement des résultats sont faits par des personnes qui participent à l'imitation, qui sont liées à elle, qui sont intéressées à sa perpétuation.» Les participants à ce pouvoir affichent un rictus complice. Se croyant les plus malins, ils se satisfont d'adages tels que: <i>il faut jouer le jeu</i>. Ici, le jeu – expression floue s'il en est et en cela convenant à la	στη δουλειά αλλά για την κοινωνική επιτυχία. Πρόκειται για εντελώς διαφορετικά πράγματα [...] Αν μια επιχείρηση αρχίσει να λειτουργεί καλύτερα από τις υπόλοιπες, μοιραία θα τραβήξει την προσοχή. Αν της αναγνωριστεί επίσημα αυτός ο ρόλος, σύντομα θα μετατραπεί σε ψευδαισθητικό ή πιλοτικό-πειραματικό πρότυπο, που με τη σειρά του θα καταλήξει τελικά σε ψευδαισθητικό πειραματικό μέσο», με επακόλουθο εργασιακή προσποίηση που παράγει ψευδαισθητικό αποτέλεσμα. Η υποκρισία γίνεται αυταξία. Η μετριοκρατία οδηγεί έτσι τον καθένα να υπαγάγει κάθε απόφαση σε αυθαίρετα πρότυπα που προωθούν οι αρχές. Τα σημερινά συμπτώματα: ο τάδε πολιτικός που διευκρινίζει στους ψηφοφόρους του ότι οφείλουν υποταγή στους μετόχους της Γουόλ Στρίτ· η τάδε καθηγήτρια που αξιολογεί ως «πολύ θεωρητική και πολύ επιστημονική» την εργασία κάποιου φοιτητή πέραν των διατυπωμένων σε PowerPoint συλλογισμών· η τάδε κινηματογραφική παραγωγός που επιμένει για να λάμψει με την παρουσία της σε κάποιο ντοκιμαντέρ κάποια άσχετη με αυτό δημοσιότητα· ή ακόμη ο τάδε ειδικός που δίνει διάλεξη για την απερίσκεπτη οικονομική ανάπτυξη προκειμένου να ενταχθεί στην πλευρά του «ορθολογισμού». Άλλωστε ο Ζινόβιεβ διαπίστωνε σε αυτό, τη σωστή στιγμή, μια ψυχο-εξουσία διανοητικής τιθάσευσης: «η εργασιακή προσποίηση αρκείται μόνο σε πρόσχημα αποτελέσματος, για την ακρίβεια σε δυνατότητα αιτιολόγησης του σπαταλημένου χρόνου· η επαλήθευση και η αξιολόγηση των αποτελεσμάτων γίνονται από άτομα που συμμετέχουν στην προσποίηση, που είναι δεμένα μαζί της, που ενδιαφέρονται για τη διαίωνισή της.» Οι συμμετοχοί στην εξουσία αυτή επιδεικνύουν χαμόγελο συνενοχής. Επειδή θεωρούν πως είναι επιτηδειότεροι όλων, αρκούνται σε αποφθέγματα όπως το <i>πρέπει να παίζουμε το παιχνίδι</i>. Το παιχνίδι,
--	---

pensée médiocre – en appelle tantôt à se plier de manière obséquieuse à des règles établies aux seules fins d'un positionnement de choix sur l'échiquier social, tantôt à se jouer complaisamment de ces règles dans des collusions multiples qui pervertissent l'intégrité d'un processus, tout en maintenant sauves les apparences. Cette expression naïve était la bonne conscience d'acteurs frauduleux. C'est sous le signe de ce mot d'ordre tout sourire que des sociétés pharmaceutiques s'assurent que l'on guérisse à grands frais des cancers de la prostate pourtant voués à ne se développer de manière alarmante que le jour où ceux qui en sont atteints auront 130 ans. C'est sous couvert de «jouer le jeu» que des médecins font subir des interventions dans leur secteur à des patients qui n'en ont nul besoin, puisqu'à chaque prestation, n'est-ce pas, tombe la rétribution prévue par les conventions. C'est aussi tout en clins d'œil que des agents du fisc outillés pour contrer des grands fraudeurs économiques vont préférer s'acharner sur la serveuse aux pourboires non déclarés, que les policiers mettront fin à des enquêtes sitôt que les filatures mènent aux proches du premier ministre, que les journalistes reprendront les termes tendancieux des communiqués de presse que publient les puissants afin de demeurer dans les courants aveugles de mouvements historiques qu'ils ne conçoivent pas. C'est aussi en soumettant à d'intimidants rites initiatiques la recrue du professorat universitaire qu'on fera valoir à ses yeux la prédominance des logiques du marché sur les principes fondateurs d'institutions publiques qu'il s'agit de détourner. Le jeu, c'est transformer les soutiens étatiques à la gestion de garderies à domicile en l'objet d'un véritable business qui n'a cure du sort des enfants. C'est, dans une entreprise, faire suivre un atelier aux nouveaux venus pour leur apprendre ensemble à se tromper mutuellement dans le cadre de leurs relations informelles. C'est jouer	εν προκειμένω, –ασαφής πράγματι έκφραση και γι αυτό κατάλληλη στην περιορισμένη σκέψη– απαιτεί άλλοτε τη δουλοπρεπή αναδίπλωση σε θεσμοθετημένους κανόνες με μοναδικό σκοπό μian επιλεγμένη θέση στην κοινωνική σκακιέρα, άλλοτε τον αυτάρεσκο χλευασμό αυτών των κανόνων σε πληθώρα συμπαιγνιών που διαστρεβλώνουν την ακεραιότητα μιας διαδικασίας, τηρώντας, ωστόσο, τα προσχήματα. Αυτή η απλοϊκή έκφραση ενισχύει τον εφησυχασμό όσων δρουν κακόβουλα. Στην επιρροή αυτού του συνθήματος βρίσκεται κάθε χαμόγελο με το οποίο οι φαρμακευτικές εταιρείες διαβεβαιώνουν ότι θεραπεύουν πολυδάπανα τους προστατικούς καρκίνους που είναι προδιαγεγραμμένοι, ωστόσο, να επεκταθούν ανησυχητικά τη στιγμή κατά την οποία οι πάσχοντες θα είναι 130 ετών. Με προκάλυμμα το «παίζω το παιχνίδι» οι γιατροί υποβάλλουν σε χειρουργικές επεμβάσεις της ειδικότητάς τους ασθενείς που δεν τις χρειάζονται, αφού σε κάθε απαίτηση πληρωμής, όντως, καταβάλλεται η προβλεπόμενη από τις συμβάσεις αμοιβή. Επίσης με απόλυτη συνενοχή οι εφοριακοί, κατάλληλα εξοπλισμένοι για την αντιμετώπιση των οικονομικών μεγαλοπατεώνων, θα προτιμήσουν να κυνηγήσουν τη σερβιτόρα με τα αδήλωτα πουρμπουάρ, οι αστυνομικοί θα θέσουν τέλος στις έρευνες αμέσως μόλις οι παρακολουθήσεις οδηγήσουν στους οικείους του πρωθυπουργού και οι δημοσιογράφοι θα επαναλάβουν τους μεροληπτικούς όρους στα δελτία Τύπου που εκδίδουν οι ισχυροί ώστε να παραμένουν στις αθέατες ροές των ιστορικών κινημάτων που δεν αντιλαμβάνονται. Το ίδιο κι όταν οι νεοπροσληφθέντες πανεπιστημιακοί καθηγητές υποβάλλονται σε εκφοβιστικές εναρκτήριες τελετουργίες, για να τους καταδειχθεί η υπεροχή των λογικών της αγοράς έναντι των ιδρυτικών αρχών των δημοσίων οργανισμών που πρόκειται να καταστρατηγηθούν. Παιχνίδι σημαίνει μετατροπή
---	--

sur les ressorts intimes d'un employé en lui disant: «Votre identité est un actif et cet actif nous appartient.» Collectivement, «jouer le jeu» comme jouer à la roulette russe, jouer son va-tout, jouer sa vie, comme si ça ne comptait pas. C'est badin, c'est drôle, c'est pas pour de vrai, on joue, c'est seulement un vaste simulacre qui nous engloutit dans son rire pervers. Ce jeu auquel il faudrait jouer passe toujours, entre deux clins d'œil, pour un manège que l'on dénonce un peu, mais sous l'autorité duquel on se place tout de même. Pourtant, on se garde bien d'en expliciter les règles générales, car ces règles mêlées à leur conjoncture se confondent inexorablement à des stratégies particulières, le plus souvent personnelles, et arbitraires, pour ne pas dire abusives. C'est le règne de la duplicité et de la triche érigé en jeu tacite dans l'esprit de qui se croit habile, au détriment de ceux que celui-ci relègue au rang d'imbéciles. «Jouer le jeu», contrairement à ce que l'expression laisse penser (pour mieux s'abuser soi-même), consiste à ne se soumettre à rien d'étranger à la loi de l'avidité. Il s'agit d'une représentation qui inverse le rapport à l'opportunisme, en le faisant passer pour une nécessité sociale étrangère à soi. L'«expert», auquel se confond aujourd'hui la majorité des universitaires, s'érige bien entendu comme la figure centrale de la	των κρατικών επιδοτήσεων για τη διαχείριση των υπηρεσιών κατ' οίκον φύλαξης παιδιών σε σχέδιο πραγματικής επιχειρηματικής δραστηριότητας που αδιαφορεί για την τύχη των παιδιών. Σε μια επιχείρηση σημαίνει παρακίνηση των νεοεισερχομένων σε παρακολούθηση εργαστηρίων για κοινή μαθητεία σε αμοιβαία λάθη στο πλαίσιο των άτυπων σχέσεων τους. Σημαίνει εμπαιγμό των ενδόμυχων κινήτρων ενός εργαζομένου λέγοντάς του: «Η ταυτότητά σου είναι περιουσιακό στοιχείο κι αυτό το στοιχείο μάς ανήκει». Συλλογικά «παίξε το παιχνίδι» όπως παίζεις τη ρώσικη ρουλέτα, τα παίζεις όλα για όλα, παίζεις τη ζωή σου, σαν να μην αξίζει. Είναι διασκεδαστικό, είναι αστείο, γίνεται στα ψέματα, παίζεις, είναι μόνο ένα τεράστιο ομοίωμα που μας αφανίζει το διεστραμμένο γέλιο του⁴². Αυτό το παιχνίδι που θα πρέπει κανείς να παίζει, εκλαμβάνεται πάντοτε, ανάμεσα σε δυο κλεισίματα του ματιού, ως κόλπο που ελάχιστα αποδοκιμάζει αλλά τελικά αφήνεται στην επιρροή του. Ωστόσο, αποφεύγεται η αποσαφήνιση των γενικών κανόνων, διότι αυτοί οι ενταγμένοι στη συγκυρία τους κανόνες εμπλέκονται αναπόφευκτα με ιδιαίτερες στρατηγικές, συνήθως προσωπικές και αυθαίρετες, για να μην πούμε καταχρηστικές. Είναι η ηγεμονία της υποκριτικότητας και της εξαπάτησης που γίνεται σιωπηρό παιχνίδι κατά τη λογική αυτού που νομίζει ότι είναι έξυπνος, σε βάρος εκείνων τους οποίους αυτός ο ίδιος υποβιβάζει σε ηλιθίους. «Παίζω το παιχνίδι», σε αντίθεση με αυτό που η έκφραση αφήνει στη σκέψη (για να είναι πιο επιτυχής η αυταπάτη), σημαίνει καμία υποταγή σε οτιδήποτε είναι ξένο στο νόμο της πλεονεξίας. Πρόκειται για απεικόνιση που αναστρέφει τη συνάφεια με τον καιροσκοπισμό, προβάλλοντάς τον ως επίκτητη
---	---

⁴² Υπαινιγμός στον γελαστικό κόσμο του Ραμπελαί, που συνδέει τον γιγαντισμό με το γκροτέσκο, χαρακτηριστικό επίσης κάθε Γαργαντούα της εξουσίας και του προσωπικού του συστήματος αξιών, ηθικής και κοινωνικοποίησης. (ΣτΜ)

médiocratie. Sa pensée n'est jamais tout à fait la sienne, mais celle d'un ordre de raisonnement qui, bien qu'incarné par lui, est mû par des intérêts particuliers. L'expert s'emploie alors à en transfigurer les propositions idéologiques et les sophismes en objets de savoir apparemment purs – cela caractérise sa fonction. Voilà pourquoi on ne peut attendre de lui aucune proposition forte ou originale. Surtout, et c'est ce que lui reproche par-dessus tout Edward Saïd dans les <i>Reith Lectures</i> de la BBC en 1993, ce sophiste contemporain, rétribué pour penser d'une façon certaine, n'est porté par aucune curiosité d'amateur – autrement dit, il n'aime pas ce dont il parle, mais agit dans un cadre strictement fonctionnaliste. «La menace qui pèse le plus lourd sur l'intellectuel de nos jours, en Occident comme sur le reste du monde, ce n'est ni l'université, ni le développement des banlieues, ni l'esprit affreusement commercial du journalisme et de l'édition, mais plutôt une attitude à part entière que j'appellerais le professionnalisme.» La professionnalisation se présente socialement à la manière d'un contrat tacite entre, d'une part, les différents producteurs de savoirs et de discours, et, d'autre part, les détenteurs de capitaux. Les premiers fournissent et formatent sans aucun engagement spirituel les données pratiques ou théoriques dont les seconds ont besoin pour se légitimer. Saïd reconnaît conséquemment chez l'expert les traits distinctifs des médiocres: «faire “comme il faut” selon les règles d'un comportement <i>correct</i> – sans remous ni scandale, dans le cadre des limites admises,	κοινωνική ανάγκη. Ο «ειδικός», με τον οποίο ταυτίζεται σήμερα η πλειονότητα των ακαδημαϊκών, αναγορεύεται, φυσικά, στην κεντρική μορφή της μετριοκρατίας. Η σκέψη του ποτέ δεν είναι εντελώς η δική του, αλλά ανήκει σε μια συλλογιστική τάξη, η οποία, παρόλο που ενσαρκώνεται από τον ίδιο, ωθείται από ιδιωτικά συμφέροντα. Ο ειδικός χρησιμοποιείται, λοιπόν, για να μετασχηματίσει τις ιδεολογικές προτάσεις και τα σοφίσματα σε κατ'επίφαση καθαρά αντικείμενα γνώσης – χαρακτηριστικό του ρόλου του. Να γιατί κανείς δεν μπορεί να περιμένει από αυτόν καμία στιβαρή ή πρωτότυπη πρόταση. Ιδιαίτερα, κι αυτό κυρίως τού προσάπτει ο Έντουαρντ Σαϊντ στις <i>Διαλέξεις Reith</i>⁴³ του BBC το 1993, ο σύγχρονος αυτός σοφιστής, που λαμβάνει αμοιβή για συγκριμένο τρόπο σκέψης, δεν διαθέτει καθόλου το φιλοπερίεργο πνεύμα του ερασιτέχνη –για να το πούμε διαφορετικά, δεν αγαπάει αυτό για το οποίο μιλάει, αλλά ενεργεί μέσα σε ένα αυστηρά λειτουργιστικό πλαίσιο. «Η πιο βαριά απειλή για τον σημερινό διανοούμενο, στη Δύση όπως και στον υπόλοιπο κόσμο, δεν είναι ούτε το πανεπιστήμιο, ούτε η περιιαστική ανάπτυξη, ούτε το απερίγραπτα εμπορικό πνεύμα της δημοσιογραφίας και των εκδόσεων, αλλά μάλλον μια ολοκληρωμένη στάση που θα αποκαλούσα επαγγελματισμό». Η επαγγελματοποίηση παρουσιάζεται κοινωνικά υπό μορφή σιωπηρού συμβολαίου μεταξύ αφενός των διαφόρων παραγωγών γνώσης και λόγου, και, αφετέρου, των κεφαλαιοκρατών. Οι πρώτοι προμηθεύουν και διαμορφώνουν χωρίς καμία πνευματική δέσμευση τα πρακτικά ή θεωρητικά δεδομένα τα οποία χρειάζονται οι δεύτεροι για να νομιμοποιηθούν. Ο Σαϊντ εντοπίζει, συνεπώς, στον ειδικό τα διακριτικά γνωρίσματα των μετρίων:
---	--

⁴³ Σειρά ετήσιων ραδιοφωνικών διαλέξεων του BBC από σημαντικούς, διεθνούς κύρους, στοχαστές, τις οποίες εγκαινίασε το 1948 προς τιμήν του πρώτου Γενικού Δ/ντή του Sir John Reith για την ιστορική συμβολή του στη δημόσια ραδιοφωνία. (ΣτΜ).

“vendable” et par-dessus tout présentable, apolitique, inexposé et “objectif”». Le médiocre devient dès lors pour le pouvoir l’être-moyen, celui par lequel il arrive à transmettre ses ordres et à imposer plus fermement son ordre. Ce fait social mène fatalement la pensée publique à un point de conformisme qui se présente sans surprise comme le milieu, le <i>centre</i>, le moment moyen érigé en programme politique. Il se fait l’objet d’une représentation électorale porté par un vaste parti transversal n’ayant à offrir au public pour toute distinction qu’un ensemble de fétiches que Freud désignait par les termes de «petites différences». Les symboles plus que les fondements sont en cause dans cette apparence de discorde. Il faut voir comment, dans les milieux de pouvoir, comme les parlements, les palais de justice, les institutions financières, les ministères, les salles de presse ou les laboratoires, des expressions telles que «mesures équilibrées», «juste milieu» ou «compromis» se sont érigées en notions fétiches. Tellement, qu’on n’est plus à même de concevoir quelles positions éloignées de ce centre peuvent encore exister pour qu’on participe, justement, à cette proverbiale mise en équilibre. N’existe socialement d’emblée que la pensée à son stade pré-équilibré. Si sa gestation la prépare déjà dans les paramètres de la moyenne, c’est que l’esprit est structurellement neutralisé par une série de mots centristes, dont celui de «gouvernance», le plus insignifiant d’entre tous, est l’emblème. Ce régime est en réalité dur et mortifère, mais l’extrémisme	«ενεργεί “όπως είναι πρέπον” σύμφωνα με τους κανόνες ενός <i>ορθού</i> φέρεσθαι – χωρίς φασαρία ούτε σκάνδαλο στο πλαίσιο των επιτρεπτών ορίων, με το να γίνεται “εμπορεύσιμος” και προπάντων ευπαρουσίαστος, απολιτικός, προστατευμένος και “αδέκαστος”». Στο εξής ο μέτριος γίνεται εκείνη η υπαρξη-μέσο δια της οποίας η εξουσία καταφέρνει να διαβιβάζει τις διατάξεις της και να επιβάλλει πιο αποφασιστικά την τάξη της. Το κοινωνικό αυτό γεγονός μοιραία οδηγεί τη δημόσια σκέψη σε κάποιο κομφορμισμό, ο οποίος προβάλλεται χωρίς καμία έκπληξη ως το περιβάλλον, το <i>κέντρο</i>, η μέση τιμή που γίνεται πολιτικό πρόγραμμα. Καθίσταται αντικείμενο εκλογικής αντιπροσώπευσης εκφρασμένο από ένα ευρύ εγκάρσιο κόμμα⁴⁴, με μοναδική προσφορά στο δημόσιο, για κάθε διαφοροποίηση, ένα σύνολο φετίχ που ο Φρόυντ θα απέδιδε με τον όρο «μικρές διαφορές». Σε αυτήν την επιφανειακή ασυμφωνία αμφισβητούνται τα σύμβολα παρά τα ερείσματα. Πρέπει να δει κανείς με ποιον τρόπο στους χώρους εξουσίας, ήτοι κοινοβούλια, δικαστήρια, δημοσιονομικές αρχές, υπουργεία, αίθουσες Τύπου ή εργαστήρια, εκφράσεις όπως «ισορροπημένα μέτρα», «μεσαίος χώρος», ή «συμβιβασμός» ανάγονται σε ιδέες-φετίχ, σε σημείο που είναι αδύνατο να γίνει αντιληπτό ποια πόστα, απομακρυσμένα από αυτό το κέντρο, μπορούν ακόμη να υφίστανται, ακριβώς για να αποτελούν μέρος αυτής της παροιμιώδους εξισορρόπησης. Από κοινωνική άποψη ευθύς εξαρχής υπάρχει μόνο η σκέψη στο πρότερο της εξισορρόπησης στάδιό της. Εάν μάλιστα η διαμόρφωσή της επιτελείται στις παραμέτρους του μέσου όρου, σημαίνει ότι το πνεύμα αποδιαρθρώνεται από διάφορες μετριοπαθείς λέξεις, όπως η «διακυβέρνηση», η επουσιωδέστερη όλων που αποτελεί το έμβλημα. Το καθεστώς αυτό
--	---

⁴⁴ Η εγκάρσια πολιτική ενσωματώνει τη διαφορετικότητα και τις διαφορετικές οπτικές αναφορικά με τη θέση, την ταυτότητα και τις αξίες, στις οποίες αναγνωρίζει την ισοτιμία. (ΣτΜ)

dont il fait preuve se dissimule sous les parures de la modération, faisant oublier que l'extrémisme a moins à voir avec les limites du spectre politique gauche-droite qu'avec l'intolérance dont on fait preuve à l'endroit de tout ce qui n'est pas soi. N'ont ainsi droit de cité que la fadeur, le gris, l'évidence irréflichte, le normatif et la reproduction. Sous les auspices de la médiocratie, les poètes se pendent aux confins de leur désarroi appartemental, les scientifiques de passion élaborent des réponses à des questionnements que nul n'entretient, les industriels de génie construisent des temples imaginaires tandis que les grands politiques soliloquent dans des sous-sols d'église. C'est l'ordre politique de l'extrême centre. Ses politiques ne correspondent pas tant à un endroit spécifique de l'axe politique gauche-droite qu'à la suppression de cet axe au profit d'une seule approche prétendant au vrai et à la nécessité logique. On habillera ensuite la manœuvre de mots creux – pis, ce pouvoir usera pour se dire de termes qui précisément trahissent ce qu'il tient en horreur: l'innovation, la participation, le mérite et l'engagement. Puis on évincera les esprits qui ne participent pas à la duplicité, et ce, bien entendu, de manière médiocre, par le déni, le reniement et le ressentiment. Cette violence symbolique est éprouvée. La médiocratie nous incite de toute part à sommeiller dans la pensée, à considérer comme inévitable ce qui se révèle inacceptable et comme nécessaire ce qui est révoltant. Elle nous idiotifie. Que nous pensions le	στην πραγματικότητα είναι άκαμπτο και καταστροφικό, αλλά ο αποδεδειγμένος εξτρεμισμός του κρύβεται κάτω από το διάκοσμο της μετριοπάθειας, ώστε να παραβλέπεται πως ο εξτρεμισμός ελάχιστη σχέση έχει με τα όρια του πολιτικού φάσματος Δεξιά-Αριστερά και περισσότερη με την ανοχή που επιδεικνύουμε σε οτιδήποτε διαφοροποιείται από εμάς. Έτσι έχουν θέση μόνο το ανούσιο, το μουντό, η αστόχαστη ένδειξη, το κανονιστικό και το αντίγραφο. Υπό την αιγίδα της μετριοκρατίας, οι ποιητές εγκατοικούν στο περιθώριο της γνώριμης τους απελπισίας, οι παθιασμένοι επιστήμονες διατυπώνουν απαντήσεις σε ερωτήματα που κανένας δεν τροφοδοτεί, οι ιδιοφυείς βιομήχανοι κατασκευάζουν νοητά επιχειρηματικά τεμένη, ενώ οι μεγάλοι πολιτικοί μονολογούν στα εκκλησιαστικά υπόγεια⁴⁵. Είναι η πολιτική τάξη του ακραίου κέντρου. Οι πρακτικές του δεν αντιστοιχούν τόσο σε κάποιον ιδιαίτερο χώρο του πολιτικού άξονα Δεξιά-Αριστερά όσο στην εξάλειψη αυτού του άξονα προς όφελος μιας και μοναδικής προσέγγισης που αποβλέπει δήθεν στο αληθές και στη λογική αναγκαιότητα. Στη συνέχεια ο ελιγμός θα συγκαλυφθεί με κούφια λόγια, κι ακόμη χειρότερα, η εξουσία αυτή θα εκφραστεί χρησιμοποιώντας όρους που προδίδουν για την ακρίβεια ό,τι απεχθάνεται: καινοτομία, συμμετοχή, αξία και δέσμευση. Έπειτα θα απομακρυνθούν τα μυαλά που δεν συμμετέχουν στην υποκριτικότητα κι αυτό, εξυπακούεται, μικροπρεπώς, διαμέσου της απάρνησης, της αποκήρυξης και της εμπάθειας. Η συμβολική αυτή βία είναι δοκιμασμένη. Η μετριοκρατία μάς ωθεί από παντού να αδρανοποιούμε τη σκέψη, να θεωρούμε αναπόφευκτο αυτό που αποκαλύπτεται ως απαράδεκτο και αναγκαίο αυτό που είναι
--	---

⁴⁵ Σε πολλά σημεία του Μόντρεαλ, οι εκκλησίες, εφόσον δεν προσελκύουν με τη λειτουργία τους πιστούς όπως κάποτε, δεν μένουν άδειες και διάφορες δραστηριότητες σε επίπεδο κοινότητας λαμβάνουν χώρα στα τεράστια συνήθως υπόγεια τους, η ενοικίαση των οποίων αποτελεί σημαντικό έσοδο για την επιβίωσή τους. (ΣτΜ)

monde en fonction de variables moyennes est tout à fait compréhensible, que des êtres puissent ressembler à tout point de vue à ces figures moyennes va de soi, qu'il y ait une injonction sourde ordonnant à tous d'incarner à l'identique cette figure moyenne est, par contre, une chose que d'aucuns ne sauraient admettre. Le terme «médiocratie» a perdu le sens de jadis, où il désignait le pouvoir des classes moyennes. Il ne désigne pas tant la domination des médiocres que l'état de domination exercé par les modalités médiocres elles-mêmes, les inscrivant au rang de monnaie du sens et parfois même de clé de survie, au point de soumettre à ses mots creux ceux et celles qui aspirent à mieux et osent prétendre à leur souveraineté.	σκανδαλώδες. Μας ανοηταίνει. Είναι απόλυτα κατανοητό ότι η θεώρηση του κόσμου γίνεται σύμφωνα με μεταβλητές του μέσου όρου, είναι προφανές ότι τα ανθρώπινα όντα μπορούν να μοιάζουν από κάθε άποψη σε αυτούς τους μέτριους χαρακτήρες, αντιθέτως το ότι υπάρχει μια υπόκωφη εντολή που προστάζει όλους να ενσαρκώνουν πανομοιότυπα αυτόν τον μέτριο χαρακτήρα είναι κάτι που ορισμένοι δεν θα ήταν σε θέση να δεχθούν. Ο όρος «μετριοκρατία» έχασε το αλλοτινό του νόημα, που σήμαινε την εξουσία των μεσαίων τάξεων. Δεν σημαίνει τόσο την κυριαρχία των μετρίων όσο την κυριαρχική κατάσταση που ασκείται από τους ίδιους τους όρους της μετριότητας και τους οποίους κατατάσσει στο επίπεδο της ανταμοιβής, ενίοτε μάλιστα και κλειδιού για επιβίωση, σε σημείο που να υποτάσσει στα κούφια λόγια της όσους κι όσες αγωνίζονται για το καλύτερο και τολμούν να επιζητούν το αυτεξούσιό τους.
CHAPITRE 1 LE «SAVOIR» ET L'EXPERTISE	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 Η «ΓΝΩΣΗ» ΚΑΙ Η ΕΙΔΗΜΟΣΥΝΗ
LE JOURNALISTE ÉTATS-UNIEN Chris Hedges y va sans détour: les universitaires sont responsables de nos maux historiques. Pour la plupart coupés du monde, spécialistes de sous-domaines infinitésimaux, devenus incapables de conscience critique, avalés par les tactiques d'avancement de carrière et enfermés dans une appartenance collégiale qui a les allures d'une «tribu», leur présence se découvre sitôt que l'on sonde les raisons de nos périls collectifs. La crise écologique en progression, les inégalités des revenus menant à des exclusions à une échelle nationale et mondiale, la	Ο ΑΜΕΡΙΚΑΝΟΣ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΟΣ Chris Hedges καταλήγει χωρίς περιστροφές: οι ακαδημαϊκοί έχουν την ευθύνη των ιστορικών μας δεινών. Αποκομμένοι στην πλειονότητά τους από τον κόσμο, στεσιαλίστες απειροελάχιστων υποτομέων, έχοντας καταστεί ανίκανοι προς κριτική συνείδηση, απορροφημένοι από τακτικές καριερίστικης ανέλιξης και έγκλειστοι μιας συντεχνίας με χαρακτηριστικά «φυλής», η παρουσία τους ξεσκεπάζεται μόλις κανείς εξετάσει τους λόγους των συλλογικών μας απειλών. Για παράδειγμα, η εξελισσόμενη οικολογική κρίση, οι

dépendance aux énergies fossiles, la surconsommation et l'obsolescence programmée, le renversement de la culture en une industrie du divertissement, la colonisation de l'esprit par la publicité, la prédominance du système financier international sur l'économie ainsi que l'instabilité dudit système, par exemple, sont autant de problèmes qui trouvent leur cause dans des recherches et formations développées par les institutions universitaires. Les laboratoires, facultés et départements universitaires forment en effet «l'élite» en cause. N'est-ce pas en vertu de savoirs acquis ou développés à l'université, dont d'imposants diplômes rendent compte, que décideurs et personnel de pointe façonnent et modélisent le monde dans lequel nous vivons? Il y a lieu de s'en inquiéter, insiste Hedges dans <i>L'empire de l'illusion</i>, car «les universités d'élite ont renoncé à toute autocritique. Elles refusent de remettre en cause un système n'ayant que son maintien pour raison d'être. Dans ces institutions, il n'y a que l'organisation, la technologie, la promotion personnelle et les systèmes d'information qui comptent». L'université est devenue une composante du dispositif industriel, financier et idéologique contemporain, ni plus ni moins. C'est en ce sens qu'elle se réclame de «l'économie du savoir» à laquelle elle se targue de participer. Les entreprises voient alors l'université leur fournir le savoir de pointe et le personnel qu'elles requièrent, et ce, à partir de fonds publics. Pour 500 millions de dollars, l'Energy Biosciences Institute de l'université de Berkeley fournit à la pétrolière British Petroleum (BP) le travail de chercheurs et l'équipement. «British Petroleum pourra donc fermer un de ses centres privés et	εισοδηματικές ανισότητες που οδηγούν σε αποκλεισμό σε εθνική και παγκόσμια κλίμακα, η εξάρτηση από ορυκτές πηγές ενέργειας, η υπερκατανάλωση και η προγραμματισμένη οικονομική απαξίωση, η μεταστροφή της κουλτούρας σε βιομηχανία της ψυχαγωγίας, η αποίκιση του πνεύματος από τη διαφήμιση, η υπερίσχυση του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος στη οικονομία καθώς και η αστάθεια του εν λόγω συστήματος αποτελούν τόσα προβλήματα, η αιτία των οποίων εντοπίζεται στις διεξαχθείσες από τα πανεπιστημιακά ιδρύματα έρευνες και σπουδές. Πανεπιστημιακά εργαστήρια, σχολές και τμήματα διαμορφώνουν πράγματι την επίμαχη «ελίτ». Μήπως, δυνάμει των αποκτηθέντων ή διαμορφωμένων στο πανεπιστήμιο γνώσεων που επικυρώνουν επιβλητικά πτυχία, ιθύνοντες και επιτελείς δεν μορφοποιούν και δεν τυποποιούν τον κόσμο στον οποίο ζούμε; Θα πρέπει να ανησυχούμε, επιμένει ο Hedges στο <i>Αυτοκρατορία της ψευδαίσθησης</i>, διότι «τα πανεπιστήμια της ελίτ έχουν παραιτηθεί από κάθε αυτοκριτική. Αρνούνται να επανεξετάσουν ένα σύστημα που έχει ως λόγο ύπαρξης τη διατήρησή του. Στους θεσμούς αυτούς μετράνε μόνο η οργάνωση, η τεχνολογία, η προσωπική προαγωγή και τα πληροφοριακά συστήματα». Το πανεπιστήμιο έχει γίνει λίγο-πολύ συνισταμένη του σύγχρονου βιομηχανικού, οικονομικού και ιδεολογικού μηχανισμού. Με την έννοια αυτή επικαλείται την «οικονομία της γνώσης» στην οποία καυχείται πως μετέχει. Οι επιχειρήσεις βλέπουν, λοιπόν, ότι το πανεπιστήμιο τούς παρέχει την εξειδικευμένη γνώση και το προσωπικό που χρειάζονται και μάλιστα με δημόσια κονδύλια. Για 500 εκατομμύρια δολάρια το Ινστιτούτο Ενεργειακών Βιοεπιστημών του Πανεπιστημίου Μπέρκλεϋ εφοδιάζει την βρετανική εταιρεία πετρελαίου BP με την εργασία των ερευνητών και
---	---

profiter de laboratoires financés par le secteur public», est amené à conclure Hedges. Aux États-Unis comme au Canada, jusqu'à ce qu'on trouve l'idée excellente en Europe, telle université se laissera baptiser Rockefeller, tel pavillon arborera le nom des Desmarais, telle chaire se présentera sous le sigle de GoldCorp, telle salle de classe perdra son numéro au profit de l'appellation PriceWaterhouseCoopers, telle bourse d'études se fera naturellement connaître par le nom indélébile de son commanditaire Bosch. L'université a développé un rapport de subordination tel avec les clients qui achètent les cerveaux qu'elle produit en série, que Max Weber eut été incapable de l'imaginer. Lui même pourtant dénonçait déjà il y a une centaine d'années la « médiocrité » dans laquelle l'université s'enfonçait en subordonnant son organisation aux rapports de seduction de nature commerciale qui y sévissaient. C'était, à l'époque, le contenu des cours qui passait pour de la marchandise, au profit de clients, qui se révélaient être les étudiants. Enseignants et professeurs se compromettaient pour attirer chez eux des étudiants tiraillés par la concurrence entre les institutions. Cela a tellement perverti les rapports avec la recherche que les choix institutionnels, aux yeux de Weber, se sont mis à relever carrément du « hasard ». Le chercheur, mû par des passions impérieuses, des	τον εξοπλισμό. «Η BP θα μπορέσει, λοιπόν, να κλείσει κάποιο από τα ιδιωτικά κέντρα της και να εκμεταλλευθεί τα εργαστήρια που χρηματοδοτούνται από τον δημόσιο τομέα» καταλήγει συμπερασματικά ο Hedges. Στις Ηνωμένες Πολιτείες όπως και στον Καναδά, μέχρις ότου θεωρηθεί εξαιρετική η ιδέα και στη Ευρώπη, το τάδε πανεπιστήμιο θα επιτρέψει να επονομάζεται Ροκφέλερ, η τάδε πτέρυγα θα αναρτά το όνομα Desmarais⁴⁶, η τάδε έδρα θα εμφανίζεται με το ακρωνύμιο GoldCorp⁴⁷, η τάδε σχολική αίθουσα θα χάνει την αρίθμησή της υπέρ της ονοματοθεσίας σε PriceWaterhouseCoopers⁴⁸, η τάδε σπουδαστική υποτροφία θα γίνεται φυσικά γνωστή από το ανεξίτηλο όνομα του χορηγού-διαθέτη της Bosch⁴⁹. Το πανεπιστήμιο έχει δημιουργήσει τέτοια σχέση εξάρτησης από τους πελάτες που αγοράζουν τα μυαλά τα οποία αυτό παράγει κατά σειρά, και που ο Μαξ Βέμπερ δεν θα μπορούσε καν να φανταστεί. Ο ίδιος μάλιστα στιγμάτιζε εδώ και εκατό χρόνια τη «μετριότητα» στην οποία βυθιζόταν το πανεπιστήμιο, καθώς εξαρτούσε την οργάνωσή του από επικρατούσες δελεαστικές σχέσεις εμπορικού χαρακτήρα. Την εποχή εκείνη το περιεχόμενο των μαθημάτων θεωρείτο εμπόρευμα προς όφελος των πελατών, που αποκαλύπτονταν ότι είναι οι σπουδαστές. Εκπαιδευτικοί και καθηγητές συνεργούσαν για να προσελκύσουν κοντά τους τους δελεασμένους από τον ανταγωνισμό μεταξύ των ιδρυμάτων σπουδαστές. Αυτό υπονόμει σε τέτοιο βαθμό τη σχέση με την έρευνα ώστε, για τον Βέμπερ, οι θεσμικές επιλογές άρχισαν να
---	--

⁴⁶ Paul Desmarais, Καναδός επιχειρηματίας και φιλάνθρωπος με σημαντική συνεισφορά στον πολιτισμό, την εκπαίδευση και στην υγεία. Αντίστοιχο παράδειγμα στην Ελλάδα, μεταξύ άλλων, έχουμε το Λάτσειο Κέντρο Εγκυμάτων. (ΣτΜ)

⁴⁷ Πρόκειται για το θεσμό των «Επώνυμων Εδρών», τις λεγόμενες έδρες με ονοματεπώνυμο, που προβλέπονται στο άρθρο 47 του Ν. 4009/2012 και οι οποίες σχολιάζονται ως «Γενικευμένη [...] εισβολή των επιχειρήσεων στα εκπαιδευτικά ιδρύματα». (ΣτΜ)

⁴⁸ Αντίστοιχο παράδειγμα αποτελεί η έγκριση (22/01/2017) της ονοματοδοσίας της αίθουσας πολλαπλών χρήσεων που κατασκευάστηκε στο σχολικό συγκρότημα του Δημοτικού Σχολείου της Άνω Σύρου σε "Νικόλαος και Μαριάνθη Χατζηκωνσταντή". ΣτΜ)

⁴⁹ Γνωστά παραδείγματα στην Ελλάδα οι υποτροφίες των Ιδρυμάτων Ωνάση και Νιάρχου. (ΣτΜ)

intuitions fortes, une imagination souveraine et le sens du travail, ne pouvait alors souhaiter réussir professionnellement que s'il affichait par ailleurs des dons tout autres lui permettant de manoeuvrer dans les arcanes institutionnels. En rendant incontournables ces « conditions extérieures du métier de savant », comme Weber les décrit dans la <i>Vocation/profession du savant</i> en 1919, l'institution encourageait la médiocrité. « Il serait injuste d'imputer aux petits personnages des facultés ou des ministères la responsabilité d'une situation qui fait qu'un si grand nombre de médiocres jouent incontestablement un rôle considérable dans les universités. Il faut plutôt en chercher la raison dans les lois mêmes de l'action concertée des hommes, surtout dans celle de plusieurs organismes.»	προκύπτουν τελείως στην «τύχη». Κινητοποιημένος από επιτακτικά πάθη, σθεναρές ενοράσεις, κυριαρχική φαντασία και εργασιακή λογική, ο ερευνητής μπορούσε, λοιπόν, να ελπίζει σε επαγγελματική επιτυχία μόνο εάν επιπρόσθετα επιδείκνυε εντελώς διαφορετικά χαρίσματα που θα του επέτρεπαν να ελιχθεί στα ακαδημαϊκά παρασκήνια. Καθιστώντας αναπόφευκτες αυτές τις «εξωτερικές συνθήκες του επιστημονικού επαγγέλματος», όπως τις καταγράφει ο Βέμπερ στο <i>Επάγγελμα και προορισμός του επιστήμονα</i>⁵⁰ στα 1919, το ίδρυμα ενθάρρυνε τη μετριότητα. «Θα ήταν άδικο για τους υπαλληλάκους των σχολών ή των υπουργείων εάν τους καταλογιζόταν η ευθύνη μιας κατάστασης εξαιτίας της οποίας ένας τόσο μεγάλος αριθμός μετρίων διαδραματίζει έναν αδιαφιλονίκητα σημαντικό ρόλο στα πανεπιστήμια. Η αιτία θα πρέπει μάλλον να αναζητηθεί στους ίδιους τους νόμους της συντονισμένης ανθρώπινης δράσης, κατά κύριο λόγο των περισσότερων οργανισμών .
On n'avait encore rien vu. Aujourd'hui, les étudiants ne sont plus ces consommateurs de l'enseignement et des diplômes offerts sur les campus, ils sont passés au rang de produits eux-mêmes. L'université vend ce qu'elle fait d'eux aux entreprises privées et autres institutions qui la financent, ses nouveaux clients, donc. Le recteur de l'Université de Montréal l'a affirmé sur le ton de l'évidence à l'automne 2011: « Les cerveaux doivent correspondre aux besoins des entreprises. » À même ses conseils décisionnels et comités d'influence, l'institution était alors gérée par des administrateurs issus des milieux bancaire (Banque Nationale), pharmaceutique (Jean Coutu), industriel (SCNLavalin), gazier (Gaz Métro) ou médiatique (Power Corporation et	Κανείς δεν έχει δει τίποτα ακόμη. Σήμερα οι σπουδαστές δεν είναι πλέον εκείνοι οι καταναλωτές της διδασκαλίας και των πτυχίων που προσφέρονται στις πανεπιστημιούπολεις· έχουν γίνει τα ίδια τα προϊόντα. Το πανεπιστήμιο πωλεί αυτό, στο οποίο τους διαμορφώνει, στις ιδιωτικές εταιρείες και σε άλλους θεσμούς οι οποίοι το χρηματοδοτούν, άρα στους νέους πελάτες του. Το φθινόπωρο του 2011 ο Πρύτανης του Πανεπιστημίου του Μόντρεαλ το επιβεβαίωσε ως προφανές: «Τα μυαλά πρέπει να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των επιχειρήσεων». Ακόμη και στα συμβούλια λήψης αποφάσεων και στις επιτροπές επιρροής⁵¹, το ίδρυμα διοικούσαν τότε διαχειριστές προερχόμενοι από κύκλους τραπεζικούς (Banque Nationale), φαρμακευτικούς (Jean Coutu),

⁵⁰ Πρόκειται για μια από τις δύο περίφημες διαλέξεις του (η άλλη είχε τίτλο «Το επάγγελμα και ο προορισμός του πολιτικού»), η οποία έχει μεταφραστεί στα ελληνικά από τον Μιχ. Γ. Κυπραίο και κυκλοφορεί από τις εκδόσεις Παπαζήση (2005) με τίτλο *Η επιστήμη ως επάγγελμα*. (ΣτΜ)

⁵¹ Θεσμός που υποστηρίζει την αποστολή και το όραμα ενός οργανισμού να ασκεί επιρροή με την πολιτική του, τις πρακτικές του και τους πόρους του στον τομέα δραστηριοποίησής του (ΣτΜ)

Transcontinental). L'Université de Montréal reste pourtant largement financée par l'État. Le plan d'affaires de cette maison du savoir s'apparentait soudainement aux visées d'une vulgaire télévision publique, d'aucuns comparant cette déclaration à celle de Patrick Le Lay, PDG de la télévision TF1, qui affirmait en 2004 que sa chaîne vendait « du temps de cerveau humain disponible » à Coca-Cola. Libero Zuppiroli l'a observé en Suisse. Lorsque l'École polytechnique de Lausanne est devenue la Swiss Institute of Technology Lausanne, il a vu soudainement pousser des disciplines incongrues, au nom de l'innovation, de l'excellence et de la productivité. Elles étaient bien entendu entièrement consacrées aux intérêts du commerce, comme les théories nouvellement enseignées de la neurofinance, un nouveau secteur de la recherche qui a « pour ambition de mieux comprendre les mécanismes du raisonnement qui préludent aux opérations du négoce ». Il en témoigne dans son livre de 2010, <i>La bulle universitaire</i>. Les institutions qui évaluent les universités prennent alors en considération des éléments quantitatifs (nombre de publications de professeurs, nombre de diplômés, ratio de placement, etc.), fétichistes (revues scientifiques choisies, thèmes en vogue, appartenance à des réseaux, publications en anglais, etc.) et publicitaires (commandite, partenariats, présence dans les médias, etc.). Cette « gouvernance » de l'université ne fait pas que tourner à vide, elle corrompt complètement l'institution. Comme l'illustre en 2012 le	βιομηχανικούς (SCNLavalin), φυσικού αερίου (Gaz Métro) ή των MME (Power Corporation et Transcontinental). Παρ' όλα αυτά το Πανεπιστήμιο του Μόντρεαλ εξακολουθεί να χρηματοδοτείται ευρέως από το κράτος. Το επιχειρηματικό σχέδιο αυτής της εστίας γνώσης συγγένευε ξαφνικά με τις επιδιώξεις μιας κοινής δημόσιας τηλεόρασης, καθώς ορισμένοι συνέκριναν αυτή τη δήλωση με εκείνη του Patrick Le Lay, Προέδρου και Γενικού Διευθυντή του τηλεοπτικού σταθμού TF1, ο οποίος διαβεβαίωνε το 2004 ότι το κανάλι του πωλούσε στην Coca-Cola «χρόνο διαθέσιμου ανθρώπινου μυαλού». Ο Libero Zuppiroli⁵² το παρατήρησε στην Ελβετία. Όταν στη Λωζάννη η Πολυτεχνική Σχολή έγινε Ελβετικό Τεχνολογικό Ινστιτούτο, είδε ξαφνικά να προωθούνται άσχετοι κλάδοι στο όνομα της καινοτομίας, της αριστείας και της παραγωγικότητας. Ασφαλώς και ήσαν εξ ολοκλήρου ταγμένοι στα εμπορικά συμφέροντα, όπως οι νεοδιδασκόμενες θεωρίες της Νευροοικονομίας, ένας καινούργιος ερευνητικός τομέας που «φιλοδοξεί να κατανοήσει καλύτερα τους συλλογιστικούς μηχανισμούς που προηγούνται των συναλλαγών διαπραγμάτευσης». Το καταδεικνύει το 2010 στο βιβλίο του <i>Η πανεπιστημιακή φούσκα</i>. Οι θεσμοί που αξιολογούν τα πανεπιστήμια λαμβάνουν, επομένως, υπόψη τους στοιχεία ποσοτικά (αριθμός δημοσιεύσεων των καθηγητών, αριθμός αποφοίτων, ποσοστό επαγγελματικής αποκατάστασης, κλπ.), φετιχικά (επιλεγμένες επιστημονικές επιθεωρήσεις, θέματα του συρμού, συμμετοχή σε δίκτυα, δημοσιεύσεις στα αγγλικά, κλπ.) και προβολής (εταιρείες, συμπράξεις, παρουσία στα MME, κλπ.). Αυτή η «διακυβέρνηση» του πανεπιστημίου λειτουργεί χωρίς σκοπό και αποσθρώνει πλήρως το
---	---

⁵² Καθηγητής Φυσικής Υλικών στο Ελβετικό Τεχνολογικό Ινστιτούτο. (ΣτΜ)

sociologue québécois Gilles Gagné dans le quotidien <i>Le Devoir</i>, « si j’invente un procédé pour faire des tomates carrées et qu’une entreprise qui trouve ça génial me l’achète parce que ça rentre mieux dans son hamburger carré, est-ce que je contribue à la formation générale ? Non. Je contribue à la formation du gars qui va aller travailler à faire des hamburgers carrés pour le compte de la compagnie qui a financé sa recherche de tomates ».	θεσμό. Όπως το αποτύπωνε το 2012 ο Καναδός κοινωνιολόγος Gilles Gagné στην καθημερινή εφημερίδα <i>Le Devoir</i>, «εάν επινοήσω μια διαδικασία για να φτιάχνει τετράγωνα ντομάτες και μια επιχείρηση που το βρει ιδιοφυές την αγοράσει επειδή μπαίνει καλύτερα στα τετράγωνα χάμπουργκερ της, τότε εγώ συμβάλλω στη γενική εκπαίδευση; Όχι. Συμβάλλω στην εκπαίδευση του τύπου που θα εργαστεί για να φτιάχνει τετράγωνα χάμπουργκερ για λογαριασμό της εταιρίας η οποία χρηματοδότησε την έρευνά της για τις τομάτες.»
PERDRE L’ ESPRIT	ΑΠΩΛΕΙΑ ΤΗΣ ΛΟΓΙΚΗΣ
La pensée se fait médiocre lorsque ses chercheurs ne se soucient pas de rendre spirituellement pertinentes les propositions qu’ils élaborent. Un autre penseur allemand du début du XXe siècle, Georg Simmel, prédisait un destin tragique aux chercheurs persistant dans cette attitude. C’est comme si, dans son embrigadement économique, la pensée traduisait dans sa pratique les tares de sa propre institution. Il lui faut produire coûte que coûte de la connaissance, peu importe l’écho qu’elle a dans le monde. C’est la théorie qui tend elle-même à devenir inflationniste. L’essai <i>Le concept et la tragédie de la culture</i> témoigne d’un impératif de production tel que l’esprit n’arrive plus à suivre, à se reconnaître, à se dire. La machine s’emballe et ne produit de valeur que pour satisfaire un productivisme d’appareil qui n’a plus rien à voir avec l’acte singulier de penser. D’abord parce que surabondent les éléments objectifs par lesquels la pensée se médiatise, à savoir les livres, les rapports, les oeuvres qui elles-mêmes sont composées de théories, de concepts, de données factuelles. Il y a tant à considérer que l’esprit se découvre encombré dans le chemin qui doit le mener	Η σκέψη υποβαθμίζεται όταν οι ερευνητές του δεν ενδιαφέρονται να καταστήσουν πνευματικά έγκυρες τις προτάσεις που επεξεργάζονται. Ένας άλλος Γερμανός στοχαστής των αρχών του 20ού αιώνα, ο Γκεόργκ Ζίμελ, προέβλεπε τραγικό το πεπρωμένο για τους ερευνητές που εμμέναν στη στάση αυτή. Ήταν λες και η στρατολογημένη στην οικονομία σκέψη εξέφραζε στην πράξη την παθογένεια του ίδιου της του φορέα. Πρέπει να παράγεται με κάθε τίμημα γνώση, άσχετα από την απήχηση που έχει στον κόσμο. Είναι η θεωρία που έχει την τάση και η ίδια να γίνεται πληθωριστική. Το δοκίμιο <i>Η έννοια και η τραγωδία της κουλτούρας</i> καταδεικνύει μια τέτοια επιτακτική ανάγκη παραγωγής, ώστε το πνεύμα αδυνατεί να ακολουθήσει, να αυτοπροσδιοριστεί, να εκφραστεί. Η μηχανή καταπονείται και παράγει αξία μόνο για να ικανοποιήσει έναν εργαλειακό παραγωγισμό εντελώς άσχετο με τη ιδιαίτερη ενέργεια του σκέπτεσθαι. Κατ’ αρχάς, διότι πλεονάζουν τα αντικειμενικά στοιχεία μέσω των οποίων η σκέψη δημοσιοποιείται, δηλαδή βιβλία, εκθέσεις, έργα που κι αυτά αποτελούνται από θεωρίες, έννοιες, πραγματολογικά

à élaborer à son tour une oeuvre. Embourbé dans cette marée de productions scientifiques, il risque à son tour de ne rien faire de mieux que d'ajouter au lot un élément supplémentaire qui viendra à son tour accentuer le phénomène. On s'éloigne alors considérablement du processus de connaître, à savoir découvrir sa conscience et ce dont son esprit est capable dans « le Bonheur que toute oeuvre, grande ou minime, procure à son créateur ». Celui-ci « comporte toujours – outre la libération des tensions internes, la démonstration de la force subjective et le contentement d'avoir rempli une exigence – vraisemblablement quelque satisfaction objective, du simple fait que cette oeuvre existe et que l'univers des objets précieux à quelque titre est désormais plus riche de cette pièce-là ». Le processus d'inspiration hégélienne que Simmel traduit n'est plus envisageable. Désormais, la cour est pleine, et engorgée la voie vers la réalisation de la pensée. Le productivisme et son processus d'accumulation en ont eu raison. La multiplication galopante des références obstrue l'esprit dans son travail d'assimilation lente et intime. La médiocrité s'installe alors. Tétanisé devant la montagne de références qui le précède et face à l'infinie petitesse de la question qu'on lui propose de creuser, le chercheur perd l'esprit. Il ne semble plus y avoir de sens à accomplir une oeuvre supplémentaire dans le corpus de la culture en méditant ce que les anciens ont réalisé avant soi. Apparaissent plutôt en hordes des gratte-papier se satisfaisant de produire à leur tour du savoir en série, sans se soucier du sens profond que pourrait représenter leur démarche.	δεδομένα. Υπάρχουν τόσα να σκεφτεί κανείς που το πνεύμα βρίσκεται επιβαρυνμένο στη διαδρομή που πρέπει να το κατευθύνει για να δημιουργήσει με τη σειρά του έργο. Βυθισμένο σε αυτήν την πλημμυρίδα επιστημονικής παραγωγής, κινδυνεύει και το ίδιο να μην κάνει τίποτε καλύτερο από το να προσθέσει στην παρτίδα ένα συμπληρωματικό στοιχείο που θα συμβάλλει με τη σειρά του στην ένταση του φαινομένου. Απομακρύνεται, λοιπόν, κανείς, σημαντικά από τη διαδικασία της γνώσης, δηλαδή της ανακάλυψης της συνείδησής του και αυτού για το οποίο είναι ικανό το πνεύμα με «την Ευδαιμονία που κάθε έργο, μεγαλειώδες ή ασήμαντο, προσφέρει στο δημιουργό του». Αυτός «διακατέχεται πάντοτε –πέραν της λύτρωσης από εσωτερικές εντάσεις, της επίδειξης της υποκειμενικής δύναμης και της ευχαρίστησης για την εκπλήρωση μιας απαίτησης– από κάποια προφανώς αντικειμενική ικανοποίηση, για το απλό γεγονός ότι αυτό το δημιούργημα υπάρχει και το σύμπαν των ανεκτίμητων για οποιονδήποτε λόγο αντικειμένων εμπλουτίζεται στο εξής και με το έργο αυτό». Η εγγεγραμμένη έμπνευση⁵³ διαδικασία που εξηγεί ο Ζίμελ δεν είναι πλέον αναμενόμενη. Ως εδώ πια κι είναι κλειστός ο δρόμος προς την πραγμάτωση της σκέψης. Το δικαίωσαν ο παραγωγισμός και η επισωρευτική διαδικασία του. Ο ραγδαίος πολλαπλασιασμός των παραπομπών εμποδίζει το πνεύμα στο αργό και οικείο έργο της αφομοίωσης. Τότε εγκαθίσταται η μετριότητα. Ο ερευνητής, ακινητοποιημένος από τον όγκο των παραπομπών που βρίσκονται μπροστά του και αντιμέτωπος με την απεριόριστη ασημαντότητα του ερωτήματος που του προτείνουν να εμβαθύνει, χάνει τη λογική του. Δεν φαίνεται πια να έχει νόημα η ολοκλήρωση ενός έργου συμπληρωματικού στο σύνολο των πολιτισμικών κειμένων, στοχαζόμενος αυτό που οι
---	--

⁵³ Για τον Χέγκελ η πράξη του νοείν περιέχει τον Λόγο. (ΣτΜ)

Un philologue patenté, donné en exemple par Simmel, produira ainsi de la connaissance, massivement et sans perspective aucune. La technique philologique par exemple s'est développée d'un côté jusqu'à atteindre une liberté insurpassable et une perfection méthodologique, mais de l'autre, le nombre des objets dont l'étude représente un intérêt véritable pour la culture intellectuelle ne s'accroît pas à la même cadence, ainsi les efforts de la philologie se muent en micrologie, en pédantisme et en travail sur l'inessentiel – comme une méthode qui tourne à vide, une norme objective continuant de fonctionner sur une voie indépendante qui ne rencontre plus celle de la culture comme accomplissement de la vie. Dans beaucoup de domaines scientifiques s'engendre ainsi ce que l'on peut appeler le savoir superflu [...]. Cette offre immense de forces jouissant également de faveurs de l'économie, toutes bien disposées, souvent même douées, pour la production intellectuelle, a conduit à l'auto-valorisation de <i>n'importe quel</i> travail scientifique dont la valeur, précisément, relève souvent d'une simple convention, même d'une conjuration de la caste des savants. La recherche entre alors dans une phase tragique.	παλαιότεροι πραγματοποίησαν πριν από τον ίδιο. Φαίνονται μάλλον ως τσούρμο χαρτογιακάδων ικανοποιημένων που κι αυτοί παράγουν τη γνώση κατά σειρά, χωρίς να προβληματίζονται για το βαθύτερο νόημα που ενδεχομένως εκφράζει η ενέργειά τους. Ένας αναγνωρισμένος φιλόλογος, στο παράδειγμα που δίνει ο Ζίμελ, έτσι θα παράγει τη γνώση μαζικά και χωρίς καμία προοπτική. Για παράδειγμα, η φιλολογική τεχνική αναπτύχθηκε από τη μια για να επιτευχθεί αξεπέραστη ελευθερία και μεθοδολογική τελειότητα, από την άλλη όμως ο αριθμός των πραγμάτων, που η μελέτη τους παρουσιάζει πραγματικό ενδιαφέρον για την πνευματική κουλτούρα, δεν αυξάνει με τον ίδιο ρυθμό· έτσι οι προσπάθειες της φιλολογίας μετατρέπονται σε μικρολογία, σε σχολαστικότητα και σε έργο για το ανούσιο – σαν μέθοδος χωρίς σκόπευση, σαν αντικειμενικός κανόνας που συνεχίζει να λειτουργεί σε ανεξάρτητη πορεία η οποία δεν συναντάται πλέον με εκείνη της κουλτούρας ως ολοκλήρωση του βίου. Δημιουργείται έτσι σε πολλούς επιστημονικούς τομείς αυτό που μπορούμε να αποκαλέσουμε επιφανειακή γνώση [...]. Αυτή η απέραντη προσφορά δυνάμεων που απολαμβάνουν εξίσου τις εύνοιες της οικονομίας, όλες τους θετικά διακείμενες, συχνά μάλιστα με επιδόσεις στην πνευματική παραγωγή, οδήγησε στην αυτο-υπερτίμηση <i>κάθε άσχετης</i> επιστημονικής εργασίας η αξία της οποίας, συχνά προκύπτει, για την ακρίβεια, ως απλή σύμβαση, ακόμη και ως μηχανορραφία της κλίκας των επιστημόνων. Η έρευνα τότε εισέρχεται σε τραγική φάση. Όσο
---	--

Plus les institutions produisent, plus il semble impossible d'assimiler cette production aux fins d'une contribution sensée, et ainsi de suite. La production culturelle quitte alors les gonds subjectifs pour se soumettre aux impératifs autonomes de la recherche institutionnalisée.	περισσότερο τα ιδρύματα παράγουν, τόσο περισσότερο φαίνεται αδύνατο να εξομοιωθεί αυτή η παραγωγή με τις επιδιώξεις μιας αξιόπιστης συνεισφοράς, και ούτω καθεξής. Η πολιτισμική παραγωγή εγκαταλείπει λοιπόν τα υποκειμενικά όρια για να υποταχθεί στις αυτόνομες επιταγές της θεσμοθετημένης έρευνας.
DE SAVANTS FAISEURS D' OPINION	ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΕΣ, ΔΙΑΜΟΡΦΩΤΕΣ ΓΝΩΜΗΣ
Dans cette « économie », il arrive aujourd'hui que l'université ne vende plus de résultats de recherche, mais seulement sa marque, celle qu'elle appose sur des rapports et dont elle détient les droits. Une firme de communication comme Edelman considère la chose acquise lorsqu'elle propose à sa partenaire, la société TransCanada, gestionnaire d'un oléoduc devant traverser le Québec, d'établir un plan de communication destiné à rendre son projet acceptable aux yeux de la population concernée. Les stratèges d'Edelman conseillent alors à TransCanada de financer une université québécoise afin que ses chercheurs qualifient le projet d'inoffensif d'un point de vue écologique. « Une campagne de financement majeure » est censée suffire pour obtenir de tels résultats, lui indiquent-ils, « cela pourrait aider à montrer le sérieux de TransCanada sur ces sujets et donner une meilleure image ». Le document a été révélé par Radio-Canada en novembre 2014. Il ne s'est trouvé aucun professeur, gestionnaire ou administrateur pour dénoncer la situation et évoquer le caractère éventuellement fantaisiste de l'hypothèse. Les gestionnaires d'universités ne se sont pas sentis discrédités par ce document rendu public qui les présentait pourtant comme corrompus.	Σε αυτήν την «οικονομία» υπάρχουν περιπτώσεις σήμερα, που το πανεπιστήμιο δεν πωλεί πλέον τα αποτελέσματα της έρευνας, αλλά μόνο την επωνυμία του, αυτήν που αναγράφει στις εκθέσεις και από την οποία κατοχυρώνει δικαιώματα. Μια εταιρεία επικοινωνίας, όπως η Edelman το θεωρεί κερκτημένο, όταν προτείνει στην συνέταιρό της, την εταιρεία TransCanada, διαχειρίστρια ενός πετρελαιαγωγού που θα διασχίζει το Κεμπέκ, να δημιουργήσει ένα επικοινωνιακό πλάνο για να καταστήσει αποδεκτό το σχέδιό της από τον ενδιαφερόμενο πληθυσμό. Οι επιτελείς της Edelman συμβουλεύουν, λοιπόν, την TransCanada να χρηματοδοτήσει κάποιο πανεπιστήμιο της περιοχής⁵⁴ προκειμένου οι ερευνητές του να χαρακτηρίσουν το σχέδιο αβλαβές από οικολογική άποψη. Υποτίθεται πως αρκεί «μια σημαντική εκστρατεία χρηματοδότησης» για την επίτευξη τέτοιων αποτελεσμάτων· της επισημαίνουν «θα μπορούσε αυτό να συμβάλει στην ανάδειξη της σοβαρότητας της TransCanada στα ζητήματα αυτά και στη διάδοση μιας πιο θετικής εικόνας». Το έγγραφο αποκαλύφθηκε από το Radio-Canada τον Νοέμβριο του 2014. Κανένας καθηγητής, διαχειριστής ή διευθύνων δεν βρέθηκε να καταγγείλει την κατάσταση και να επικαλεσθεί τον

⁵⁴ Στην επαρχία του Κεμπέκ υπάρχουν 17 Πανεπιστήμια με υψηλή θέση στην παγκόσμια κατάταξη.

En s'arrimant sans réserve aux grandes entreprises ainsi qu'aux institutions de pouvoir, les institutions de recherche ne se sont pas contentées de vendre du savoir à leurs clientes. Elles se sont aussi faites les partenaires d'entreprises de manipulation. Les universités demeurent une carte maîtresse pour les firmes de lobbyisme, bien que leurs pratiques se révèlent hautement problématiques. C'est à tort qu'on réduit cette activité au seul démarchage auprès d'élus pour les inciter à voter dans un sens ou dans un autre. Ces spécialistes de l'opinion travaillent beaucoup plus largement à générer les conjonctures qui vont contraindre les élus, sans même qu'ils aient nécessairement à les interpeller, à orienter leurs choix dans un sens ou dans un autre. Pour travailler le réel lui-même, les lobbyists cherchent à fabriquer un climat favorable à leurs intérêts, par exemple en mobilisant publiquement les « experts » que l'industrie finance. C'est un spectacle. Éric Eugène, lui même lobbyiste de carrière, explique dans son livre témoignage de 2002 <i>Le Lobbying est-il une imposture ?</i> que son métier consiste en mille moyens pour parvenir à une fin, se payer une décision de la part d'institutions autorisées, parmi lesquelles se trouvent la corruption, l'intimidation, la manipulation ou les enquêtes. Il est aisé, à son sens, de repérer un savant qui participe de ce manège. « D'où vient l'expert, quel est son plan de carrière ? Travaille-t-il dans le secteur public et dans ce cas compte-t-il y terminer sa carrière ou envisage-t-il de rejoindre le privé ? Qui finance le laboratoire (public ou non) dans lequel il travaille ? Il est clair que l'expert n'est pas indépendant et que ses travaux sont forcément orientés par les modes de financement »,	φαντασιόπληκτο ενδεχομένως χαρακτήρα της υπόθεσης. Οι διαχειριστές των πανεπιστημίων δεν ένιωσαν θιγμένοι από το δημοσιοποιημένο αυτό έγγραφο που τους παρουσίαζε, ωστόσο, ως διεφθαρμένους. Τα ερευνητικά ιδρύματα, απόλυτα συνδεδεμένα με τις μεγάλες επιχειρήσεις καθώς και με τους εξουσιαστικούς θεσμούς, δεν αρκούνται στην πώληση γνώσης προς τους πελάτες τους. Γίνονται επίσης και τα ίδια συνεργάτες χειραγωγών επιχειρήσεων. Τα πανεπιστήμια παραμένουν βασικό χαρτί για τις εταιρείες του λομπισμού, παρόλο που οι πρακτικές τους αναδεικνύονται λίαν προβληματικές. Αδίκως αυτή η δραστηριότητα υποβαθμίζεται στην αποκλειστική προσέλκυση των εκλεγμένων εκπροσώπων για να παρακινηθούν να ψηφίσουν προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση. Αυτοί οι σπεσιαλίστες των δημοσκοπήσεων εργάζονται σε ευρύτερο πεδίο για να δημιουργήσουν τις συγκυρίες οι οποίες θα εξαναγκάσουν τους εκλεγμένους, χωρίς απαραίτητα να τους ρωτήσουν, να προσανατολίσουν τις επιλογές τους προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση. Για να λειτουργήσουν επί πραγματικού οι λομπίστες προσπαθούν να κατασκευάσουν ένα ευνοϊκό για τα συμφέροντά τους κλίμα, κινητοποιώντας, για παράδειγμα, δημόσια τους «ειδικούς» που χρηματοδοτεί η βιομηχανία. Πρόκειται για σόου. Ο Éric Eugène, λομπίστας καριέρας ο ίδιος, εξηγεί στο βιβλίο του-μαρτυρία του 2002 <i>Είναι απάτη οι ομάδες συμφερόντων;</i> ότι το επάγγελμά του περιλαμβάνει χίλια μέσα για την επίτευξη ενός σκοπού, για να εξασφαλίσει μια απόφαση από τους αρμόδιους οργανισμούς, ανάμεσα στα οποία συμπεριλαμβάνονται η διαφθορά, ο εκφοβισμός, η χειραγωγήση ή οι έρευνες. Κατά τη γνώμη του, εύκολα εντοπίζεται ο επιστήμονας που συμμετέχει σ' αυτό το κόλπο. «Από πού έρχεται ο ειδικός, ποιο είναι το πλάνο σταδιοδρομίας του; Δουλεύει στον δημόσιο τομέα και στην περίπτωση
--	---

écrit-il, repentant, dans son ouvrage. En ce qui concerne l'enjeu du pipeline au Québec, Edelman a proposé à TransCanada de suivre en détective la trace des écologistes opposés à son projet, éventuellement de les discréditer au vue d'informations de nature financière ou judiciaire qu'elle découvrirait sur leur compte, tout en l'invitant à organiser de toutes pièces des manifestations populaires propétrole dont elle financerait directement les « militants ». Elle a aussi avancé l'idée de rétribuer une horde d'internautes chargés d'investir les médias sociaux pour que son message y soit relayé. Des figures politiques soutenant le projet, comme Pierre Marc Johnson, Lucien Bouchard ou Monique Jérôme-Forget, auraient été également mises à contribution si le plan en question n'avait pas été éventé dans les médias. C'est dans un tel agencement que les universitaires devaient, comme si souvent, entrer en scène. Il leur suffit de jouer le jeu sans s'enquérir de l'entreprise générale à laquelle ils participent pour que les apparences restent sauves.	αυτή, σχεδιάζει να ολοκληρώσει εκεί την καριέρα του ή σκοπεύει να ενταχθεί στον ιδιωτικό; Ποιος χρηματοδοτεί το εργαστήριο (δημόσιο ή όχι) όπου εργάζεται; Είναι σαφές ότι ο ειδικός δεν είναι ανεξάρτητος και το έργο του αναγκαστικά κατευθύνεται από τον τρόπο χρηματοδότησης», σημειώνει, μετανιωμένος, στο σύγγραμμά του. Όσον αφορά το θέμα του αγωγού στο Κεμπέκ, η Edelman πρότεινε στην TransCanada να ερευνήσει μυστικά τα ίχνη των οικολόγων που αντιτίθενται στο σχέδιό της, ενδεχομένως να τους δυσφημίσει βάσει πληροφοριών οικονομικής και νομικής φύσεως που θα ανακάλυπτε στους λογαριασμούς τους, καλώντας την παράλληλα να οργανώσει λαϊκές φιλο-πετρελαϊκές διαδηλώσεις για τις οποίες θα χρηματοδοτούσε απευθείας τους «ακτιβιστές». Επίσης προώθησε την ιδέα να πληρώσει ένα τσούρμο διαδικτυακών χρηστών, επιφορτισμένων να πολιορκήσουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης με σκοπό να διαδοθεί το μήνυμά της. Θα χρησιμοποιούνταν ακόμη ως υποστηρικτικές του σχεδίου πολιτικές φυσιογνωμίες όπως ο Pierre Marc Johnson, ο Lucien Bouchard ή η Monique Jérôme-Forget⁵⁵, εάν το εν λόγω σχέδιο δεν αποκαλυπτόταν από τα MME. Με έναν τέτοιο σχεδιασμό οι ακαδημαϊκοί έπρεπε, όπως συχνά συμβαίνει, να εμφανιστούν στο προσκήνιο. Τους αρκεί να παίζουν το παιχνίδι χωρίς να ερευνούν το συνολικό εγχείρημα στο οποίο συμμετέχουν προκειμένου να τηρηθούν τα προσχήματα.
---	--

⁵⁵ Σύγχρονα πολιτικά πρόσωπα του Καναδά. Οι δυο πρώτοι, δικηγόροι, επικεφαλής της Καναδικής κυβέρνησης στην επαρχία του Κεμπέκ και η τρίτη μέλος του Εθνικού Κοινοβουλίου.

C'EST TERNE : C'EST SCIENTIFIQUE

La présomption des gestionnaires du savoir est toujours la même : jouer à celui qui domine la langue, faire comme si on maniait à sa guise les signaux auxquels on la réduit pour chercher par eux à persuader ses pairs de canaliser l'argent vers soi. On retirera de son formulaire tel mot qui est passé de mode, mais on misera sur telle référence qui est sur toutes les lèvres, bien qu'on ne la connaisse guère, puis on exécutera tout un slalom lexical dans la case au nombre de termes contingenté pour contenir pêle-mêle le chaud et le froid, l'ange et le démon, la vénalité et l'éthique, le consensus et la révolution. Enfin, la crânerie s'observera dans la promesse d'une tout autre attitude le jour où on aura enfin constitué le proverbial trésor. *Je ne crois pas un mot du baratin de ma demande de subvention, mais qu'on me donne l'argent et on verra de quel bois je me chauffe...* Comme si on était plus fort que les mots avec lesquels on a pactisé, comme si on détenait le langage et non l'inverse. Qu'est-ce qu'on n'a pas lu Blanchot, qu'est-ce qu'on est passé outre Derrida, qu'est-ce qu'on méconnaît Lacan, qu'est-ce qu'on bafoue Kristeva! Sitôt récompensés pour leur couardise par les institutions de pouvoir, voici ces mercenaires du verbe devenir rêches et stériles, oublieux des concepts critiques dont ils se sont détournés, liés à leurs partenaires commerciaux comme à des bouées et déjà chargés de renvoyer l'ascenseur à leurs pairs en usant des mêmes idéologèmes dans leurs intitulés communs.

EINAI ANIAPO: EINAI EPISTHMONIKO

Οι διαχειριστές της γνώσης εικάζουν πάντοτε το ίδιο: να προσποιούνται αυτόν που εξουσιάζει τη γλώσσα, να ενεργούν λες και χειρίζονται κατά το δοκούν τα σήματα στα οποία την περιορίζουν για να επιδιώξουν μέσω αυτών να πείσουν τους ομοίους τους να μεταφέρουν το χρήμα προς τους ίδιους. Θα αφαιρέσουν από το έντυπό τους την τάδε ξεπερασμένη λέξη αλλά θα ποντάρουν στη δεινά πολυσυζητημένη, αν και άγνωστή τους, παραπομπή, ακολούθως θα επιδοθούν σε λεξιλογικούς ελιγμούς για να χωρέσουν φύρδη μίγδην στο οριοθετημένο πεδίο διχοτομίες όπως ζεστό-κρύο, άγγελος-δαίμων, διαφθορά-ήθος, συναίνεση-επανάσταση. Και τελικά ο κομπασμός τους θα γίνει εμφανής στην τελείως διαφορετική διαβεβαίωση, τη στιγμή που θα επικαλεστούν την παροιμιακή σοφία: *Δεν πιστεύω λέξη από τις αρλούμπες για την αίτησή μου επιχορήγησης αλλά να μου δώσουνε το χρήμα και θα δούμε πόσα απίδια βάζει ο σάκος...* Λες και είναι πιο δυνατοί από τις λέξεις με τις οποίες τα συμφώνησαν, λες και κατέχουν τη γλώσσα και όχι το αντίθετο. Και τον Μπλανσό μελέτησαν, και τον Ντεριντά παρέβλεψαν, και τον Λακάν αγνοούν και την Κρίστεβα χλευάζουν!⁵⁶ Μόλις ανταμειφθεί η δειλία τους από τους εξουσιαστικούς θεσμούς, νάτοι αυτοί οι μισθοφόροι του λόγου που γίνονται δύστροποι και στείροι, επιλήσμονες των κριτικών εννοιών τις οποίες σφετερίστηκαν πιασμένοι από τους εμπορικούς συνεταίρους τους, όπως από τα σωσίβια, και επιφορτισμένοι πια να ανταποδώσουν τη χάρη στους ομοίους τους, χρησιμοποιώντας στις κοινές επικεφαλίδες τους τα ίδια ιδεολογήματα.

⁵⁶ Και οι τέσσερις αυτοί Γάλλοι στοχαστές ασχολήθηκαν με τη γλώσσα. Ο Μπλανσό πιστεύει στην αυτονομία του κειμένου, ο Ντεριντά προτάσσει τη σημαντικότητα της γραφής και όχι του λόγου, ο Λακάν θεωρεί το ασυνείδητο ένα σύστημα γλωσσολογικών σημαινόντων και η Κρίστεβα εντάσσει τη γλώσσα στο βιολογικό σώμα πριν από την λεκτική έκφραση. (ΣτΜ)

L'université travaille depuis de nombreuses décennies à se rendre manipulable par quiconque souhaite la financer, si ce n'est même en partie depuis sa fondation moderne. Le livre <i>Médiocrité et folie</i> de l'écrivain Hans Magnus Enzensberger rappelle la lointaine filiation du problème : Le but que poursuivait l'alphabétisation de la population n'avait rien à voir avec la propagation des Lumières. Ses champions, les amis des hommes et les prêtres de la culture n'étaient que les hommes de main de l'industrie capitaliste, qui exigeait de l'État qu'il mît à sa disposition une main d'oeuvre qualifiée. [...] D'une tout autre nature, le progress dont il était question consistait à domestiquer les analphabètes, ces « membres de la plus basse classe », à exorciser leur imagination et leur entêtement, pour exploiter désormais non plus seulement leur force musculaire et leur adresse, mais aussi leurs cerveaux. L'habitus universitaire consiste à se laisser dominer. Ses professionnels étant en pleine déroute, seul l'argent semble donner de la consistance à leurs pratiques. La façon dont elle conçoit sa propre langue dans le travail de recherche découle de cette capitulation. Une règle implicite prévaut dans l'écriture universitaire – et on ne tarde pas à l'explicitier dès lors que quelqu'un y déroge –, à savoir qu'est digne de science une prose dont le ton est neutre, posé et calibré. Terne, si possible. Du point de vue du style, un propos affichant des	Εδώ και πολλές δεκαετίες το πανεπιστήμιο καταβάλλει προσπάθειες για να καταστεί χειραγωγήσιμο από οποιονδήποτε επιθυμεί να το χρηματοδοτήσει, αν και εν μέρει αυτό συμβαίνει μετά τον εκσυγχρονισμό του. Το βιβλίο <i>Μετριότητα και τρέλα</i> του συγγραφέα Χανς Μάγκνους Εντσενσμπέργκερ υπενθυμίζει τη μακρινή καταγωγή του προβλήματος: Ο επιδιωκόμενος από τον αλφαριθμητισμό του πληθυσμού σκοπός δεν είχε καμία σχέση με τη διάδοση του Διαφωτισμού. Οι υποστηρικτές του, οι φίλοι των ανθρώπων και οι ιεουργοί της κουλτούρας δεν ήσαν παρά μπράβοι της καπιταλιστικής βιομηχανίας, που απαιτούσε από το κράτος να θέσει στη διάθεσή της εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό [...] Τελείως διαφορετικής φύσης η εν λόγω εξέλιξη, συνίστατο στην εξημέρωση των αναλφάβητων, αυτών των «μελών της κατώτερης κοινωνικής τάξης», για να ξορκίσει τη φαντασία τους και την ισχυρογνωμοσύνη τους, για να εκμεταλλευτεί στη συνέχεια όχι μόνο τη μυϊκή δύναμή τους και τις δεξιότητές τους, αλλά και το μυαλό τους επίσης. Το πανεπιστήμιο χαρακτηρίζει διάθεση να εξουσιάζεται. Μόνο το χρήμα φαίνεται να δίνει συνοχή στις ενέργειες του εντελώς αποδιοργανωμένου δυναμικού του. Ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνεται τη δική του γλώσσα είναι απόρροια αυτής της συνθηκολόγησης. Υπερισχύει στην ακαδημαϊκή γραφή ένας υπόρρητος κανόνας – που, μόλις κάποιος τον παρακάμψει, γρήγορα αποσαφηνίζεται – ότι δηλαδή η επιστήμη είναι άξια ενός πεζού λόγου σε ουδέτερο, ξεκάθαρο και προσαρμοσμένο τόνο. Ανιαρό, ει δυνατόν. Από
--	---

prétentions au savoir doit osciller autour de l'axe du juste milieu. Si ce n'est pas le cas, un malaise s'installe. Un distingué professeur appréhendera une proposition dès lors qu'elle se trouve présentée autrement qu'en fonction des exigences de la pensée objective. Si l'art et la manière lui semblent impropres aux exigences du milieu, mais qu'il en reconnaît la pertinence, il se contentera éventuellement de la reprendre, mais sans s'y référer nommément. Car le ton est capital. Le ton a d'abord à voir avec le choix des mots. Il sera préférable de recourir à des concepts d'apparence savante pour désigner une chose, ne serait-ce que pour suggérer qu'on n'inscrit pas <i>in situ</i> la pensée que l'on développe. Ne pas parler d'« argent », par exemple, mais seulement évoquer la « monnaie ». Aussi, user de termes qui ne sont pas susceptibles d'être chargés d'émotion dans l'histoire : éviter ainsi de parler de « révoltes politiques », mais dire : la « résilience ». Ne pas traiter des « classes », mais des « catégories » sociales. On a même déjà fait les fines bouches devant l'expression « justice fiscale », « trop politique ». Ensuite, ne pas accabler de termes crus des acteurs sociaux en vue, surtout s'ils sont puissants, par exemple des multinationales. On pourrait y lire une forme de ressentiment qui contredit l'appel à la neutralité axiologique, comprise selon une lecture étroite du sociologue Max Weber. Pour éviter de susciter d'aussi désagréables impressions, il vaut mieux éviter tout le lexique du droit pénal en faisant comme s'il était l'apanage des seuls juristes – le cas échéant évoquer des « actes douteux » et de la « mal gouvernance » plutôt que « des crimes » et des actes de « pillage ». On accolera des termes issus du droit criminel exclusivement à des agissements qualifiés ainsi par des tribunaux – on pourra alors juger	υφολογική άποψη, ένας λόγος που προβάλλει αξιώσεις γνώσης οφείλει να παραμένει στον άξονα της χρυσής τομής. Στην αντίθετη περίπτωση επικρατεί δυσφορία. Ο διαπρεπής καθηγητής θα αντιληφθεί μια πρόταση τη στιγμή που θα παρουσιαστεί διαφορετικά σε σχέση με τις απαιτήσεις της αντικειμενικής σκέψης. Αν τρόποι και μέσα τού φανούν ακατάλληλα για τις απαιτήσεις του χώρου, αλλά αναγνωρίσει την ορθότητά της, θα αρκεστεί ενδεχομένως να την επαναλάβει, χωρίς όμως συγκεκριμένη παραπομπή. Διότι ο τόνος είναι κεφαλαιώδης. Ο τόνος σχετίζεται πρωτίστως με την επιλογή των λέξεων. Είναι προτιμότερη η προσφυγή σε επιστημονικοφανείς έννοιες για να προσδιοριστεί κάτι, έτσι ώστε να υποδηλωθεί πως δεν συνδέεται με τη δημιουργία σκέψης. Δεν γίνεται λόγος π.χ. για «χρήμα» αλλά μόνο αναφορά στο «νόμισμα»· χρησιμοποιούνται, επίσης, όροι που δεν επιδέχονται ιστορική συναισθηματική φόρτιση: αποφεύγεται έτσι να γίνεται λόγος για «πολιτικές εξεγέρσεις» αλλά για «σθένος»· δεν χαρακτηρίζονται «τάξεις» αλλά κοινωνικές «κατηγορίες». Εξάλλου ήδη υπάρχει δυσκολία με εκφράσεις, όπως «φορολογική δικαιοσύνη», «υπερβολικά πολιτικό». Στη συνέχεια, δεν θα φορτωθούν με άκομψους όρους οι επιζητούμενοι κοινωνικοί εταίροι, προπαντός εάν είναι ισχυροί, για παράδειγμα οι πολυεθνικές. Αυτό θα μπορούσε να εκληφθεί ως μορφή δυσaráσκειας που προσκρούει στην έκκληση για αξιολογική ουδετερότητα, αντιληπτή κατά στενή ερμηνεία του κοινωνιολόγου Μαξ Βέμπερ. Για να αποφευχθεί η πρόκληση τέτοιων δυσάρεστων εντυπώσεων, είναι καλύτερα να παρακάμπτεται όλο το λεξιλόγιο του ποινικού δικαίου, με πρόσχημα ότι αποτελεί το αποκλειστικό προνόμιο των νομικών – εάν συντρέχει περίπτωση θα γίνεται αναφορά σε «αμφισβητήσιμες ενέργειες» και σε «κακή διακυβέρνηση» παρά σε «εγκλήματα» και σε πράξεις «ληηλασίας». Θα
---	---

ouvertement « criminel » le comportement d'un Bernard Madoff, par exemple. On fera comme si toutes les disciplines scientifiques devaient se laisser subordonner à celle, régionale et fort partielle, du droit. On fera fi alors de la leçon du sociologue Émile Durkheim selon laquelle ce qui ressort du crime relève de tous les champs de la pensée et de la culture. Puis, au ton normatif s'ajoute la référence à des concepts déjà éprouvés : s'en tenir aux notions de sécurité d'État ou de contrat social telles qu'arrêtées par la tradition, plutôt que de reprendre à son compte les considerations sulfureuses de penseurs comme Louise Michel ou Herbert Marcuse. Donc, penser les problèmes par rapport à ce que le monde devrait être préférentiellement (privilegier ainsi les notions plutôt abstraites de normes, de justice et d'éthique communicationnelle), plutôt que jeter les bases d'une réflexion conceptuelle et circonstanciée sur ce qu'il devient (oligarchie, ploutocratie ou totalitarisme financier). Il est aussi pris comme un gage de modération que de fabriquer des substantifs à partir de participes présents, tels que la « migrance », la « consultance », la « survivance », la « militance » et la « gouvernance ». Ce temps de verbe est passif et il renvoie par conséquent à un état de fait sans histoire – une fois ramené à un nom, il traite des choses sur un mode désincarné. Se vanter de « ne pas donner de nom » d'acteurs impliqués dans de sulfureuses affaires et présenter cette réticence d'information comme un gage de « scientificité ».	συνδέονται με όρους του ποινικού δικαίου αποκλειστικά πράξεις που έχουν χαρακτηριστεί έτσι από τα δικαστήρια – οπότε θα είναι δυνατό να θεωρηθεί απροκάλυπτα ως «εγκληματική», για παράδειγμα, η συμπεριφορά ενός Μπέρναρντ Μάντοφ⁵⁷. Οι ενέργειες θα γίνονται με τρόπο ως εάν όλοι οι επιστημονικοί κλάδοι θα έπρεπε να εξαρτώνται από το αποκεντρωμένο και έντονα εξειδικευμένο δικαϊκό κλάδο. Οπότε, θα απαξιωθεί το δίδαγμα του κοινωνιολόγου Émile Durkheim σύμφωνα με το οποίο ό,τι προέρχεται από το έγκλημα προκύπτει από όλα τα πεδία της σκέψης και της κουλτούρας. Έπειτα, σε κανονιστικό τόνο θα προστίθεται η παραπομπή στα ήδη δοκιμασμένα εννοιολογήματα: λαμβάνονται υπόψη οι ιδέες της κρατικής ασφάλειας ή του κοινωνικού συμβολαίου, όπως ακριβώς έχουν καθιερωθεί από την παράδοση παρά γίνονται αποδεκτές σκανδαλώδεις συλλογιστικές στοχαστών όπως της Λουίζ Μισέλ ή του Χέρμπερτ Μαρκούζε. Επομένως, η θεώρηση των προβλημάτων θα γίνεται σε σχέση με αυτό που ιδανικά ο κόσμος θα έπρεπε να είναι (προκρίνονται έτσι οι μάλλον αφηρημένες ιδέες των κανόνων, της δικαιοσύνης και της επικοινωνιακής ηθικής), παρά θα τίθενται οι βάσεις ενός εννοιολογικού και εμπειριστατικού στοχασμού σε αυτό που εξελίσσεται (ολιγαρχία, πλουτοκρατία ή οικονομικός ολοκληρωτισμός). Θεωρείται επίσης εχέγγυο μετριοπάθειας η κατασκευή ουσιαστικών από ενεστωτικές μετοχές, όπως η «μεταναστευτικότητα, η «συμβουλευτικότητα», η «επιβιωμτικότητα», «η στράτευση» και η «διακυβέρνηση». Ο ρηματικός αυτός χρόνος είναι παθητικός και παραπέμπει συνεπώς σε μια ασήμαντη κατάσταση – με την ονοματική συρρίκνωση αφαιρεί την υλική υπόσταση
---	--

⁵⁷ Ο γνωστός και με αναμφισβήτητο θεσμικό κύρος χρηματιστής της Γουόλ Στρίτ, που αποδείχθηκε μεγαλοπατεώνας και διαβόητος καταχραστής της «απάτης του αιώνα», καταληστεύοντας μέσω του σχήματος «πυραμίδα» το αστρονομικό ποσό των 50 δισ. δολαρίων και τελικά καταδικάστηκε σε κάθειρξη 150 χρόνων. (ΣτΜ)

On comprend ainsi pourquoi, en cinquante ans, l'institution universitaire canadienne n'a produit aucune thèse sur le rôle de l'empire Desmarais auprès de nos institutions publiques – sujet d'importance s'il en est –, mais une foison de propositions sur les normes abstraites à définir dans notre monde. Le ton n'est pas seulement affaire de lexique. Il touche au rythme également. Le mode d'écriture opératoire aujourd'hui en sciences relève d'une structure lexicale applicable en toutes circonstances. À ce mode s'oppose la « modulation » dont parle Gilles Deleuze dans <i>Deux régimes de fou</i>, en référence à Friedrich Nietzsche (qu'aucun universitaire ne voudrait éditer s'il était notre contemporain) : « elle trace une ligne toujours bifurcante et brisée, rythmique », comme pour intégrer dans la pensée les contingences de l'histoire, les vicissitudes sociales et autres imponderables dans lesquels les sujets restent en dernière instance les penseurs du monde. Le ton, sitôt qu'on en assume la singularité, qu'on l'adapte à l'objet et lui reconnaît son potentiel imaginaire, redéfinit le moule dans lequel on coule la pensée. Ce mode, ce moule, il s'agit également de les concevoir, sitôt qu'on en fait une chose plastique qui relève du travail d'écriture, comme le dispositif qui travaille à la fois la forme et la teneur mêmes d'un propos. Deleuze s'en remet cette fois à Georges Buffon – biologiste, mais aussi auteur d'un célèbre traité sur le style –, à cette analogie qu'il établit entre l'allure d'un texte et la morphologie d'un animal, en forgeant l'expression	των πραγμάτων. Θα υποστηρίζεται ότι «δεν δίνεται το όνομα» παραγόντων εμπλεκόμενων σε σκανδαλώδεις υποθέσεις και θα παρουσιάζεται αυτή η φυλαγμένη πληροφορία ως εχέγγυο «επιστημοσύνης». Έτσι γίνεται κατανοητό γιατί, μέσα σε μισό αιώνα, ο καναδικός πανεπιστημιακός θεσμός δεν παρήγε καμία διατριβή για το ρόλο της αυτοκρατορίας Desmarais στο πλευρό των δημοσίων καναδικών οργανισμών –εξαιρετικά σημαντικό θέμα– αλλά μια πληθώρα προτάσεων περί προσδιοριστέων αφηρημένων κανόνων της εντόπιας κοινωνίας. Ο τόνος δεν είναι μόνο υπόθεση λεξιλογίου. Αφορά εξίσου το ρυθμό. Σήμερα, ο τρόπος λειτουργικής επιστημονικής γραφής υπόκειται σε μια λεξιλογική δομή εφαρμοστέα σε όλες τις περιστάσεις. Στον τρόπο αυτό αντιπαράκειται η «διαμόρφωση» για την οποία κάνει λόγο ο Ζιλ Ντελέζ στο <i>Δύο καθεστώτα της τρέλας</i> [<i>Deux régimes de fou</i>]⁵⁸, με παραπομπή στον Φρίντριχ Νίτσε (που κανένα πανεπιστήμιο δεν θα ήθελε να εκδώσει, εάν ήταν σύγχρονός μας): «[η διαμόρφωση] τραβά μια γραμμή πάντοτε διαχωριστική και διακεκομμένη, ρυθμική», προκειμένου να ενσωματώσει στη σκέψη τα ενδεχόμενα της ιστορίας, τις κοινωνικές μεταβολές και άλλα απρόβλεπτα εντός των οποίων τα υποκείμενα παραμένουν σε τελική ανάλυση οι στοχαστές του κόσμου. Ο τόνος επαναπροσδιορίζει το καλούπι στο οποίο μορφοποιείται η σκέψη, μόλις αντιληφθούν τη μοναδικότητά του, τον προσαρμόσουν στο στόχο, αναγνωρίσουν τη δημιουργική δυναμική του. Εξίσου θα πρέπει να δημιουργηθούν αυτός ο τρόπος, αυτό το καλούπι, μόλις διαμορφώσουν κάτι εύπλαστο προερχόμενο από το έργο της γραφής, όπως ο μηχανισμός που επεξεργάζεται ταυτόχρονα τη μορφή και το περιεχόμενο μιας πρότασης. Ο Ντελέζ αναφέρεται
---	--

⁵⁸ Δεν έχει μεταφραστεί στα ελληνικά. (ΣΤΜ)

du « moule intérieur ». La forme témoigne de ce dont un corps ou un texte est capable. Les institutions de recherche se confinent plutôt à un ton et à un univers policés. Mille et un détails stylistiques déterminent dans ce milieu superficiel l'acceptation ou le refus d'une théorie : la tenue vestimentaire, la façon de se tenir, le regard, la pondération de l'intensité, l'agencement type des idées, les modulations de la voix, le débit, la choix des références retenues, éventuellement l'accent du chercheur, sa provenance, son sexe et son âge. Surtout dans les dossiers de subvention et de candidature. Cet agencement étrié de la forme contient la proposition au sens névrotique, on s'assure qu'un certain <i>contenu</i> reste tu à jamais. Qui motive le développement de telles mœurs et qui ce ton obligé favorise-t-il ? Il n'est pas étonnant qu'un des principaux sociologues américains à s'être posé la question soit aussi un des plus grands stylistes de sa discipline. Charles Wright Mills décrit dans <i>Les cols blancs</i> « un sentiment vague de crainte généralisée – parfois baptisé discernement ou sagesse –, une sorte d'auto-inhibition dont l'universitaire finit par n'avoir plus conscience ». C'est un effet de la bureaucratisation de la profession de savant. Un « code de la bienséance universitaire »	αυτή τη φορά στον Ζώρζ Μπουφόν – βιολόγο, αλλά και συγγραφέα επίσης μιας διάσημης πραγματείας για το ύφος⁵⁹ –, στην αναλογία που ορίζει μεταξύ της εμφάνισης ενός κειμένου και της μορφολογίας ενός ζώου, επινοώντας την έκφραση του «εσωτερικού καλουπιού»⁶⁰. Η μορφή καταδεικνύει αυτό για το οποίο είναι ικανό ένα σώμα ή ένα κείμενο. Οι ερευνητικοί οργανισμοί περιορίζονται μάλλον σε εξευγενισμένο τόνο και περιβάλλον. Χίλιες και μία υφολογικές λεπτομέρειες καθορίζουν στον επιφανειακό αυτό περιβάλλον την αποδοχή ή την απόρριψη μιας θεωρίας: η ενδυματολογική παρουσία, η στάση του σώματος, το βλέμμα, η στάθμη της ακουστικής έντασης, η συνήθης διάταξη των ιδεών, οι διακυμάνσεις της φωνής, η άρθρωση, η επιλογή των αποδεκτών παραπομπών, ενδεχομένως η προφορά του ερευνητή, η καταγωγή του, το φύλο του και η ηλικία του, προπαντός στους φακέλους επιχορήγησης και υποψηφιότητας. Αυτή η ασφυκτική διευθέτηση της μορφής εμπεριέχει την υπεραναλυτική πρόταση, με τη διαβεβαίωση πως ορισμένο <i>περιεχόμενο</i> θα παραμείνει για πάντα αποσιωπημένο. Ποιος προκαλεί την προώθηση τέτοιων πρακτικών και ποιον ευνοεί αυτός ο επιβεβλημένος τόνος; Δεν εκπλήσσει που το διερωτήθηκε ένας από τους σημαντικότερους αμερικανούς κοινωνιολόγους και μάλιστα ένας από τους μεγαλύτερους στυλίστες στον τομέα του. Ο Charles Wright Mills περιγράφει στο βιβλίο <i>Τα λευκά κολάρα</i>⁶¹ «ένα αόριστο συναίσθημα γενικευμένου φόβου –αποκαλούμενο ενίοτε ευθυκρισία ή σωφροσύνη–, ένα είδος αυτο-αναστολής που ο ακαδημαϊκός καταλήγει να μη συνειδητοποιεί». Είναι αποτέλεσμα της
--	--

⁵⁹ Πρόκειται για τον γνωστό λόγο του Μπουφόν (ενώπιον των μελών της Γαλλικής Ακαδημίας στις 25 Αυγούστου 1753), *Discours sur le Style*, διαθέσιμο για διαδικτυακή ανάγνωση από τον ιστότοπο της Εθνικής Βιβλιοθήκης της Γαλλίας (BnF): <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k937176g/f24.image.r=Discours%20sur%20le%20style> (ΣτΜ)

⁶⁰ Στην εξελικτική σκέψη του Μπουφόν, το εσωτερικό καλούπι βρίσκεται στην αφετηρία του σχηματισμού της αρχικής (και με αυτόματη γένεση) προκύπτουσας μορφής των όντων. (ΣτΜ)

⁶¹ Πραγματεία για την μεσαία τάξη της Αμερικής, τα *λευκά κολάρα*, όπως αποκαλούνται οι υπάλληλοι γραφείου και ιδιαίτερα τα στελέχη σε αντιδιαστολή με τα *μπλε κολάρα*, δηλαδή τους εργάτες και τους χειρώνακτες εν γένει. (ΣτΜ)

exerce une forme de « manipulation » sur « la personnalité du rebelle ». Le ton prescrit empêche les professeurs qui l'adoptent de s'éloigner trop des balises que fixe l'idéologie dominante. Il est celui aujourd'hui du professeur-entrepreneur, développant sa clientèle auprès des entreprises privées et d'autres puissances requérant des résultats de recherches, des témoignages d'experts et autres « symboles ». Chris Hedges présente les choses encore plus crûment : « Ces terminologies, par lesquelles “les spécialistes” se démarquent en tant qu'élite, nuisent à l'acquisition d'une vision globale, dissuadent les néophytes de poser des questions embarrassantes, font obstacle à la recherche du bien commun, fragmentent les disciplines, divisent le corps professoral, les étudiants et les chercheurs et incitent les universitaires à s'enfermer dans leur tour d'ivoire en négligeant les questions morales, politiques et culturelles les plus pressantes. » UNE ÉCRITURE EN PERDITION Si encore ce ton normatif donnait lieu à une langue qui se tient. Au contraire, l'écriture universitaire avilit les étudiants qui s'y astreignent pendant toute leur formation, tellement qu'ils doivent réapprendre à écrire sitôt qu'ils ont quitté les bancs de la faculté. Pour Kristen R. Ghodsee, professeure en études féminines au Bowdoin College dans le Maine aux États-Unis, les universitaires posent en responsables	γραφειοκρατικοποίησης του επιστημονικού επαγγέλματος Ένας «κώδικας της ακαδημαϊκής δεοντολογίας» ασκεί μια μορφή «χειραγώγησης» στην «προσωπικότητα του απειθή». Ο καθορισμένος τόνος αποτρέπει τους καθηγητές που τον υιοθετούν να απομακρυνθούν υπερβολικά από τις οριοθετήσεις που επιβάλλει η κυρίαρχη ιδεολογία. Σήμερα αφορά στον καθηγητή-επιχειρηματία, που καλλιεργεί την πελατεία του στο πλευρό των ιδιωτικών επιχειρήσεων και άλλων δυνάμεων που απαιτούν ερευνητικά αποτελέσματα, εμπειρογνομosύνες και άλλα «σύμβολα». Ο Chris Hedges παρουσιάζει τα πράγματα ακόμη πιο ωμά: « Αυτές οι ορολογίες, μέσω των οποίων “οι σπεσιαλίστες” διαφοροποιούνται ως ελίτ, καθίστανται επιζήμιες για την απόκτηση μιας σφαιρικής θεώρησης, αποθαρρύνουν τους νεοεισερχόμενους να θέτουν ενοχλητικά ερωτήματα, εμποδίζουν την αναζήτηση του κοινού καλού, κατακερματίζουν τους κλάδους, διασπούν το καθηγητικό σώμα, τους σπουδαστές και τους ερευνητές και εξωθούν τους ακαδημαϊκούς να κλείνονται στους γυάλινους πύργους τους, παραβλέποντας τα πιο επιτακτικά ηθικά, πολιτικά και πολιτισμικά ζητήματα.» ΕΠΑΠΕΙΛΟΥΜΕΝΗ ΓΡΑΦΗ Ευχής έργον θα ήταν ο κανονιστικός αυτός τόνος να δημιουργούσε μια σωστή γλώσσα. Αντιθέτως, η ακαδημαϊκή γραφή υποτιμά τους σπουδαστές στην οποία υποχρεώνονται κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσής τους, ώστε αναγκάζονται να ξαναμαθαίνουν να γράφουν μόλις αφήσουν τα έδρανα της σχολής τους. Για την Kristen R. Ghodsee, καθηγήτρια φεμινιστικών σπουδών στο Κολλέγιο Bowdoin στο Μαϊν των Η.Π.Α., οι ακαδημαϊκοί ευθύνονται για
--	--

de la production d'écrits parmi « les plus impénétrables de la langue anglaise ». Elle ajoute dans un texte défouloir jeté en ligne (« Ethnographers as Writers: A Light-Hearted Introduction to Academese », 4 janvier 2015) : « Si les modes en matière de rhétorique sont passagères, le penchant pour l'opacité n'en est pas moins devenu une caractéristique essentielle des travaux d'érudition contemporains. [...] La langue universitaire est un code secret que certains chercheurs utilisent pour montrer qu'ils font partie du club. Grâce à elle, personne ne peut vraiment dire si leurs idées sont brillantes, mauvaises ou simplement médiocres. » Ghodsee a une dent contre les artifices – ceux qui consistent soudainement à ne plus recourir au suffixe « -isme » réservé aux esprits passéistes pour lui préférer « -ation », signe d'on ne sait quelle distinction –, contre la déclinaison inflationniste de termes empruntant aux suffixes de l'heure – l'étude des oppressions sociales et politiques devenant celle de l'« oppressivité », ou l'étude des réformes scolaires celle de l'« éducativité » – ou encore contre les préfixes à la mode – l'« inter-éducativité » s'ajoutant à tous les termes qui ont pour amorce « bio- », « cyber- », « néo- », « hétéro- », « homo- », « post- » ou encore « techno- ». « N'ayez aucune inquiétude si vous n'êtes pas tout à fait sûr de la signification de ces termes, rassurez-vous. Avec la combinaison juste de préfixes et de suffixes, on arrive le plus souvent à quelque chose qui apparaît convenable, si ce n'est profond. » On peut ajouter à ces tics la pluralisation des concepts – un professeur posera fièrement en subversif après avoir écrit « résurgences » avec un s – donnant un semblant de complexité à des termes dont on comprend pourtant par définition qu'ils traitent de nombreuses situations.	την παραγωγή γραπτών από «τα πιο απροσπέλαστα της αγγλικής γλώσσας». Προσθέτει σε ένα απελευθερωτικό κείμενο που ανέβηκε στο διαδίκτυο στις 4 Ιανουαρίου 2015 «Ethnographers as Writers: A Light-Hearted Introduction to Academese»⁶²): «Όσο πρόσκαιρες κι αν είναι οι τάσεις σε θέματα ρητορικής, η προτίμηση στην αδιαφάνεια δεν έγινε εν τούτοις ουσιώδες χαρακτηριστικό των σύγχρονων ακαδημαϊκών έργων [...]. Η ακαδημαϊκή γλώσσα είναι ένας μυστικός κώδικας που χρησιμοποιούν ορισμένοι ερευνητές για να δείξουν ότι αποτελούν μέρος του κλαμπ. Χάρη σε αυτή, κανείς δεν μπορεί πραγματικά να πει εάν οι ιδέες τους είναι λαμπρές, κακές ή απλώς μέτριες.» Η Ghodsee θυμώνει με τα τεχνάσματα (εκείνα τα οποία ξαφνικά δεν προσφεύγουν στο επίθημα «-ισμός», φυλαγμένο για τους παρελθοντολάγνους, προτιμώντας το «-ποίηση», σημάδι –Κύριος οίδε– ποιας διάκρισης), με την διογκούμενη παραλλαγή όρων που δανείζονται από στιγμιαία επιθήματα (η μελέτη των κοινωνικών και πολιτικών καταπίεσεων γίνονται της «καταπιεστικότητας», ή η μελέτη των σχολικών μεταρρυθμίσεων γίνονται της «εκπαιδευτικότητας») ή ακόμη με τα προθήματα της μόδας (η «διεκπαιδευτικότητα» μαζί με όλους τους όρους που έχουν ως πρώτο συνθετικό λέξεων «βιο-», «κυβερνο-», «νεο-», «ετερο-», «ομο-», «μετα-» ή ακόμη «τεχνο-»). «Μην έχετε καμία ανησυχία εάν δεν είστε απόλυτα σίγουρος για τη σημασία αυτών των όρων, διαβεβαιώνει. Με το σωστό συνδυασμό προθημάτων και επιθημάτων καταλήγουμε συνήθως σε κάτι που φαίνεται κατάλληλο, κι ας είναι επιφανειακό». Στα τικ αυτά προστίθεται η πληθυντικοποίηση των εννοιών –κάποιος καθηγητής θα κάνει υπεροπτικά την ανατροπή, γράφοντας τη λέξη «αναζωπύρωση» στον πληθυντικό– για να δοθεί επίφαση πολυπλοκότητας σε όρους για τους οποίους είναι,
---	---

⁶² Αναρτημένο στο <https://savageminds.org/2015/01/04/ethnographers-as-writers-a-light-hearted-introduction-to-academese/> (ημ/νία πρόσβασης: 12/12/2018)

La glose universitaire est « pourrie ». L’auteur de cette parole désabusée mais franche est lui-même professeur en psychologie à Harvard. Steven Pinker, dans un article publié en 2014 dans <i>The Chronicle of Higher Education</i> et intitulé froidement « Why Academics Stink at Writing » (« Pourquoi les universitaires sont-ils pourris en écriture »), recense dans les textes universitaires nombre de travers qui les rendent irrecevables pour tout éditeur ne se complaisant pas dans le milieu, tel que le métadiscours (ponctuer lourdement son texte de mentions telles que « dans le paragraphe précédent, nous avons tenté de démontrer cela, dans celui-ci, nous allons maintenant aborder la question de ceci », etc.) ; la mise en contexte professionnelle empreinte de vanité (raconter tout ce qu’on a eu à lire pour en arriver à une proposition pourtant simple qu’on met moult paragraphes à tenter d’énoncer) ; la mise en valeur outrancière du défi que représente la question que soulève un article (l’abîme que représente la pensée de l’apprentissage chez l’enfant) ; l’usage entre guillemets de mots courants (écrire alors l’« apprentissage » et l’« enfant ») ; la fausse nuance (« pour ainsi dire », « en quelque sorte », « d’une certaine façon », « une espèce de », « partiellement », « on pourrait dire que », etc.) pour marquer une distance subjective par rapport à un propos qu’on n’ose jamais tout à fait soutenir ; la métaconceptualisation (comme dans « adopter l’approche d’une application de la loi » plutôt qu’« appeler la police », ou s’« en référer à un modèle antipréjugés » plutôt que « dénoncer les préjugés »), faisant de la moindre activité, de la moindre réalité, les égales d’un concept. Pinker mentionne enfin l’incapacité à guider son lecteur en présentant un argument étape par étape.	άλλωστε, κατανοητό εξ ορισμού ότι χαρακτηρίζουν πολυάριθμες καταστάσεις. Ο ακαδημαϊκός σχολιασμός είναι «άθλιος». Ο συγγραφέας αυτής της αποκαρδιωτικής αλλά σωστής λέξης είναι ο ίδιος καθηγητής ψυχολογίας στο Χάρβαρντ. Ο Steven Pinker, σε ένα άρθρο που δημοσιεύθηκε το 2014 στο <i>The Chronicle of Higher Education</i> και τιτλοφορήθηκε ψυχρά «Γιατί οι ακαδημαϊκοί είναι άθλιοι στη γραφή» [«Why Academics Stink at Writing»], εντοπίζει στα πανεπιστημιακά κείμενα πολυάριθμα παράδοξα που τα καθιστούν ανεπίδεκτα για κάθε εκδότη έξω από αυτό το περιβάλλον, όπως ο «μεταλόγος» (να επιτονίζουν έντονα το κείμενό τους με εκφράσεις όπως «στην προηγούμενη παράγραφο, προσπαθήσαμε να καταδείξουμε αυτό, σε εκείνη, θα προσεγγίσουμε τώρα το ζήτημα εκείνο», κλπ.)· η αποτυπωμένη σε επαγγελματικό πλαίσιο ματαιοδοξία (να αφηγούνται όλα όσα έπρεπε να διαβάσει κανείς για να καταλήξει σε μια απλή, εν τούτοις, πρόταση στην προσπάθεια διατύπωσης της οποίας τοποθετούν πολυάριθμες παραγράφους)· η υπερβολική έμφαση στην πρόκληση που αντιπροσωπεύει το πραγματευόμενο σε κάποιο άρθρο ζήτημα (η άβυσσος την οποία εκφράζει η σκέψη της μαθησιακής διαδικασίας στο παιδί)· η χρήση συνηθισμένων λέξεων εντός εισαγωγικών (να γράφουν δηλαδή «μαθητεία» και «παιδί»)· η επίπλαστη παραλλαγή («ούτως ειπείν», «ούτως ώστε», «κατά κάποιον τρόπο», «με κάποιον τρόπο», «ένα είδος», «εν μέρει», «θα μπορούσε να ειπωθεί ότι», κ.λπ.) για να δείξουν μian υποκειμενική απόσταση σε σχέση με μια πρόταση την οποία δεν τολμούν ποτέ να υποστηρίξουν με σιγουριά· η μετα-εννοιολόγηση (όπως στο «να υιοθετήσουμε την προσέγγιση μιας εφαρμογής του νόμου» αντί του «να καλέσουμε την αστυνομία» ή «να αναφερθούμε σε ένα μοντέλο αντι-προκαταλήψεων αντί του «να καταγγείλουμε τις προκαταλήψεις», εξισώνοντας με
---	---

Le professeur critique de ses pairs cherche également à dépasser l'idée reçue voulant que tout discours scientifique soit affaire opaque d'initiés. Il récuse tout autant le traditionnel procès d'intention, à savoir que les scientifiques cherchent délibérément à opacifier leur discours de façon à n'être compris de personne. Si le soupçon est bien sûr fondé dans certains cas, pour Pinker, d'autres considérations l'emportent. Notamment l'enfermement des scientifiques dans l'économie institutionnelle et le sacro-saint contrôle du travail scientifique par les pairs, qui induit une forme d'écriture ne relevant pas de la communication ou de l'échange, mais d'une « représentation de soi » conforme aux standards du milieu. Nous pourrions ajouter en contrepartie l'indifférence, voire le mépris, entretenus par la corporation envers le public, qui finance pourtant largement ses activités. Les articles sont souvent strictement écrits, édités, imprimés et distribués (essentiellement auprès de ceux qui y ont collaboré) pour permettre à leur auteur d'ajouter une ligne à son CV. À la longue, plus personne ne se soucie de l'adresse, autant au sens de l'agilité dans l'écriture que du souci pour des destinataires réels ou escomptés. Il en découle une impossibilité d'imaginer comment pense quiconque ne baigne pas dans les champs de connaissances qui sont les siens. Cela est tout à fait régressif : « Un enfant de trois ans qui voit qu'un jouet a été caché tandis qu'un deuxième enfant a quitté la salle suppose que ce second enfant saura, à son retour, quel est le nouvel emplacement dudit jouet », écrit Pinker en guise d'illustration pour affirmer que maints scientifiques, infantilisés, n'arrivent pas à imaginer un état de conscience distinct du leur.	έννοια την ελάχιστη δραστηριότητα, την ελάχιστη πραγματικότητα. Ο Pinker αναφέρει, τέλος, την ανικανότητα καθοδήγησης του εκάστοτε αναγνώστη επιχειρηματολογώντας βήμα προς βήμα. Ο επικριτικός προς τους συναδέλφους του καθηγητής προσπαθεί επίσης να ξεπεράσει την παγιωμένη άποψη που ισχυρίζεται ότι κάθε επιστημονικός λόγος αποτελεί αδιαπέραστη υπόθεση των μυημένων. Παρακάμπτει ακόμη και την παραδοσιακή μορφή για πρόθεση, δηλαδή ότι οι επιστήμονες επιδιώκουν σκόπιμα να καταστήσουν αδιαφανή το λόγο τους ώστε να μην γίνονται κατανοητοί από κανένα. Αν και σε ορισμένες περιπτώσεις η υποψία τεκμηριώνεται με βεβαιότητα, για τον Pinker άλλοι προβληματισμοί είναι σημαντικότεροι. Κυρίως ο εγκλωβισμός των επιστημόνων στη θεσμική οικονομία και στον ιερό και απαραβίαστο έλεγχο του επιστημονικού έργου από τους συναδέλφους, ο οποίος συνεπάγεται μια μορφή γραφής που δεν προκύπτει από την επικοινωνία ή την ανταλλαγή, αλλά από μια σύμφωνη με τις προδιαγραφές του περιβάλλοντος «αυτο-αναπαράσταση». Θα μπορούσαμε σε αντιστάθμισμα να προσθέσουμε την αδιαφορία, και μάλιστα την περιφρόνηση, που συντηρεί το σινάφι προς το δημόσιο, το οποίο χρηματοδοτεί, ωστόσο, απλόχερα τις δραστηριότητές του. Τα άρθρα είναι συχνά αυστηρά γραμμένα, δημοσιευμένα, τυπωμένα και διανεμημένα (κυρίως σε όσους συνεργάστηκαν) για να επιτρέψουν στο συγγραφέα τους να προσθέσει μια γραμμή στο βιογραφικό του. Μακροπρόθεσμα, κανείς πια δεν νοιάζεται για τη <i>διεκπεραίωση</i>, τόσο από τη σκοπιά της γραπτής δεξιότητας όσο και της φροντίδας προς τους πραγματικούς ή προσδοκώμενους αποδέκτες. Επομένως, είναι αδύνατον να φανταστεί κανείς πως σκέφτεται όποιος βρίσκεται εκτός των δικών του γνωστικών πεδίων. Είναι σαφής παλινδρόμηση: «Ένα τρίχρονο παιδί που βλέπει ότι έκρυψαν ένα παιχνίδι ενόσω ένα
--	---

En réalité, écrire de manière nette est une chose bien plus difficile à accomplir qu'écrire de façon opaque. « Ce que l'on conçoit bien s'énonce clairement et les mots pour le dire arrivent aisément », pourrait rappeler Pinker. Mais plutôt que de citer Nicolas Boileau, il souligne à la négative qu'au moment où « Calvin expliquait à Hobbes : “avec un peu de pratique, l'écriture peut être un brouillard intimidant et impénétrable”, il a considéré les choses à l'envers. L'écriture est d'abord embrouillée et c'est à force d'entraînement qu'on en arrive à la clarté ». À force de négliger l'écriture, qui est pourtant indissociable de la pensée elle-même, les universitaires finissent par méconnaître leur propre métier, et même par mépriser le genre de l'essai pour la simple raison qu'il regroupe des ouvrages démocratiques voués à faire avancer la pensée autant chez l'initié que chez le profane. Il n'est pas étonnant, dans un tel contexte, que les professeurs s'affairent maintenant à « écrire » des diaporamas informatiques plutôt que des livres. Qu'attendre d'autre de la part de gens qui ont désormais besoin de mille béquilles informatiques pour avancer ? Comme le signale Franck Frommer dans son livre <i>La pensée PowerPoint</i>, qui s'annonce dans son sous-titre comme une <i>Enquête sur ce logiciel qui rend stupide</i>, les diapositives informatiques n'accompagnent pas seulement les pratiques de communication, mais elles les transforment. Elles les rendent impotentes. Dès lors	δεύτερο παιδί έβγαινε από το χώρο υποθέτει ότι αυτό το δεύτερο παιδί θα ξέρει, μόλις επιστρέψει, τη νέα θέση αυτού του παιχνιδιού», γράφει ο Pinker δίκην παραδείγματος, για να επιβεβαιώσει ότι πολλοί, νηπιποιημένοι, επιστήμονες, δεν καταφέρνουν να αντιληφθούν μια διαφορετική από τη δική τους συνειδησιακή κατάσταση. Στην πραγματικότητα, το να γράφεις με ευκρίνεια είναι πολύ πιο δύσκολο να επιτευχθεί από το να γράφεις με αδιαφάνεια. «Αυτό που κατανοούμε καλά εκφράζεται ξεκάθαρα και οι λέξεις για να το πούμε έρχονται αβίαστα», θα επικαλείτο ο Pinker. Αντί, όμως, να παραθέσει τον Νικολά Μπουαλώ, υπογραμμίζει αποφαστικά ότι τη στιγμή που «ο Καλβίνος εξηγούσε στον Χομπς: “με λίγη εξάσκηση, η γραφή μπορεί να γίνει σαν τρομακτική και αδιαπέραστη ομίχλη”, εξέταζε τα πράγματα από την ανάποδη. Η γραφή είναι καταρχάς θολή και με την εξάσκηση επιτυγχάνεται η σαφήνεια». Παραμελώντας τη γραφή, που είναι ωστόσο διαχώριστη από την ίδια τη σκέψη, οι ακαδημαϊκοί καταλήγουν να παραγνωρίζουν το ίδιο τους το επάγγελμα, και μάλιστα να περιφρονούν το δοκιμακό είδος για τον απλό λόγο ότι συγκεντρώνει συγγράμματα δημοκρατικότητας ταγμένα στην εξέλιξη της σκέψης τόσο για τον μνημένο όσο και για τον αδαή. Δεν εκπλήσσει που οι καθηγητές σήμερα, σε ένα τέτοιο πλαίσιο, σπεύδουν να «συγγράψουν» πληροφορικές διαφάνειες παρά βιβλία. Τι άλλο θα ακούσουμε από ανθρώπους που έχουν πλέον ανάγκη από χίλια πληροφορικά δεκανίκια για να ανελιχθούν; Όπως το επισημαίνει ο Franck Frommer στο βιβλίο του <i>Η PowerPoint-ική σκέψη</i>, στον υπότιτλό του οποίου παρουσιάζεται ως μια <i>Έρευνα για το λογισμικό που ανοηταίνει</i>, οι πληροφορικές διαφάνειες όχι μόνο συνοδεύουν τις επικοινωνιακές πρακτικές αλλά και τις μεταμορφώνουν. Τις καθιστούν ανίσχυρες. Μόλις κανείς βασιστεί σε αυτό
---	--

qu'on s'en remet à cette prothèse, on est pratiquement contraint de procéder à un enseignement par listes de clichés qui n'excèdent pas les mots d'ordre idéologiques, de points établis sur le mode de pois qui hiérarchisent brutalement des idées ainsi réduites à de simplistes slogans, quand il ne s'agit pas d'illustrations prêtant strictement à l'anecdote. C'est finalement la phrase elle-même qui tend à disparaître de l'université, avec les composantes logiques, les mises en relation fines, les paradoxes et les nuances qu'elle permet. Le schématisation des présentations encouragées par ce logiciel plonge la pensée dans un imbroglio de codes opaques. Que signifient vraiment, par exemple, les cases dans lesquelles on situe grossièrement des catégories entières d'acteurs, et les flèches d'un organigramme qui sont censées témoigner de logiques institutionnelles? Il suffit de voir en plein colloque la panique qui s'empare des universitaires qui en sont dépendants pour constater à quel point ce logiciel prive la pensée de toute autonomie.	το βοήθημα, είναι πρακτικά αναγκασμένος να κάνει διδασκαλία με λίστες από κλισέ που δεν ξεπερνούν τα ιδεολογικά συνθήματα, από σημεία οργανωμένα βάσει της λειτουργίας των κουκίδων οι οποίες ιεραρχούν αυθαίρετα τις ιδέες που μετατρέπονται έτσι σε απλοϊκά σλόγκαν, όταν δεν πρόκειται για παραδείγματα που παραπέμπουν αυστηρά σε ανέκδοτο. Η ίδια η φράση, τελικά, με τις λογικές συνισταμένες της, τις λεπτές συσχετίσεις της, τα παράδοξα της και τις επιδεχόμενες αποχρώσεις της τείνει να χαθεί από το πανεπιστήμιο. Η σχηματοποίηση των παρουσιάσεων που διευκολύνονται με το λογισμικό αυτό, βυθίζει τη σκέψη σε έναν κυκεώνα αδιαφανών κωδίκων. Για παράδειγμα, τι πραγματικά σημαίνουν τα πεδία στα οποία τοποθετούνται πρόχειρα ολόκληρες κατηγορίες παραγόντων και τα βελάκια ενός οργανογράμματος που υποτίθεται ότι αποτυπώνουν θεσμικούς συλλογισμούς; Αρκεί να παρατηρήσει κανείς στη διάρκεια ενός συμποσίου τους πανικόβλητους, εξαρτημένους από το λογισμικό αυτό, ακαδημαϊκούς, για να διαπιστώσει σε ποιο βαθμό στερεί τη σκέψη από κάθε αυτονομία.
--	--

4. Ζητήματα και λύσεις στην χώρα της «γλωσσικής μετενσάρκωσης»⁶³

Η μετάφραση θεωρείται από τους ειδικούς «διαδικασία επίλυσης προβλημάτων»⁶⁴, στην οποία σημαντικό ρόλο διαδραματίζει, όπως προαναφέρθηκε, ο πρότερος φυσιογνωμικός προσδιορισμός των ιδιαιτεροτήτων του κειμένου-πηγή. Εφόσον καθιστά δυνατή την αξιολόγηση και τον εντοπισμό των δυσκολιών, διερεύνησα την κειμενική μακροδομή και μικροδομή του πρωτοτύπου –έννοιες αλληλοσυμπληρούμενες και γι αυτό συνεξεταζόμενες– και με αυτόν εγκαινίασα τον κύκλο της μεταφραστικής προσπάθειας και της μεταφραστικής διαδικασίας στη διάρκεια των οποίων επιδόθηκα σε ένα συνεχές πισωγύρισμα μεταξύ πρωτοτύπου και μεταφράσματος, ώστε να αποκλειστούν λανθασμένες επιλογές και παρανοήσεις, που ενδέχεται να προκύψουν.

Σύμφωνα, λοιπόν, με την «κατά κατιούσα σειρά [top-down] αναλυτική διαδικασία» που προτείνει η Nord⁶⁵, προχώρησα αρχικά στην εξέταση του μακροεπιπέδου, δηλαδή στην ολότητα του κειμένου, για τον εντοπισμό των πραγματολογικών και υφολογικών δυσκολιών, και στη συνέχεια του μικροεπιπέδου, δηλαδή στις λέξεις και στα εκφωνήματα, για τον εντοπισμό των μορφοσυντακτικών (φράση-πρόταση), σημασιολογικών και λεξιλογικών δυσκολιών⁶⁶. Τέλος, κατέγραψα δίκην πρωτοκόλλου ενεργειών τα αποτελέσματα για κάθε ένα από τα δύο γλωσσικά επίπεδα, αφενός ως προς τους προβληματισμούς και δυσκολίες που αντιμετώπισα, αφετέρου ως προς τον εντοπισμό και συνακόλουθο σχολιασμό των επιλεγμένων μεταφραστικών λύσεων προς εξυπηρέτηση του εξεταζόμενου επικοινωνιακού Σκοπού.

5.1. Ζητήματα και η αντιμετώπισή τους στον άξονα της μακροδομής

Πραγματολογικά

Στο πεδίο αυτό εντάσσεται η πολιτισμική ετερότητα, την οποία προσδιορίζουν η διαφορετική επικοινωνιακή κατάσταση και οι ιδιαίτερες συμβάσεις της κάθε γλωσσικής κοινότητας⁶⁷. Είναι

⁶³ Vladimir Nabokov (1941): “[...] the queer world of verbal transmigration”, «The Art of Translation», προσβάσιμο στο <https://newrepublic.com/article/62610/the-art-translation> (ημ/νία πρόσβασης: 03/03/2018).

⁶⁴ Κελάνδριας, ό.π., σ. 58.

⁶⁵ Nord, ό.π., σ. 154.

⁶⁶ Σίμος Π. Γραμμενίδης, Τίτικα Δημητρούλια Ευάγγελος Κουρδής, Ελπίδα Λουπάκη, Γεώργιος Φλώρος, (2015), «Η πολιτισμική διάσταση της μετάφρασης» (Κεφάλαιο 3), στο *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις της Μετάφρασης*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, Αθήνα, σσ. 78-79, προσβάσιμο στο https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/3901/1/00_master_document-KOY.pdf (18/04/2018).

⁶⁷ Κελάνδριας, ό.π., σσ. 141-142.

αυτό που ο Γραμμενίδης αποκαλεί «Κόσμο του Άλλου»⁶⁸ και λειτουργεί ως κοινό σημείο αναφοράς και ταυτότητας για ό,τι συνομολογείται ως «Οικείο» και «Ίδιον» με το οποίο η μετάφραση «στο επίπεδο του γραπτού κειμένου» επιθυμεί να σχετισθεί και «να γονιμοποιήσει» με τη διαμεσολάβηση του «Ξένου», όπως υποστηρίζει ο Berman⁶⁹.

➤ **Κύρια ονόματα**

Η απόδοση των κυρίων ονομάτων, που αναφέρει ο συγγραφέας, είτε περασμένων εποχών είτε πρόκειται για σύγχρονα πρόσωπα της καναδικής κοινωνίας και πολιτικής με προβληματίσε έντονα. Αρχικά πρόκρινα ως στιλιστική επιλογή τη διατήρησή όλων, στη συνέχεια όμως επέλεξα αφενός να μεταγράψω όσα από τα ονόματα είναι ήδη γνωστά στην Ελλάδα και έχουν μεταφραστεί, έχοντας ήδη παγιωθεί στην ελληνική γραφή (Μούζιλ, Μαρξ, Ζαν ντε λα Μπρυγιέρ, Φλωμπερ, Βέμπερ, ...) και αφετέρου να διατηρήσω με λατινικούς χαρακτήρες τα υπόλοιπα (Chis Hedges, Patric Le Lay, Steven Pinker, ...), προκειμένου να διευκολύνω την όποια βιβλιογραφική/διαδικτυακή αναζήτηση σχετικά με το έργο ή τη δράση τους εκ μέρους του αναγνώστη, όπως για παράδειγμα συμβαίνει με το όνομα του Pinker, που διατηρείται ως έχει στις ελάχιστες ελληνικές μεταφράσεις μέρους της εργογραφίας του.

➤ **Ονόματα Οργανισμών και Ιδρυμάτων Τοπωνύμια, Ακρωνύμια**

Διατήρησα επίσης τους λατινικούς χαρακτήρες στις επωνυμίες των αναφερόμενων οργανισμών (εκπαιδευτικών, οικονομικών, επιχειρηματικών, τηλεοπτικών, κ.λπ.), στην επωνυμία της καναδικής εφημερίδας *Devoir*, όπως και στο –γνωστό στο ελληνικό κοινό– ακρωνύμιο της BP (British Petroleum). Εξαίρεση το Πανεπιστήμιο Μπέρκλεϋ και το όνομα Ροκφέλερ που είναι γνωστά με την ελληνική τους μεταφραφή.

➤ **Τίτλοι βιβλίων**

Αναφορικά με τους τίτλους βιβλίων και λοιπών κειμένων που χρησιμοποιεί ως βιβλιογραφικές αναφορές ο συγγραφέας και τα οποία ερεύνησα είτε σε σχέση με την κυκλοφορία τους στην Ελλάδα, είτε για να τα εντοπίσω διαδικτυακά, ενήργησα ως εξής κατά περίπτωση:

- Μετέφρασα τον πλήρη τίτλο του έργου του Μαρξ, όπως τον παραθέτει ο συγγραφέας (*Introduction générale à la critique de l'économie politique*), καθώς στην υπάρχουσα ελληνική μετάφραση είναι συντομευμένος και το επισημαίνω με ΣτΜ για κάθε ενδιαφερόμενο αναγνώστη.
- Μετέφρασα τον τίτλο *Vocation/profession du savant* της διάλεξης του Βέμπερ το 1919 ως *Επάγγελμα και προορισμός του επιστήμονα*, όπως είχε αρχικά δημοσιευθεί και σε ΣτΜ

⁶⁸ Σίμος Γραμμενίδης (2009), *Μεταφράζοντας τον Κόσμο του Άλλου. Θεωρητικοί προβληματισμοί. Λειτουργικές προοπτικές*, Διάλογος, Αθήνα.

επισήμανα την υπάρχουσα ελληνική μετάφραση η οποία φέρει διαφορετικό τίτλο⁷⁰.

- ο Μετέφρασα τους λοιπούς τίτλους, με εξαίρεση μία βιβλιογραφική πηγή επειδή την παραθέτει στα αγγλικά, οπότε και τη διατήρησα έτσι [The Chronicle of Higher Education] και τον τίτλο ενός διαδικτυακού άρθρου, που επίσης παρατίθεται στα αγγλικά («Ethnographers as Writers: A Light-Hearted Introduction to Academeses»), το σύνδεσμο του οποίου παραπέμπω με ΣτΜ.
- ο Θεώρησα ως σωστή και την επέλεξα, την απόδοση του τίτλου *Les hauteurs béantes* του Alexandre Zinoviev ως «Τα απύθμενα ύψη», όπως τον εντόπισα σε στήλη βιβλιοκριτικής της εφημερίδας ΤΟ ΒΗΜΑ⁷¹, έχοντας προηγουμένως διερευνήσει τη μετάφρασή του από τα ρωσικά (Ziiaouchtchie vysoty) στα αγγλικά ως «Yawning Heights»⁷².
- ο Μετέφρασα τον τίτλο του βιβλίου *Deux régimes de fou* του Ντελέζ ως *Δύο καθεστώτα της τρέλας*, από την αγγλική μετάφραση (“Two Regimes of Madness”) με την οποία αποδίδεται η οποιαδήποτε αναφορά στα ελληνικά, καθώς το βιβλίο δεν έχει μεταφραστεί⁷³.

➤ Ιστορικά γεγονότα

Ο συγγραφέας κάνει τρεις ιστορικές αναφορές (πτώση Βαστίλης, εμπρησμός του Ράιχσταγκ, εφημερίδα Ωρόρ), τις οποίες μεταγράφω στα ελληνικά, όπως είναι γνωστές και επισημαίνω για τον αναγνώστη την πολιτική σημασία τους σε σχετικά εκτενή ΣτΜ.

➤ ΣτΜ

Συνολικά 29 είναι οι επεξηγηματικές υποσημειώσεις που συνοδεύουν το μετάφρασμά μου. Έκρινα αναγκαίο να δώσω συμπληρωματικές πληροφορίες στον δέκτη του κειμένου-στόχου, για να επικαιροποιήσει τις γνώσεις του, για να συνδέσει το πραγματευόμενο θέμα με τις αναφορές του συγγραφέα αλλά και για να παρακολουθήσει τη συλλογιστική ανάπτυξής του, προκειμένου να προβληματιστεί για να τεκταινόμενα υπό καθεστώς μετριοκρατίας. Δηλαδή για να μπορέσει να λειτουργήσει η μετάφραση με τρόπο ανάλογο με αυτόν που το πρωτότυπο λειτουργεί στους δέκτες του και να επιτευχθεί η συγγραφική πρόθεση στο συνδυασμό της αναφορικής και κλητικής λειτουργίας

⁶⁹ Γραμμενίδης, ό.π., σσ. 56-57.

⁷⁰ http://www.editionsdecouverte.fr/catalogue/index-Le_savant_et_le_politique_une_nouvelle_traduction-9782707140470.html (08/05/2018).

⁷¹ <http://www.tovima.gr/books-ideas/article/?aid=190461> (ημ/νία πρόσβασης: 08/05/2018).

⁷² Yawning (= τεράστια, αγεφύρωτα) <http://www.zinoviev.ru/en/writings/zinoviev-heights.pdf> (ημ/νία πρόσβασης: 08/05/2018).

⁷³ <https://bestimmung.blogspot.gr/2015/12/two-regimes-of-madness.html> (ημ/νία πρόσβασης: 08/05/2018).

Το παρακάτω παράδειγμα θα ήταν ακατανόητο χωρίς τη διευκρίνιση-επεξήγηση της ΣτΜ, η οποία μεταφέρει μια διαφορετική και άγνωστη πραγματικότητα, που παραθέτω αυτούσια:

dans des sous-sols d'église

στα εκκλησιαστικά υπόγεια*.

* Σε πολλά σημεία του Μόντρεαλ, οι εκκλησίες, εφόσον δεν προσελκύουν με τη λειτουργία τους πιστούς όπως κάποτε, δεν μένουν άδειες και διάφορες δραστηριότητες σε επίπεδο κοινότητας λαμβάνουν χώρα στα τεράστια συνήθως υπόγεια τους, η ενοικίαση των οποίων αποτελεί σημαντικό έσοδο για την επιβίωσή τους”.
[<http://ici.radio-canada.ca/radio/sansfrontieres/23993.shtml>]

Το ίδιο ισχύει και με άλλες ΣτΜ που υποβοηθούν στην πρόσληψη και κατανόηση της παραπεμπόμενης φράσης, ή όπως στην περίπτωση των υπόρρητων και δύσκολα ανιχνεύσιμων διακειμενικών αναφορών, για τις οποίες είναι ευθύνη του μεταφραστή να αφουγκραστεί τον διακειμενικό δεσμό και να φέρει στο φως τη διαλογικότητα, όπως επίσης έπραξα με την παρακάτω:

un **vaste simulacre** qui nous **engloutit** dans son **rire pervers**.

ένα **τεράστιο ομοίωμα** που μας **αφανίζει** το διεστραμμένο **γέλιο** του**.

** Υπαινιγμός στον γελαστικό κόσμο του Ραμπελαί, που συνδέει τον γιγαντισμό με το γκροτέσκο, χαρακτηριστικό επίσης κάθε Γαργαντούα της εξουσίας και του προσωπικού του συστήματος αξιών, ηθικής, και κοινωνικοποίησης. (ΣτΜ)

Για τη δημιουργία της περιεκτικής ΣτΜ που αποσαφηνίζει στον αναγνώστη το περιεχόμενο της φράσης “Qu’est-ce qu’on n’a pas lu Blanchot, qu’est-ce qu’on est passé outre Derrida, qu’est-ce qu’on méconnaît Lacan, qu’est-ce qu’on bafoue Kristeva!” αναζήτησα το συνδεδεμένο στοιχείο των τεσσάρων αναφερόμενων Γαλλων στοχαστών για να κατανοήσω το πλήρες νόημα και να βοηθηθώ στην απόδοση. Το εντόπισα στη γλώσσα και το λόγο, αναφορικά με το διαφορετικό γνωστικό πεδίο από την οπτική του οποίου προσεγγίζουν και αναλύουν το γλωσσικό φαινόμενο. Τα διαφορετικά ρήματα που χρησιμοποιεί ο συγγραφέας, για να συμπυκνώσει με τον ειρωνικό σχολιασμό του την πρόσληψη της κάθε θέσης από τους “μετριοκράτες” της επιστημονικής γνώσης, υπήρξαν η αφετηρία-κλειδί για να αναζητήσω και να μελετήσω την κατάλληλη πηγή, η οποία θα με βοηθούσε να συντάξω την επιπρόσθετη διευκρινιστική πληροφορία της υποσημείωσης⁷⁴.

⁷⁴ Για Μπλανσό, Ντεριντά, Κρίστεβα: <http://www.frenchphilosophy.gr/> και για Λακάν: <https://www.cairn.info/revue-annuel-de-l-apf-2012-1-page-205.htm> (ημ/νία πρόσβασης: 28/05/2018).

Υφολογικά

Πρόκειται για το σύνολο των επιλεγμένων από τον συγγραφέα γλωσσικών μορφών στην ανάπτυξη του περιεχόμενου, οι οποίες διαμορφώνουν το ατομικό του ύφος και πλέκουν την τελική μορφή του κειμένου του που φθάνει στο κοινό-δέκτη, συνυπολογίζοντας πραγματολογικά, πολιτισμικά δεδομένα και τους εν γένει συμφραστικούς παράγοντες⁷⁵.

➤ **Σχετικά με τη χρήση του “on”**

Στο απόσπασμα του πρωτοτύπου, έκτασης 8.764 λέξεων, ο συγγραφέας χρησιμοποιεί σε επιλεγμένα σημεία μόλις 9 φορές (!) την προσωπική αντωνυμία του α' προσώπου πληθυντικού αριθμού, “vous”, με σαφή πρόθεση: συνταυτισμένος με το κοινό του, να δείξει τις επιπτώσεις από την επέλαση και εδραίωση της μετριοκρατίας. Γι αυτό και η γενικευμένη χρήση της αόριστης αντωνυμίας “on”, χαρακτηριστική, άλλωστε, στον δοκιμιακό λόγο, εξυπηρετεί τη διατήρηση της αοριστίας ως προς την ταυτότητα και ποσότητα των εμπλεκόμενων στις πρακτικές της μετριοτήτων. Έτσι, η ενημέρωση και κινητοποίηση του αναγνώστη επιτυγχάνεται με τη διαβεβαίωση ότι ούτε μέρος των μετριοτήτων αποτελεί, ούτε τον αφορούν “τα έργα και οι ημέρες” τους. Για το λόγο αυτό επέλεξα να ακολουθήσω μια σταθερά στη μετάφραση του “on”: διατήρησα την αριθμητική αοριστία και γενικότητα, με την τεχνική της μετατροπίας στη φωνή, μετατρέποντας δηλαδή την ενεργητική σε παθητική, όπως φαίνεται στα παρακάτω παραδείγματα:

On pourrait y lire une forme de ressentiment

Θα μπορούσε αυτό να εκληφθεί ως μορφή δυσαρέσκειας

On fera comme si

Οι ενέργειες **θα γίνονται** με τρόπο ως εάν

dans lesquelles **on situe** grossièrement»

στα οποία **τοποθετούνται** πρόχειρα»

On comprend ainsi pourquoi...”

Έτσι **γίνεται κατανοητό** γιατί...”

⁷⁵ ύφος [style], http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/glossology/show.html?id=334 (ημ/νία πρόσβασης: 04/04/2018).

Σε άλλες περιπτώσεις διατήρησα την ενεργητική φωνή τόσο σε όποιες οριζόταν το υποκείμενο από τα συμφραζόμενα, όσο και με προσθήκη της αντωνυμίας “κανείς”, προκειμένου να διατηρήσω την γενικότητα της απρόσωπης έκφρασης:

que des sociétés pharmaceutiques s’assurent que **l’on guérisse**

με το οποίο οι φαρμακευτικές εταιρείες διαβεβαιώνουν ότι **θεραπεύουν**

La présomption des gestionnaires du savoir [...].On **retirera** [...], mais on misera [...], , puis on exécutera...

Οι διαχειριστές της γνώσης [...].Θα **αφαιρέσουν** [...], αλλά **θα ποντάρουν** [...], ακολούθως **θα επιδοθούν**...

Voilà pourquoi **on ne peut attendre**...

Να γιατί **κανείς** δεν μπορεί να περιμένει...

sitôt que **l’on sonde** les raisons

μόλις **κανείς** εξετάσει τους λόγους

➤ **Μεταφορές - Παρομοιώσεις**

Εφόσον «οι λέξεις δεν είναι πράγματα αλλά σύμβολα πραγμάτων», ο συγγραφέας καταφεύγει στην «εικονοποιητική λειτουργία της γλώσσας»⁷⁶ για να επεκτείνει το νόημα όσων θέλει να κοινωνήσει, προσδίδοντας ταυτόχρονα στο κείμενο την προσωπική του αισθητική με παιγνιώδη τρόπο. Στο ακόλουθο παράδειγμα μετέφρασα με τη λειτουργία της συντακτικής διαφοροποίησης που χαρακτηρίζει την τεχνική της μετάταξης, αναπλάθοντας την «συμβολική παράσταση» της γλώσσας⁷⁷ μέσω ονοματοποίησης του ρήματος:

L’important n’est pas tant d’éviter la bêtise que **de la parer** des images du pouvoir.

Το σημαντικό δεν είναι η αποφυγή της βλακειάς όσο **ο εξωραϊσμός της** με αναπαραστάσεις εξουσίας.

Ολόκληρο το παρακάτω παράθεμα του συγγραφέα, από τις σημειώσεις του ποιητή Λουί Μπουϊλέ, που είχε στα χέρια του ο φίλος του Φλωμπέρ, είναι μια εντυπωσιακή μεταφορά, και το μοναδικό κειμενικό κομμάτι ποιητικής αίσθησης και αισθητικής με κύρια, κατά Reiss, λειτουργία την εκφραστική που συγκεράζει υπολειτουργίες συγκίνησης, αξιολόγησης,

⁷⁶ Γιώργος Κεντρωτής (2000), *Θεωρία και Πράξη της Μετάφρασης*, Δίαιλος, Αθήνα, σσ. 311, 321.

⁷⁷ Στο ίδιο, σ. 312.

ειρωνείας⁷⁸:

«Ô médiocratie fétide, poésie utilitaire, **littérature de pions**, bavardages esthétiques, **vomissements économiques**, produits scrofuleux d'une nation épuisée, je vous exècre de toutes les puissances de mon âme! Vous n'êtes pas **la gangrène**, vous êtes **l'atrophie**! Vous n'êtes pas le phlegmon rouge et chaud des **époques fiévreuses**, mais l'abcès froid aux bords pâles, qui descend, comme d'une source, de quelque carie profonde!»

«Ω, βρωμερή μετριοκρατία, ποίηση ωφελιμιστική, **λογοτεχνία των αθυρμάτων**, αισθητικά κουβεντολόγια, **οικονομίστικα εμέσματα**, φυματιώδη προϊόντα ενός εξαντλημένου έθνους, σας σιχαίνομαι με όλη τη δύναμη της ψυχής μου! Δεν είστε η **γαγγραινώδης σήψη**, είστε ο **ατροφικός μαρασμός**! Δεν είστε το κόκκινο και θερμό φλέμα των **αλλοτινών επιδημιών**, αλλά το ψυχρό απόστημα με τα ωχρά ακρορρίζια, που όμοια με πηγή κατεβαίνει από κάποια βαθιά οδοντική κουφάλα!».

Στη μετάφραση του έπρεπε υποχρεωτικά να σεβαστώ το λογοτεχνικό του χαρακτήρα, όπως διαφαίνεται στα παρακάτω επιμέρους (σχολιασμένα) παραδείγματα:

littérature de pions

λογοτεχνία των αθυρμάτων

Και στα γαλλικά η λέξη “pion” (= πιόνι) διατηρεί την αναφορική και συνυποδηλωτική λειτουργία της, ιδιαίτερα στο μεταφορικό λόγο, καθώς σύμφωνα με το Λεξικό Larousse σημαίνει: «Personne, élément qui ne joue qu'un rôle minime, qui est manipulé, dont on dispose arbitrairement»⁷⁹. Επειδή, όμως, είναι κακόχη στη γενική πτώση (πιονιών) και ψυχρή ως προς την ποιητική λειτουργία και το ύφος, επέλεξα τη συνώνυμή της λόγια λέξη “άθυρμα”, η οποία μεταφορικά επίσης σημαίνει «πιόνι», για να αποδώσω λειτουργικά τη σύναψη⁸⁰.

vomissements économiques...

οικονομίστικα εμέσματα

Απέδωσα τη λέξη “économiques” με τον όρο “οικονομίστικα” και όχι “οικονομικά” διότι προσδιορίζει μια (μεταφορικά) αηδιαστική ενέργεια που πρέπει να συνδεθεί επικριτικά με την ιδεολογία μιας κοινωνίας κενής, που έχει αναγάγει τα πάντα μόνο στους νόμους της αγοράς και της ζήτησης.

⁷⁸ Nord, ό.π., σ. 101.

⁷⁹ <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/pion/61048?q=pion#60650> (ημ/νία πρόσβασης: 14/04/2018).

⁸⁰ <http://www.babiniotis.gr/wmt/webpages/index.php?lid=1&pid=19&catid=?&apprec=88> (ημ/νία πρόσβασης: 14/03/2018)

Vous n'êtes pas la gangrène, vous êtes l'atrophie!

Δεν είστε η γαγγραινώδης σήψη, είστε ο ατροφικός μαρασμός!

Απέδωσα και τις δύο λέξεις (gangrène, atrophie) με επεξήγηση του ιατρικού όρου, αφού πρόσθεσα το αποτέλεσμα που δημιουργεί η κάθε μία (σήψη, μαρασμός, αντίστοιχα), για να κινηθώ εντός του πλαισίου της ποιητικής λειτουργίας και για τον επιπρόσθετο λόγο ότι όλα τα ουσιαστικά του παραθέματος συνοδεύονται από επιθετικούς προσδιορισμούς που δίνουν ένταση. Ταυτόχρονα με μετάταξη άλλαξα γραμματική κατηγορία οδηγώντας τα ουσιαστικά σε επίθετα.

époques fiévreuses

των αλλοτινών επιδημιών

Η κατά λέξη μετάφραση της συγκεκριμένης μεταφοράς σε “εποχές πυρετικές (ή πυρετώδεις)” δεν έβγαζε νόημα, ούτε θα μπορούσε να γίνει κατανοητή. Από την έρευνα και μελέτη για τις μεγάλες επιδημίες που μάστιζαν τη Ευρώπη πολύ πριν από την εποχή που έζησαν οι δυο ποιητές (19ος αι.), για παράδειγμα η πανδημία της πανώλης του 14ου αιώνα, επονομαζόμενη και «μαύρος θάνατος»⁸¹, διαπίστωσα ότι βασικό τους σύμπτωμα ήταν ο λοιμώδης πυρετός. Για το λόγο αυτό, εφόσον η αναφορά στις εποχές σαφώς προσδιορίζει “πρότερους καιρούς” και μάλιστα με “υψηλούς πυρετούς” επέλεξα να μεταφράσω πιο ελεύθερα κατά το νόημα με χρήση λεξιλογικής μετάταξης, αλλάζοντας το ουσιαστικό σε επίθετο (αλλοτινών) και το επίθετο σε ουσιαστικό (επιδημιών).

et on verra de quel bois je me chauffe

και θα δούμε πόσα απίδια βάζει ο σάκος

Πρόκειται για παροιμιακή έκφραση, η οποία, από τον 17ο αιώνα, εμπεριέχει την ιδέα της απειλής, που δείχνει τι είναι ικανός να πράξει κάποιος που τον διακατέχει οργή⁸². Για να την αποδώσω χρησιμοποιήσα το παραπάνω λειτουργικό ισοδύναμο, το οποίο και παρόμοια μορφή έχει και το νόημα αποδίδει, καθώς χρησιμοποιείται «όταν θέλουμε να απειλήσουμε κάποιον»⁸³.

⁸¹ <https://www.newsbeast.gr/health/arthro/431684/oi-megaluteres-epidimies-pou-gnorise-o-kosmos> (14/04/2018).

⁸² <http://www.expressions-francaises.fr/expressions-m/1008-montrer-de-quel-bois-on-se-chauffe.html> 14/04/2018).

⁸³ <http://www.mixanitouxronou.gr/pos-vgique-i-frasi-posa-apidia-vazei-o-sakos-mia-istoria-katoxis-kai-katapiesis-apo-tous-enetous/> 14/04/2018).

5.2. Ζητήματα και αντιμετώπισή τους στον άξονα της μικροδομής

Μορφοσυντακτικά

Χρειάστηκε να διερευνήσω το στοιχείο της γλωσσικής συναρμογής, δηλαδή να τροποποιήσω τη μορφοσυντακτική δομή της πρωτότυπης διατύπωσης και να δημιουργήσω ένα πιστό νοηματικά αντίγραφο. Για να το επιτύχω επέλεξα να προβώ είτε σε γραμματικές και συντακτικές αλλαγές στα μέρη του λόγου με εφαρμογή της μετάταξης, είτε στην προαιρετική ή επιβεβλημένη αλλαγή της οπτικής γωνίας ή/και στη διευκρίνιση μέσω της γραμματικής και λεξιλογικής μετατροπίας κατά κύριο λόγο, σύμφωνα με τις κατά Vinay και Dalbérnet μεταφραστικές τεχνικές⁸⁴. Παράλληλα, έκανα τις απαραίτητες παρεμβάσεις σε επίπεδο στίξης, προσθήκης ή απαλοιφής όρων, κλπ., όπου έκρινα αναγκαίο για τη διατήρηση του πλήρους νοήματος.

➤ **Μετάταξη**

Ονοματοποίηση απαραιτήτου

Se satisfaire **de dissimuler ses carences...**

Αρκούνται **στην απόκρυψη των ανεπαρειών τους...**

qui viendra à son tour **accentuer le phénomène.**

που θα συμβάλλει με τη σειρά του στην **ένταση του φαινομένου.**

Donc, **penser les problèmes par rapport à ce**

Επομένως, **η θεώρηση των προβλημάτων θα γίνεται σε σχέση με αυτό**

qu'ils doivent **se soumettre** aux actionnaires

οφείλουν **υποταγή** στους μετόχους

Perdre l'esprit

Απώλεια του νου

découvrir sa conscience...

της ανακάλυψης της συνείδησής του

⁸⁴ J.-P. Vinay et J. Dalbérnet (1972), *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*, éd. Didier, Paris, pp. 4- 16.

consistait à **domestiquer** les analphabètes
συνίστατο στην **εξημέρωση** των αναλφάβητων

Ονοματοποίηση γερονδίου

en prenant le parti de la médiocrité». **με φανερή υποστήριξη** στη μετριότητα.»

Ονοματοποίηση μετοχής

n'ayant à offrir au public
με μοναδική προσφορά στο δημόσιο

Ses professionnels étant **en pleine déroute**, [...]
[...] του εντελώς **αποδιοργανωμένου** δυναμικού του.

Ονοματοποίηση επιθέτου (και το αντίθετο, γιατί)

du **pouvoir mediocre**
της εξουσιαστικής **μετριότητας**

L'habitus **universitaire** consiste à se laisser dominer.
Το πανεπιστήμιο χαρακτηρίζει διάθεση να εξουσιάζεται.

Ονοματοποίηση ρήματος

cela caractérise sa fonction
χαρακτηριστικό του ρόλου του

on s'assure qu[e]
”**με τη διαβεβαίωση** ότι

Ονοματοποίηση αναφορικής πρότασης (με μονολεκτικούς όρους)

sur telle **référence** [...], bien qu'**on ne la connaisse guère**
αν και **άγνωστή τους** παραπομπή

la pensée **que l'on développe**
τη **δημιουργία** σκέψης

Le but **que poursuivait** l’alphabétisation de la population...

Ο **επιδιωκόμενος** από τον αλφαριθμητισμό του πληθυσμού **σκοπός**...

La menace **qui pèse le plus lourd** sur l’intellectuel de nos jours,

Η **πιο βαριά** απειλή για τον σημερινό διανοούμενο,

Ονοματοποίηση πρόθεσης

d’écriture [...] en sciences

επιστημονικής γραφής

Επιθετοποίηση ουσιαστικού, ρήματος, μετοχής

le développement **des banlieues**

περιαστική ανάπτυξη

de tâche [...] **qui échappe à tous**

άγνωστου σε ένα σύνολο καθήκοντος

le substantif **désignant**

το δηλωτικό ουσιαστικό

un productivisme **d’appareil**

έναν εργαλειακό παραγωγισμό

Αλλαγή ουσιαστικού σε έναρθο απαρέμφοτο

d’un **comportement correct**.

ενός ορθού φέρεσθαι.

Ρηματοποίηση ουσιαστικού

La **présomption** des gestionnaires du savoir **est toujours** la même...

Οι διαχειριστές της γνώσης **εικάζουν πάντοτε** το ίδιο...

son pouvoir **de pensée**

τη δυνατότητά του **να σκέφτεται**

Ρηματοποίηση ουσιαστικού + επιρρηματοποίηση επιθέτου

d'acteurs frauduleux.

όσων δρουν κακόβουλα.

Ρηματοποίηση μετοχής

la moyenne n'est plus une élaboration abstraite **permettant** ...

ο μέσος όρος δεν είναι πλέον αφαιρετική κατασκευή **που επιτρέπει** ...

tel politique **expliquant** à ses électeurs

ο τάδε πολιτικός **που διευκρινίζει** στους ψηφοφόρους του

– **une fois ramené à un nom, il traite des choses sur un mode désincarné.**

– **αφαιρεί με την ονοματική συρρίκνωση την υλική υπόσταση των πραγμάτων.**

Επιρρηματοποίηση ρήματος

en trompe-l'œil expérimental moyen.» S'ensuit une imitation du travail qui produit une illusion de résultat.

σε ψευδαισθητικό πειραματικό μέσο», **με επακόλουθο** εργασιακή προσποίηση που παράγει ψευδαισθητικό αποτέλεσμα.

qui ignore **tout de sa matière**, [...]

η οποία [...] αγνοεί **παντελώς το αντικείμενό της**, [...]

➤ Μετατροπία

Ενεργητική φωνή σε παθητική...

Την περίπτωση αυτή, που προαναφέρθηκε στα υφολογικά ζητήματα σε σχέση με τη χρήση του “ον”, χρειάστηκε να επαναλάβω στο μεγαλύτερο μέρος του μεταφράσματος. Το πρόσωπο ύφος, ο μακροπερίοδος λόγος και η νοηματική πλοκή του πρωτοτύπου μου υποδείκνυαν σε κάθε μεταφραστική δοκιμή τη μετατροπή του αντικειμένου της ενεργητικής σύνταξης σε υποκείμενο της παθητικής, αφενός για να διατηρήσω τα χαρακτηριστικά της αοριστίας και γενικότητας, αφετέρου για να προβάλλω το αποτέλεσμα της ενέργειας του υποκειμένου.

il s'agit également **de les concevoir**

θα πρέπει **να δημιουργηθούν**

Celui-ci « **comporte** toujours

Αυτός «**διακατέχεται** πάντοτε...[...] από

Leur propension au travail [...] **passé désormais pour** un problème.

Η ροπή τους στην [...] εργασία [...] **θεωρείται πλέον** προβληματική.

La feinte **accède au rang** de valeur en soi.

Η υποκρισία **γίνεται** αυταξία.

Επίσης, για τους ίδιους λόγους και στις ακόλουθες περιπτώσεις των απαρεμφατικών προτάσεων επέλεξα τη μετατροπή της φωνής σε παθητική, προσανατολίζοντας το θεματικό στοιχείο στο στόχο της ρηματικής ενέργειας:

Ne pas parler d’« argent », par exemple, mais seulement **évoquer** la « monnaie ».

Δεν γίνεται λόγος π.χ. για «χρήμα» αλλά μόνο **αναφορά** στο «νόμισμα»

Aussi, **user** de termes...

Χρησιμοποιούνται, επίσης, όροι...

Ne pas traiter des « classes » ...

Δεν χαρακτηρίζονται «τάξεις»...

Ensuite, **ne pas accabler** de termes crus...

Στη συνέχεια, **δεν θα φορτωθούν** με άκομπους όρους...

...και το αντίστροφο

Υπήρχαν, ωστόσο, και περιπτώσεις που επέβαλαν την αντίθετη επιλογή (από παθητική φωνή σε ενεργητική), τόσο για απλοποίηση της σύνταξης αλλά και για καλύτερη νοηματική απόδοση:

donné en exemple par Simmel

στο παράδειγμα που δίνει ο Ζίμελ

Άρνηση σε κατάφαση

Η επιλογή της υπαγορεύθηκε από τους μορφοσυντακτικούς κανόνες της ελληνικής στην οποία δεν συνηθίζεται αυτός ο τύπος εκφώνησης (για τον περιορισμό) και η ακριβής μετάφραση θα ήταν γαλλισμός. Η μετατροπή της άρνησης σε κατάφαση με την προσθήκη του επιρρήματος “μόνο” διατηρεί το πλήρες νόημα και την έμφαση στον όρο που ακολουθεί το “que”:

ne sera qu'une façon
είναι απλώς τρόπος

n'auront personne d'autre à imiter qu'eux-mêmes.
μιμούνται μόνο τον εαυτό τους

ne produit de valeur que pour satisfaire
παράγει αξία μόνο για να ικανοποιήσει

il n'y a que l'organisation, la technologie, la promotion personnelle [...] qui comptent».
μετράνε μόνο η οργάνωση, η τεχνολογία, η προσωπική προαγωγή[...].

il ne met pas longtemps à devenir
σύντομα θα μετατραπεί

Αναστροφή της σειράς των όρων:

les limites du spectre politique gauche-droite...
τα όρια του πολιτικού φάσματος Δεξιά-Αριστερά...

Αλλαγή του γραμματικού αριθμού

la trace des écologistes
τα ίχνη των οικολόγων

pour exploiter désormais [...] et leur adresse, mais aussi leurs cerveaux.
να εκμεταλλευτεί στη συνέχεια [...] και τις δεξιότητές τους, αλλά επίσης το μυαλό τους.

Αλλαγή του γένους

de vendre du savoir à leurs clientes.
στην πώληση γνώσης προς τους πελάτες τους.

Αλλαγή της θεώρησης του τόπου

dans notre monde.”
της εντόπιας κοινωνίας”

➤ **Αλλαγή συντακτικής θέσης**

La fierté du travail bien fait **disparaît par conséquent.**

Χάνεται, επομένως, η περηφάνια για την καλοεκτελεσμένη εργασία.

Les moyens d'arriver à ses fins **deviennent, dans un tel régime, uniformes.**

Σε ένα τέτοιο καθεστώς καθίστανται ομοιόμορφα τα μέσα επίτευξης των σκοπών τους

La conformité d'un acte à son mode moyen, lorsqu'obligée et universelle, [...]

Η υποχρεωτική και καθολική προσαρμογή μιας ενέργειας σε λειτουργία μέσου [...]

Chaque génération aura dénoncé le phénomène en tant qu'il s'amplifie

Κάθε γενιά, όσο το φαινόμενο αμβλύνεται, θα το στιγματίζει

Leur thèse développée dans les années d'après-guerre est d'une netteté implacable;

Η υποστηριχθείσα στα μεταπολεμικά χρόνια άποψή τους διαθέτει μίαν αμείλικτη καθαρότητα:

pour faire passer la classe d'étudiants en difficulté au stade des meilleurs de toute l'école.

για να ανεβάσει στο επίπεδο των άριστων ολόκληρου του σχολείου την τάξη των μαθητών με δυσκολίες.

cette tendance à l'exclusion des non-médiocres se voit confirmée régulièrement...

επιβεβαιώνεται σταθερά αυτή η τάση αποκλεισμού των μη μετρίων....

pour le pouvoir l'être-moyen, celui par lequel il arrive à

εκείνη η ύπαρξη-μέσο δια της οποίας η εξουσία καταφέρνει να

➤ **Η απόδοση των ρηματικών χρόνων**

Επέλεξα τη μετατροπή ενεστώτα σε μέλλοντα για να δηλωθεί η εξελισσόμενη ρηματική ενέργεια σε σχέση με ένα γεγονός η χρονική βαθμίδα του οποίου υπονοείται στο κοντινό μέλλον:

les livres comptables **feront** l'affaire.

τα λογιστικά βιβλία **επαρκούν.**

Il sera préférable de recourir ...

Είναι προτιμότερη η προσφυγή ...

αλλά και μέλλοντα σε ενεστώτα για να αποδώσω την προϋπόθεση μιας περίπτωσης ως δυνητική συνθήκη στην πραγματοποίηση ενός γεγονότος:

Si un établissement se met à [...], **il attire** fatalement l'attention....

Εάν μια επιχείρηση αρχίσει να [...], μοιραία **θα τραβήξει** την προσοχή...

καθώς και για λόγους συνοχής, τηρώντας την ίδια χρονική κατάσταση, εμφανή στην πληροφορία που προηγείται στην ίδια παράγραφο, είτε με εξακολουθητικό, εφόσον για τον συγγραφέα με την έλευση της “μετριοκρατίας” εδραιώνεται μια κατάσταση που δείχνει τι θα γίνεται στο μέλλον:

Puis, au ton normatif **s'ajoute** la reference...

Έπειτα, σε κανονιστικό τόνο **θα προστίθεται** η παραπομπή...

είτε με στιγμιαίο, εφόσον η παράγραφος πληροφορεί για μια μελλοντική οριοθετημένη διαδικασία:

qu'un certain *contenu* **reste** tu à jamais.

πως ορισμένο περιεχόμενο **θα παραμείνει** για πάντα αποσιωπημένο.

➤ Ελεύθερη απόδοση

une fois **ramené à un nom**, il traite des choses sur un mode désincarné

με την **ονοματική συρρίκνωση** αφαιρεί την υλική υπόσταση των πραγμάτων.

les poètes se pendent aux confins de leur **désarroi appartemental**

οι ποιητές εγκατοικούν στο περιθώριο της **γνώριμης τους απελπισίας**,

Και στα δυο παραδείγματα η κατά λέξη μετάφραση δεν θα βγαζε νόημα, ούτε θα αποδίδονταν σε σωστά ελληνικά. Η λειτουργική προσέγγιση μού επέτρεψε να αποδώσω το νόημα με λεξιλογικές διαφοροποιήσεις, αφού κατανόησα την κάθε φράση και επεξήγησα το περιεχόμενο. Ειδικά στο δεύτερο παράδειγμα, η λέξη “apartmental”, επίθετο εκ του “apartment” (=το διαμέρισμα ως χώρος διαβίωσης) δεν είναι καταγεγραμμένη σε λεξικό, ενώ γίνεται χρήση της από τα γαλλόφωνα μεσιτικά γραφεία όταν αναφέρονται στην πρακτική του home sharing (= ανταλλαγή κατοικιών) ως l'échangisme appartemental⁸⁵. Την απέδωσα ως “γνώριμη(ς)”, επειδή προσδιορίζει την οικειότητα του προσωπικού χώρου, αλλά και την εκούσια απομόνωση ή την επιλογή του περιθωρίου με την οποία ανέκαθεν συνδέεται η ποιητική δημιουργία.

⁸⁵ <https://www.franceinter.fr/emissions/le-billet-de-vincent-dedienne/le-billet-de-vincent-dedienne-05-mai-2016> (ημ/νία πρόσβασης: 22-05-2018).

➤ Προσαρμογή

Παράλειψη

Στα παρακάτω παραδείγματα η διατήρησή της υπογραμμισμένης λέξης θα δημιουργούσε περιττολογία:

formé sur mesure

κατά παραγγελία

l'être de «l'analphabète secondaire»

ο «δευτερογενής αναλφάβητος»

réservé aux esprits passésistes

φυλαγμένο για τους παρελθοντολάγνους

Προσθήκη

Atténuez vos passions, elles font peur.

Να μετριάσετε τα πάθη σας, γιατί φοβίζονται.

pour qu'une célébrité brille dans un documentaire dans lequel elle n'a rien à faire

για να λάμψει με την παρουσία της σε κάποιο ντοκιμαντέρ κάποια άσχετη με αυτό δημοσιότητα

Charles Wright Mills décrit dans *Les cols blancs*

Ο Charles Wright Mills περιγράφει στο βιβλίο *Τα λευκά κολάρα*

pour contenir pêle-mêle le chaud et le froid, l'ange et le démon, la vénalité et l'éthique, le consensus et la révolution.

για να χωρέσουν φύρδην μίγδην στο οριοθετημένο πεδίο διχοτομίες όπως ζεστό-κρύο, άγγελος-δαίμων, διαφθορά-ήθος, συναίνεση-επανάσταση.

Προσθήκη και παράλειψη

Ο συγγραφέας παίζει με την κοινή ετυμολογία των δύο λέξεων, που επιβεβαιώνει το Λεξικό Litttré, στην κοινή τους αφετηρία από το (άκλιτο) πρόθημα *mi-* που σημαίνει *demi* (=ήμισυ), το οποίο τις καθιστά σημασιολογικά συνώνυμες όταν προσδιορίζουν το σημείο που απέχει εξίσου

από δυο άκρα: (1) “moyen” = qui tient le milieu entre deux extrémités⁸⁶ και (2) “milieu” = le lieu qui est également distant des extrémités⁸⁷. Στα ελληνικά η ετυμολογική συγγένεια χάνεται στην πολυσημία τους, ιδιαίτερα του “milieu”, που σημαίνει επίσης τον τόπο, το περιβάλλον (lieu), υλικό και επικοινωνιακό, έννοια που προσλαμβάνει στη συγκεκριμένη πρόταση:

Le **moyen** renvoie étymologiquement au milieu

Το **μέσο σημείο** παραπέμπει στο επαγγελματικό κυρίως περιβάλλον

Παράλειψη και αντικατάσταση

déchiquteuse...

ο κάλαθος των αχρήστων

Ο γαλλικός όρος (= καταστροφέας εγγράφων) θα απέδιδε σωστά τη σημασία, όμως, επειδή η συγκεκριμένη συσκευή γραφείου δεν έχει γενικευμένη χρήση στο ευρύτερο κοινό-στόχο, επέλεξα τη σύνναψη της ελληνικής η οποία αποτελεί γνωστή παγιωμένη έκφραση με υποτιμητική χροιά για οτιδήποτε πετιέται ως μη χρήσιμο στα σκουπίδια.

Το ίδιο σκεπτικό –τηρουμένων των αναλογιών ακολούθησα και στο παρακάτω:

après avoir écrit «résurgences » **avec un s**

γράφοντας τη λέξη «αναζωπύρωση» **στον πληθυντικό**

αλλά και σε αυτό:

une université **québécoise**

κάποιο πανεπιστήμιο της **περιοχής**

Επέλεξα την παραπάνω απόδοση επειδή δεν θα ήταν ορθή μια κυριολεκτική μετάφραση, τηρώντας τον επιθετικό προσδιορισμό του πρωτοτύπου, κι αναπόφευκτα θα μετέφραζα με το υπερώνυμο “του Καναδά”, επαρχία του οποίου είναι το Κεμπέκ. Αυτό όμως θα δημιουργούσε περιττή επανάληψη διότι στην ίδια παράγραφο γίνεται αναφορά στο Κεμπέκ αλλά και στον Καναδά ως συνθετικό εταιρικής επωνυμίας (TansCanada).

...dans **notre monde**.

...της **εντόπιας κοινωνίας**.

Επειδή είναι σαφές ότι γίνεται λόγος για τον Καναδά στη σύνναψη “l’institution universitaire

⁸⁶ <https://www.littre.org/definition/moyen> (18/05/2018)

⁸⁷ <https://www.littre.org/definition/milieu> /18/05/2018)

canadienne” εντός της ίδιας πρότασης, προτίμησα μια πιο ελεύθερη απόδοση, διότι η κατά λέξη μετάφραση θα εννοούσε λανθασμένα την υφήλιο.

Το ίδιο ακολούθησα και στο ακόλουθο παράδειγμα επειδή δεν θα είχε νόημα η διατήρηση της κτητικής αντωνυμίας για τους δέκτες της γλώσσας-στόχου, στους οποίους το “nos” (= μας) θα υπονοούσε “ελληνικών”:

nos institutions publiques

των δημοσίων **καναδικών** οργανισμών

➤ **Οι εμφατικές προτάσεις**

Δεν τις απέδωσα με χρήση της ίδια προτασιακής δομής της πρωτότυπης (λ.χ. “**Είναι ο πιο μέτριος που...**”, διότι είναι δάνειο από γαλλικά, αλλά διαμόρφωσα τους προτασιακούς όρους σύμφωνα με την ελληνική, ενώ μετατόπισα την έμφαση από το ρήμα στο υποκείμενο:

«**C’est le plus médiocre qui s’en tire**» et «**c’est la médiocrité qui paie**»,

«**Αυτός που** τα καταφέρνει είναι ο μετριότερος» και «**αυτή που** αποδίδει είναι η μετριότητα»,

Ce sont des choses bien différentes.

Πρόκειται για εντελώς διαφορετικά πράγματα

C’est **sous couvert**

Με **προκάλυμμα**

C’est **sous le signe** de ce **mot d’ordre...**

Στην επιρροή αυτού του **προστάγματος...**

➤ **Στίξη**

Μετατροπή της (μονής μεγάλης) παύλας (–) σε παρένθεση “()”

Παρόλο που στα ελληνικά η χρήση παύλας σε παρενθετική πρόταση «εξηγεί, σχολιάζει ή συμπληρώνει τα γραφόμενα», που «θεωρούνται από τον γράφοντα σημαντικότερα από αυτά που κλείνονται σε παρένθεση» και «το κλείσιμό της σε κόμματα θα δημιουργούσε ασάφεια»⁸⁸, χρησιμοποίησα παρενθέσεις για να διατηρήσω το επεξηγηματικό στοιχείο σε σχέση με τη φράση που προηγείται και να διατηρήσω την αισθητική αναλογία με την αμέσως επόμενη παράγραφο στην οποία οι επεξηγηματικές προτάσεις στα γραφόμενα έχουν μπει σε

παρενθέσεις:

Ghodsee **a une dent contre** les artifices – ceux qui consistent soudainement à ne plus recourir au suffixe « -isme » réservé aux esprits passésistes pour lui préférer « -ation », signe d'on ne sait quelle distinction –, **contre** la déclinaison inflationniste de termes empruntant aux suffixes de l'heure – l'étude des oppressions sociales et politiques devenant celle de l'« oppressivité », ou l'étude des réformes scolaires celle de l'« éducativité » – ou encore contre les préfixes à la mode – l'« inter-éducativité » s'ajoutant à tous les termes qui ont pour amorce « bio- », « cyber- », « néo- », « hétéro- », « homo- », « post- » ou encore « techno ».”

“Η Ghodsee **θυμώνει με** τα τεχνάσματα (εκείνα τα οποία ξαφνικά δεν προσφεύγουν στο επίθημα «-ισμός», κρατημένο για τα παλαιομοδίτικα πνεύματα, δείχνοντας προτίμηση στο «-ποίηση», σημάδι –Κύριος οίδε– ποιας διάκρισης), **με** την διογκούμενη παραλλαγή όρων που δανείζονται από στιγμιαία επιθήματα (η μελέτη των κοινωνικών και πολιτικών καταπιέσεων γίνονται της «καταπιεστικότητας», ή η μελέτη των σχολικών μεταρρυθμίσεων γίνονται της «εκπαιδευτικότητας») ή ακόμη **με** τα προθήματα της μόδας (η «δι-εκπαιδευτικότητα» μαζί με όλους τους όρους που έχουν ως πρώτο συνθετικό λέξεων «βιο-», «κυβερνο-», «νέο-», «ετερο-», «ομο-», «μετα-» ή ακόμη «τεχνο-»).

➤ **Μετατροπή του point-virgule (;) ή κόμματος σε άνω τελεία (·)**

Επέλεξα τη χρήση άνω τελείας για τήρηση της ισχύουσας τυπογραφικής σύμβασης στα ελληνικά, καθώς η άνω τελεία διατηρεί την ισορροπία μιας σχετικά μεγάλης φράσης υπό μορφή απαρίθμησης πληροφοριών, χωρίζοντας «ομάδες ή ακολουθίες λέξεων ή προτάσεων [...] που κανονικά θα έπρεπε να χωρίζονται μεταξύ τους με κόμμα, αλλά που, αν χωρίζονταν όντως με κόμμα, θα υπήρχε κίνδυνος ασάφειας»⁸⁹:

le métadiscours [...] ; la mise en contexte [...] ; la mise en valeur [...] ; l'usage [...] ; la fausse nuance [...] ; la métaconceptualisation [...].

ο «μεταλόγος» [...]· η αποτυπωμένη [...]· η [...] έμφαση [...]· η χρήση [...]· η επίπλαστη παραλλαγή [...]· η μετα-εννοιολογία [...].

Ne soyez ni fier, ni spirituel, ni même à l'aise, vous risqueriez de paraître arrogant.

Ούτε περήφανος να είστε, ούτε πνευματώδης, ούτε καν άνετος· υπάρχει κίνδυνος να σας περάσουν για αλαζόνα.

⁸⁸ <http://publications.europa.eu/code/el/el-4100108el.htm> (11/05/2018)

⁸⁹ <http://publications.europa.eu/code/el/el-4100103el.htm> (11/05/2018)

➤ **Διαρθρωτικές λέξεις ή φράσεις**

Ο συγγραφέας, για να συνδέσει τα γλωσσικά στοιχεία και να διαμορφώσει το κείμενό του με συνοχή, μεταβαίνοντας από τη μια ιδέα στην άλλη χωρίς νοηματικά κενά, τις χρησιμοποιεί κατά κόρον όπως, μεταξύ άλλων, αντίθεση (mais, par contre, bien que, au contraire, pourtant), αιτιολόγηση (parce que, car), αποτέλεσμα (par conséquent, conséquemment), αναλογία (tel que, comme, également), επεξήγηση (à savoir, par exemple, autrement), έμφαση (surtout, en effet, bien entendu, notamment, certes), γενίκευση (en général), συμπέρασμα (et, donc, alors, finalement, enfin), προσθήκη (encore, puis, ensuite, par ailleurs), ταξινόμηση (d'une part ... d'autre part), διάζευξη (ni...ni).

Παρόλο που προσδίδουν στο ύφος μια επίμονη επαναληπτικότητα, επέλεξα να τις διατηρήσω στην ολότητά τους για λόγους νοηματικής ροής και ακολουθίας των ιδεών του συγγραφέα, καθώς μαζί με τις εμφατικές προτάσεις επιτονίζουν τον σκοπό επίδρασης στον δέκτη στη βάση της βουλητικής λειτουργία του κειμένου.

Ειδικά, το επίρρημα **surtout**, που εντοπίζεται 8 φορές στο πρωτότυπο, το μετέφρασα διαφορετικά, επιλέγοντας συνώνυμα που αναπαρήγαγαν τη σημασία, για να διατηρήσω ροή και ρυθμό και για να αντιληφθεί ο αναγνώστης τη έννοια στο συγκεκριμένο της πλαίσιο:

Surtout, aucune «bonne idée»,
προπαντός, καμία «καλή ιδέα»,

surtout, *sans plus*.
προπαντός χωρίς επιπλέον.

surtout s'ils sont puissants...
προπαντός εάν είναι ισχυροί...

Surtout dans les dossiers de subvention...
προπαντός στους φακέλους επιχορήγησης...

il était **surtout** un être vil...
ήταν **προπάντων** ένα ελεεινό όν...

mais **surtout** de susciter
κυρίως όμως πως προκαλεί
Surtout, et c'est ce que lui reproche par-dessus tout...
Ιδιαίτερα, κι αυτό κυρίως τού προσάπτει...

surtout dans celle de plusieurs organisms
κατά κύριο λόγο σε πολλούς οργανισμούς

Λεξιλογικά

Στην κατηγορία αυτή εμπίπτουν όλα τα λεξιλογικά στοιχεία που εκφράζουν πολιτισμικές ιδιαιτερότητες, όπως παγιωμένες εκφράσεις και εν γένει φρασεολογισμοί/ιδιωματισμοί, αλλά και κάθε μεμονωμένο σημασιοσυντακτικό στοιχείο όπως η ορολογία ή μη υφιστάμενοι όροι (νεολογισμοί), σχήματα λόγου και λογοπαίγνια⁹⁰.

➤ **Παγιωμένες εκφράσεις**

les livres comptables **feront l'affaire**.

τα λογιστικά βιβλία **επαρκούν**.

Καθώς η ενέργεια “faire l'affaire” σημαίνει τη δυνατότητα του υποκειμένου να είναι κατάλληλο, ικανοποιητικό, ταιριαστό και επαρκές [Convenir, être satisfaisant, suffisant, satisfaire la demande⁹¹] μετέφρασα “επαρκούν” επειδή αποδίδει τη δυνατότητα της αναγκαίας ικανότητας.

et l'Aurore n'a encore **tiré aucun coup de feu**.

και η Ωρὸρ **δεν έκανε ακόμη κανένα πολύκροτο τираζ**.

Με τη δύναμη του εικονοποιητικού συνυποδηλωτικού λόγου, ο συγγραφέας έχει την ευκαιρία να παίζει με την κυριολεκτική έννοια (= ρίχνω με πυροβόλο όπλο)⁹² για να υπαινιχθεί το στρατιωτικο-πολιτικό σκάνδαλο της υπόθεσης Ντρέιφους. Διατήρησα στη λέξη “τιράζ” (tirage) τη σημασία του ρ. “tirer” (= “ρίχνω”), από το οποίο ετυμολογείται, και η οποία αποδίδει τα τυπωμένα φύλλα μιας εφημερίδας, και στη λέξη “πολύκροτο” το θόρυβο που δημιουργεί μια αναπάντεχη και απροσδόκητη είδηση στην κοινή γνώμη που για το λόγο αυτό μοιάζει με τον κρότο του πυροβολισμού (“coup de feu”).

renvois d'ascenseur / de renvoyer l'ascenseur

ανταποδοτικές χάρες / να ανταποδώσουν τη χάρη

Επειδή δηλώνει ενέργεια ευνοιοκρατίας σε διάφορα πλαίσια, όπως το επαγγελματικό, και σημαίνει μεταφορικά την εξυπηρέτηση σε αντάλλαγμα μιας υπηρεσίας ή χάρης⁹³, απέδωσα τις δύο εκφράσεις ως ανταπόδοση χάρης στην ονοματική και ρηματική μορφή αντίστοιχα.

⁹⁰ Nord, ό.π., σ. 152.

⁹¹ <http://www.languefrancaise.net/Bob/36791> (ημερομηνία πρόσβασης: 03/02/2018)

⁹² <http://www.linternaute.com/expression/langue-francaise/9111/tirer-un-coup-de-feu/> (ημερομηνία πρόσβασης: 03/02/2018)

⁹³ <http://www.languefrancaise.net/Bob/60928> (ημερομηνία πρόσβασης: 03/05/2018)

(ημερομηνία πρόσβασης:

qui **tirait son épingle du jeu**

που τη γλίτωνε

Έκφραση του 15ου αι. για κάποιον που καταφέρνει να βγει αλώβητος από μια δύσκολη ή κακή υπόθεση χωρίς απώλειες υλικές (χρήματα) ή ηθικές (φήμη)⁹⁴. Τη μετέφρασα με το λειτουργικό ισοδύναμο “τη γλυτώνω” (= “σώζομαι, απαλλάσσομαι από κάτι δυσάρεστο ή επικίνδυνο”) για να διατηρήσω το λαϊκότροπο στοιχείο.

se fait fort d'une connaissance

έλκει τη δύναμή του από μια χρήσιμη γνώση...

Απέδωσα με κυριολεκτική μετάφραση αυτή την έκφραση, η οποία έχει την παραπάνω σημασία επειδή ακολουθεί ουσιαστικό, ενώ η απόδοσή της είναι διαφορετική όταν ακολουθεί απαρέμφο (= “με θεωρώ ικανό να”)⁹⁵.

qui **s'en tire**

που τα καταφέρνει

Συνώνυμο του “tirer son épingle du jeu”, το μετέφρασα “τα καταφέρνει”, καθώς σε αυτό υπερισχύει το στοιχείο ενός αυτοπαθούς ενεργήματος (“αποσύρεται”) σε αντίθεση με το πρώτο που το αποτέλεσμα της ενέργειας προκύπτει επειδή (κυριολεκτικά) “αποσύρει κάτι”⁹⁶.

jouer son va-tout

τα παίζεις όλα για όλα

Επέλεξα κυριολεκτική μετάφραση εφόσον σημαίνει “Risquer le tout pour le tout”⁹⁷.

Perdre l'esprit

Απώλεια της λογικής

Μετέφρασα ως “απώλεια της λογικής”, επειδή ως λογική ορίζεται ο ορθός τρόπος σκέψης και αντίληψης της πραγματικότητας που αποτελεί έργο του νοῦ, του ανθρώπινου πνεύματος⁹⁸.

⁹⁴ <http://www.expressio.fr/expressions/tirer-retirer-son-epingle-du-jeu.php>, <http://www.expressions-francaises.fr/expressions-t/586-tirer-son-epingle-du-jeu.html> και http://expressions.ccdmd.qc.ca/repertoire_fr.php (ημ/νία πρόσβασης: 29/01/2018).

⁹⁵ http://bdl.oqlf.gouv.qc.ca/bdl/gabarit_bdl.asp?id=3461 (ημ/νία πρόσβασης: 29/01/2018).

⁹⁶ <http://www.languefrancaise.net/Bob/7251> (ημ/νία πρόσβασης: 05/03/2018).

⁹⁷ <http://www.cnrtl.fr/definition/va-tout> (ημ/νία πρόσβασης: 07/05/2018).

⁹⁸ Γ. Μπαμπινιώτης (1998), *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα,, σσ. 1023, 1207.

la cour est pleine

ως εδώ

Έκφραση που χρησιμοποιούσαν ειρωνικά οι πλανόδιοι τραγουδιστές, για να παρακινήσουν το κοινό να τους δώσει όβολα, και σήμερα σημαίνει πως κάτι έχει κορεστεί και δεν υπάρχει άλλο περιθώριο⁹⁹. Την μετέφρασα “ως εδώ” επειδή διατηρεί και τον προστακτικό τόνο αλλά και το νόημα του “αρκετά, δεν πάει άλλο”.

l'art et la manière

τρόποι και μέθοδοι

Πρόκειται για συνήθη αλλά όχι πολύ διαδεδομένη έκφραση, που δηλώνει ικανότητα εκ τεχνογνωσίας¹⁰⁰, εφόσον η λέξη “art” λαμβάνει εδώ την έννοια της “μαστοριάς” και η λέξη “manière” του επιδέξιου τρόπου. Επέλεξα την εν λόγω μετάφραση, την οποία εντόπισα σε σώμα κειμένων [considérant nécessaire de trouver **l'art et la manière** de renforcer la position du Parlement / λαμβάνοντας υπόψη ότι πρέπει να εξευρεθούν **τρόποι και μέσα** για να ενισχυθεί η θέση του Κοινοβουλίου¹⁰¹], ως την κατάλληλη να αποδώσει την ικανότητα στην εκτέλεση μιας δραστηριότητας ή εργασίας με εμπειρική δεξιότητα, αναφορικά πάντα με το συγκείμενο.

On a même déjà fait les fines bouches devant

Εξάλλου ήδη **υπάρχει** δυσκολία με

Λέγεται γι αυτόν που κάνει τον δύσκολο¹⁰² ή είναι απαιτητικός και κάνει καπρίτσια¹⁰³. Επέλεξα να τη μεταφράσω, όπως αναγράφεται παραπάνω, για να δώσω την έμφαση στο αποτέλεσμα της ενέργειας και όχι στην στάση του υποκειμένου, προκειμένου να διατηρήσω το απρόσωπο και γενικό της έκφρασης.

On fera fi alors de la leçon

θα **απαξιωθεί** το δίδαγμα

“Faire fi de qqch.” σημαίνει “δεν υπολογίζω, περιφρονώ κάτι”¹⁰⁴. Επέλεξα να το μεταφράσω με χρήση του ρ. “απαξιώνω”, επειδή εμπεριέχει το στοιχείο της περιφρόνησης και της απόρριψης για κάτι που εκλαμβάνεται ως ανάξιο λόγου.

⁹⁹ http://correcteurs.blog.lemonde.fr/2006/06/21/2006_06_la_coupe_est_pl/ (ημ/νία πρόσβασης: 07/05/2018).

¹⁰⁰ <https://dictionnaire.reverso.net/francais-synonymes/avoir+l%27art+et+la+mani%C3%A8re> (ημ/νία πρόσβασης: 07/05/2018).

¹⁰¹ <https://www.linguee.fr/francais-grec/search?source=auto&query=l%E2%80%99art+et+la+mani%C3%A8re> (ημ/νία πρόσβασης: 07/05/2018).

¹⁰² <http://www.expressio.fr/expressions/faire-la-fine-bouche.php> (ημ/νία πρόσβασης: 07/05/2018).

¹⁰³ <http://www.languefrancaise.net/Bob/30715> (ημ/νία πρόσβασης: 07/05/2018).

¹⁰⁴ Λήμμα “Fi”, Larousse (1988), *DictioNnaire de la langue française*, LEXIS, Librairie Larousse, Paris, p. 743.

Tour d'ivoire

γυάλινος πύργος

Η σύναψη προσδιορίζει τη θέση της εκούσιας απομόνωσης, την οποία απέδωσα με το λειτουργικό ισοδύναμο “γυάλινος πύργος”, που διατηρεί το ίδιο νόημα.

a une dent contre

θυμώνει με

Ο εν λόγω ιδιωτισμός δηλώνει εχθρική διάθεση, κακία, κατηγορίες και αιτιάσεις απέναντι σε κάποιον¹⁰⁵. Τον μετέφρασα “θυμώνει με” για να αποδώσει την κατάσταση δυσθυμίας και δυσανασχέτησης, ελεγχόμενης ωστόσο, του υποκειμένου απέναντι σε κάποιους που σύμφωνα με το συγκεκριμένο δημιουργούν στο υποκείμενο δυσαρέσκεια για συγκεκριμένες επιλογές τους.

procès d'intention

μομφή για πρόθεση

Είναι πάγια έκφραση για την αβάσιμη και μη επαρκώς στοιχειοθετημένη κατηγορία εναντίον κάποιου για τις υποτιθέμενες προθέσεις του και όχι πράξεις του¹⁰⁶, οπότε μετέφρασα ως άνω για να τονιστεί ο σκοπός και όχι η συσχέτιση που θα αποδιδόταν εάν έκανα χρήση γενικής της αιτίας (“μομφή προθέσεως”).

➤ Νεολογισμοί

migrance – consultance – survivance

μεταναστευτικότητα – συμβουλευτικότητα – επιβιωματικότητα

Ο συγγραφέας αναφέρει αυτά τα ουσιαστικά ως παραδείγματα λεξιλογικής επιτήδευσης της ακαδημαϊκής γραφής που χειραγωγεί το λόγο, κατασκευασμένα από τις ενεστωτικές μετοχές *migrant – consultant – survivant* αντίστοιχα και με χρήση του επιθήματος –ance, που δηλώνει συγκεκριμένη ενέργεια, κατάσταση ή ιδιότητα. Μετέφρασα το επίθημα σε –οτητα για να τις διαφοροποιήσω από την κατάσταση της *migration* (=μετανάστευση), της *consultation* (=παροχή συμβουλής) και της *survie* (=επιβίωση) και να τονίσω το στοιχείο του εντυπωσιασμού, στο οποίο αποσκοπεί η απλή και γενική παράθεσή τους από τον συγγραφέα, ανεξαρτήτως συγκεκριμένου.

¹⁰⁵ <http://www.expressio.fr/expressions/avoir-une-dent-contre-quelqu-un.php> (ημ/νία πρόσβασης: 10/05/2018).

¹⁰⁶ <http://www.expressio.fr/expressions/un-proces-d-intention.php> (ημ/νία πρόσβασης: 10/05/2018).

oppressivité, inter-éducativité

καταπιεστικότητα, διε-εκπαιδευτικότητα

Με την προηγούμενη προσέγγιση μετέφρασα και τις εν λόγω λέξεις, καθώς το επίθημα – ité σχηματίζει ουσιαστικά που δηλώνουν χαρακτηριστικό του επιθέτου, εν προκειμένω του oppresif, -ive (=καταπιεστικός,-η) και éducatif, -ive (εκπαιδευτικός, -ή).

➤ **Δάνεια**

Μετέφερα απευθείας στα ελληνικά με φωνητική μεταγραφή τις λέξεις των παρακάτω παραδειγμάτων, όπως ακριβώς χρησιμοποιούνται στον προφορικό και γραπτό λόγο της ελληνικής:

pourboires non déclarés

αδήλωτα **πουρμπουάρ**

qu'ils font partie du club

ότι αποτελούν μέρος του **κλαμπ**

de simplistes slogans

σε απλοϊκά **σλόγκαν**

à ces **tics**

στα **τικ** αυτά

επίσης και στο ακόλουθο, επειδή μου έδινε τη δυνατότητα να διατηρήσω την ειρωνεία του συγγραφέα, η οποία θα χανόταν εάν μετέφραζα “ειδικοί” ή “ειδήμονες” και θα την εξομοίωνε νοηματικά με τη λέξη experts που απέδωσα “ειδικοί” (βλ. Σημασιολογικά).

spécialistes de sous-domaines infinitésimaux

σπεσιαλίστες απειροελάχιστων υπο-τομέων

αλλά και να αξιοποιήσω την ίδια λέξη η οποία, σύμφωνα με το λεξικό της Νεοελληνικής, σημαίνει τον συγγραφέα που διακρίνεται για το περίτεχνο ύφος του και την κομψότητα της γλώσσας του¹⁰⁷.

un des plus grands **stylistes** de sa discipline

ένας από τους μεγαλύτερους **στυλίστες** στον τομέα του

Διατήρησα όμως στην παρακάτω τους λατινικούς χαρακτήρες, με τους οποίους είναι γνωστή και στα ελληνικά, αλλά και τη θέση της ως επιθετικού προσδιορισμού με προσθήκη του επιθήματος -ική.

La pensée **PowerPoint**

Η **PowerPoint-ική** σκέψη

➤ **Εκτυπα**

Απέδωσα κατά λέξη στα παρακάτω για να αποδώσω το νόημα και αφού τεκμηρίωσα για ορισμένες τη δόκιμη χρήση τους στην ελληνική

moyenneté

μεσαιότητα

Μετέφρασα ως “μεσαιότητα”, σύμφωνα με τη δομή της λέξης και οδηγούμενη από την προηγούμενη φράση του συγγραφέα στην οποία αναφέρει τη δημιουργία των ουσιαστικών «supériorité» και «infériorité» από τα επίθετα supérieur et inférieur.» αντίστοιχα.

psychopouvoir

ψυχο-εξουσία:

Μετέφρασα με το ίδιο σκεπτικό μια ανύπαρκτη στα ελληνικά λέξη, αφού προηγουμένως ερεύνησα και εντόπισα ότι σημαίνει την εξουσία που ασκείται στον ψυχισμό και μέσω αυτού στα άτομα, με διαρκή έλεγχο της προσοχής τους (λ.χ. με την τηλεόραση) και κατασκευής κινήτρων ώστε να δρουν ως καταναλωτικές μηχανές¹⁰⁸.

métadiscours

μετα-λόγος

Απέδωσα κατά λέξη, καθώς πρόκειται για “λόγο που μιλάει για λόγο” :

«The concept of ‘**metadiscourse**’ has been broadly defined as ‘discourse about discourse’, guiding readers into what has been written by strengthening cohesion and coherence and by establishing a relationship between writers/speakers and readers/listeners»¹⁰⁹.

la métaconceptualisation

η μετα-εννοιολόγηση

Επέλεξα την απόδοση αυτή, την οποία επιβεβαίωσε ο εντοπισμός της στην παρακάτω πρόταση κι αφού προηγουμένως είχα αποσαφηνίσει ότι θα μετάφραζα την “conceptualization” ως εννοιολόγηση:

“Η **μεταεννοιολόγηση** του πατριωτισμού ως «επιθετικού εθνικισμού», είναι μεν ανιστορική, αλλά ιδίως διευκολύνει μεταβολές στη συνοχή των εθνικών συνειδήσεων και ως εκ τούτου είναι άκρως επωφελής στον μέγα κόσμο της ελεύθερης οικονομίας”¹¹⁰.

¹⁰⁷ Μπαμπινιώτης, ό.π., σ. 1689.

¹⁰⁸ <https://www.cairn.info/revue-la-pensee-de-midi-2008-2-page-59.htm> και <http://ilfconsult.com/2017/06/19/epidothsh-espa-2017-koinwnikh-merimna/> (ημ/νία πρόσβασης: 10/05/2018).

¹⁰⁹ http://scholar.uoa.gr/sites/default/files/mbessie/files/16_2007_academic_metadiscourse_and_relevance_theory.doc, σ. 1 (ημ/νία πρόσβασης: 23/01/2018).

¹¹⁰ <http://art-agenda.blogspot.gr/2008/> (ημ/νία πρόσβασης: 130/01/2018).

➤ Ορολογία

en flux tendus

την κατάλληλη στιγμή

Πρόκειται για οικονομικό όρο, όμως χρησιμοποιείται ευρέως ο αγγλικός “Just-in-time (JIT)” που σημαίνει “τη στιγμή που απαιτείται”. Αφορά βέλτιστο τρόπο παραγωγής με μηδενικά στοκ πρώτων υλών και προϊόντων για ελαχιστοποίηση κόστους και καθυστερήσεων¹¹¹, ώστε το παραγωγικό περιβάλλον «να λειτουργεί ομαλά, χωρίς διακοπές» με τα απαραίτητα υλικά στον επιθυμητό χρόνο και στην επιθυμητή ποσότητα¹¹². Η σύναψη χρησιμοποιείται από τον συγγραφέα σχεδόν στην αρχή του κειμένου του για να περιγράψει κάτι που συμβαίνει ως αποτέλεσμα τέλειου συντονισμού και να προιδεάσει τον αναγνώστη για το διαβρωτικό οικονομίστικο πνεύμα. Βασίστηκα στην απόδοση του αγγλικού όρου και τον μετέφρασα ως «την κατάλληλη στιγμή», διότι τοποθετείται σε πλαίσιο χρονικής συγκυρίας και όχι παραγωγικής διαδικασίας.

Principe de Peter

Αρχή του Peter

Γνωστό αξίωμα περί λειτουργικής ανικανότητας και «γραφειοπαθολογίας», σύμφωνα με το οποίο στις οργανώσεις «καθένας τείνει να ανέλθει στο επίπεδο της προσωπικής του ανικανότητας»¹¹³. Διατήρησα τον δόκιμο τρόπο μεταγραφής στην ελληνική βιβλιογραφία, η οποία μεταφέρει απευθείας με τους λατινικούς χαρακτήρες τον δεύτερο όρο της σύναψης

l'être de «l'analphabète secondaire»

«δευτερογενής αναλφάβητος»

Απέδωσα τον όρο λαμβάνοντας υπόψη τη χρήση του όρου δευτερογενής (ή λειτουργικός) αναλφαβητισμός που χρησιμοποιείται στον εκπαιδευτικό χώρο και συνδέεται με δευτερογενείς παράγοντες¹¹⁴, τους οποίους παραθέτω διευκρινιστικά σε ΣτΜ.

¹¹¹ <https://www.journaldunet.fr/business/dictionnaire-economique-et-financier/1198925-flux-tendu-definition/> (ημ/νία πρόσβασης: 23/01/2018).

¹¹² <http://www.fme.aegean.gr/sites/default/files/6.pdf> (ημ/νία πρόσβασης: 23/01/2018).

¹¹³ http://dee.gr/mediaupload/publications/makridimitris_oikonomikos_publication.pdf (ημ/νία πρόσβασης: 23/01/2018).

¹¹⁴ Σ. Πανταζής-Μ. Σακελλαρίου, Λειτουργικός αναλφαβητισμός και προσχολική εκπαίδευση, <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/jret/article/download/967/986.pdf>, σ. 84-85. (ημ/νία πρόσβασης: 15/01/2018).

garderies à domicile

υπηρεσιών κατ' οίκον φύλαξης παιδιών

Μετάφρασα τη σύναψη όπως εμφανίζεται στα χρηματοδοτικά προγράμματα ΕΣΠΑ ως θεματική οικονομικής ενίσχυσης για “Υπηρεσίες κατ' οίκον φύλαξης παιδιών”¹¹⁵, μια σύννομη, διαδεδομένη και επιχορηγούμενη πρακτική στον Καναδά, όπως και στη Γαλλία, για τη φύλαξη παιδιών προσχολικής ηλικίας σε οικογενειακό περιβάλλον από έναν υπεύθυνο φύλαξης με ειδική πιστοποιημένη εκπαίδευση¹¹⁶.

juste milieu

Το συγκεκριμένο υπαγορεύει την απόδοσή του ως “**μεσαίος χώρος**” στην παρακάτω φράση:

des expressions telles que [...] «**juste milieu**» ou [...] se sont érigées en notions fétiches.

εκφράσεις όπως [...] «**μεσαίος χώρος**», ή [...] ανάγονται σε ιδέες-φετίχ,

επειδή αναφέρεται στο σύστημα διακυβέρνησης (1830-1848) που πολιτικά τοποθετείται στο κέντρο και είχε εγκαινιάσει ο Λουδοβίκος-Φίλιππος¹¹⁷,

αλλά ως “**χρυσή τομή**” στην ακόλουθη:

un propos affichant des prétentions au savoir doit osciller autour de l'axe du **juste milieu**.

ένας λόγος που προβάλλει αξιώσεις γνώσης οφείλει να παραμένει στον άξονα της **χρυσής τομής**.

imitation du travail

εργασιακή προσποίηση

Μετάφρασα “προσποίηση” και όχι “μίμηση”, διότι αφορά την εργασία που ενώ είναι δυνατό να ολοκληρωθεί σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, μπορεί να γίνει αντικείμενο θεατρικής αναπαράστασης μέσω συμβουλίων, επιτροπών, επαγγελματικών ταξιδίων, κλπ. πρακτικών που ροκανίζουν και επεκτείνουν το χρόνο ολοκλήρωσης ενός έργου. Συνηγόρησε στην επιλογή μου και το γνωστό ανέκδοτο επί «υπαρκτού σοσιαλισμού» που έλεγαν οι εργαζόμενοι στη Σοβιετική Ένωση: «εμείς προσποιούμαστε ότι δουλεύουμε και οι κομματικοί προσποιούνται ότι μας πληρώνουν»¹¹⁸.

¹¹⁵ <http://ilfconsult.com/2017/06/19/epidothsh-espa-2017-koinwnikh-merimna/> (ημ/νία πρόσβασης: 03/05/2018).

¹¹⁶ <https://www.mfa.gouv.qc.ca/fr/services-de-garde/cpe-garderies/ouverture-sg/Pages/index.aspx> (ημ/νία πρόσβασης: 23/01/2018).

¹¹⁷ <https://www.littre.org/definition/milieu> (ημ/νία πρόσβασης: 10/02/2018).

¹¹⁸ <http://www.tanea.gr/opinions/all-opinions/article/4026202/?iid=2> (ημ/νία πρόσβασης: 10/02/2018).

petites différences

μικρές διαφορές

Μετέφρασα σύμφωνα με τον φροϋδικό όρο «ναρκισσισμός των μικρών διαφορών», ο οποίος προσδιόριζε έτσι την αίσθηση κοινών σημείων αναφοράς μεταξύ των μελών μιας ομάδας, που μοιράζονται και δημιουργούν συμμαχίες και διατηρούν την ομοιογένεια¹¹⁹.

habitus

διάθεση

Όρος της Κοινωνιολογίας, που έχει αποδοθεί ως “έξις”, “διάθεση”, “προδιάθεση” και δηλώνει το κοινωνικό σύστημα που οργανώνει την αντίληψη και στάση των συμμετεχόντων στον κοινωνικό κόσμο, παράγοντας ατομικές και κοινωνικές πρακτικές¹²⁰. Προτίμησα την απόδοση ως “διάθεση” επειδή μου έδινε την ελευθερία να μεταφράσω την πρόταση [L’habitus universitaire consiste à se laisser dominer] έτσι ώστε να είναι εμφανής η παθητικότητα του υποκειμένου [“L’habitus universitaire consiste à se laisser domineer”].

neutralité axiologique

αξιολογικής ουδετερότητας

Δαιτήρησα την ισχύουσα μετάφραση στη βεμπεριανή μεθοδολογία των κοινωνικών επιστημών σχετικά με τον αποκλεισμό οποιασδήποτε αξιολογικής κρίσης από τον επιστημονικό χώρο¹²¹.

modulation

διαμόρφωση

Αποτελεί βασικό όρο της χωρικής φιλοσοφίας του Ντελέζ και επιβεβαίωσα την αρχική επιλογή μου απόδοσης ως “διαμόρφωση” σύμφωνα με προηγούμενους μεταφραστές της λοιπής εργογραφίας του:

“Το νέο καθεστώς του αντικειμένου δεν το οδηγεί πλέον πλησιέστερα σ’ ένα χωρικό καλούπι, δηλαδή σε μια σχέση μορφής-ύλης, αλλά σε μια **διαμόρφωση [modulation]** χρονική που συνεπάγεται μια συνεχή υπαγωγή της ύλης σε παραλλαγή εξίσου όσο και μια συνεχή ανάπτυξη της μορφής.”¹²²

¹¹⁹ <https://www.cairn.info/revue-topique-2012-4-page-59.htm> (ημ/νία πρόσβασης: 21/03/2018).

¹²⁰ <http://socialpolicy.gr/2014/05/o-bourdieu-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CF%84%CE%BF-habitus.html> (ημ/νία πρόσβασης: 21/03/2018).

¹²¹ https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/1881/1/02_chapter_5.pdf (ημ/νία πρόσβασης: 07/05/2018).

¹²² Gilles Deleuze στο Deleuze, G., 1988. Η πτύχωση - Ο Λάμπνιτς και το μπαρόκ. Πλέθρον, σσ. 47–48) <https://ikee.lib.auth.gr/record/292706/files/GRI-2017-19868.pdf> (ημ/νία πρόσβασης: 07/05/2018).

lobbyiste / lobbyisme / lobbying

Απέδωσα τους παραπάνω όρους σύμφωνα με τις ισχύουσες αποδόσεις στα ελληνικά, όπως φαίνεται στα παρακάτω παραδείγματα και στα αντίστοιχα επεξηγηματικά συγκείμενα:

les firmes de **lobbyisme**

εταιρείες του **λομπισμού**

«Οι νεοφιλελεύθερες αντιλήψεις και ο **λομπισμός** απομακρύνουν το φάρμακο από το φυσικό του αποδέκτη...»¹²³

les **lobbyists**

οι **λομπίστες**

«Στην Ελλάδα οι **λομπίστες** απέκτησαν δύναμη μόλις το χρήμα άρχισε να ρέει άφθονο, μόλις δηλαδή τα ίδια τα λόμπι επέτρεψαν πλουσιοπάροχες αμοιβές ικανές να χτίσουν περιουσίες»¹²⁴.

*Le **Lobbying** est-il une imposture ?*

*Οι ομάδες **συμφερόντων** είναι απάτη;*

«Υπό ευρεία έννοια, το λόμπι (ως ουσιαστικό) ισοδυναμεί με την ομάδα **συμφερόντων**, [...]»¹²⁵

➤ **“Καναδισμοί”**

les sans-dessein

ανεπίδεκτοι

Χρησιμοποιείται γι αυτόν που είναι «αδέξιος και βλάκας ταυτόχρονα»¹²⁶. Μετέφρασα ως “ανεπίδεκτοι”, επειδή οι παραπάνω ιδιότητες (βλακεία και αδεξιότητα) μπορεί όταν συντρέχουν να συντελούν ώστε κάποιος να μην επιδέχεται βελτίωση ή εξέλιξη σε σχέση με τα συμφραζόμενα της πρότασης στον εργασιακό χώρο.

grattages de dos

αμοιβαίες εκδουλεύσεις

Με υψηλή συχνότητα χρήσης από τον καναδικό πολιτικό Τύπο (στο παρακάτω ενδεικτικό δημοσίευμα) σημαίνει μεταφορικά τις αμοιβαίες (παράνομες) εξυπηρετήσεις θεσμικών φορέων, αλλά μη εντοπίσιμη σε λεξικά ή σώμα κειμένων:

¹²³ <http://www.documentonews.gr/article/novartis-h-artioths-toy-neofilelytherismoy> (ημ/νία πρόσβασης: 10/05/2018).

¹²⁴ http://www.athensvoice.gr/politics/27461_epaggelma-lompistas (ημ/νία πρόσβασης: 10/05/2018).

¹²⁵ <http://digitalschool.minedu.gov.gr/modules/ebook/show.php/DSGL-B103/94/764,2804/> (ημ/νία πρόσβασης: 10/05/2018).

¹²⁶ <https://dictionnaire.reverso.net/francais-definition/sans-dessein> (ημ/νία πρόσβασης: 10/05/2018).

“[...] la police protège les juges, en retour, les juges protègent la police. **Ce grattage de dos mutuel** ne rend-il pas la vie des plus agréable?”¹²⁷

Τη μετέφρασα ως άνω εφόσον και ο εγχώριος Τύπος χρησιμοποιεί την ίδια ρητορική για αντίστοιχες δοσοληψίες και ενέργειες:

“Οι πελατειακές σχέσεις, τα ρουσφέτια και οι πάσης φύσεως **αμοιβαίες εκδουλεύσεις** για την κατάληψη θέσεων στο Δημόσιο ή στον κρατικοδίαιτο ιδιωτικό τομέα πρέπει να τελειώσουν.”¹²⁸

➤ Ιδιάζουσες λέξεις και συνάψεις

il faut **penser mou**

επιβάλλεται **σκέψη μαλθακή**

Μετέφρασα ως **μαλθακή σκέψη** επειδή χαρακτηρίζει την ημιτελή, ανολοκλήρωτη και ανίκανη να καταλήξει σε συμπέρασμα σκέψη¹²⁹. Επίσης, διότι ρευστοποιεί τον κοινωνικό εγκέφαλο προς εξυπηρέτηση των εμπορευματικών σκοπών της κοινωνίας σε δημόσιες υπηρεσίες εκπαίδευση, δικαιοσύνη, πολιτισμό:

“Il fallait **une pensée molle** - qui englué le cerveau social, qui rend tout simplement imprononçable et interdit de séjour mental tout terme qui s'oppose à la marchandisation de la société - il n'y a pas et il ne peut plus y avoir d'alternative: services publics, écoles, justice, culture, tout doit y passer].”¹³⁰

de monnaie du sens

ανταμοιβή

Χρησιμοποιείται εξαιρετικά σπάνια με συμβολική σημασία για να υποδηλώσει τη συναλλαγή με αντίκρισμα, με αντίτιμο. Μετέφρασα με τον όρο “ανταμοιβή”, διότι από το συγκείμενο, συμπίπτει με τη “Belohnung” για την οποία κάνει λόγο ο Φρόυντ, και υποδεικνύει τη λογική της θρησκευτικής υπόσχεσης για το κέρδος του Παραδείσου μετά θάνατον¹³¹.

¹²⁷ <https://www.ledevoir.com/politique/quebec/483793/journalistes-surveilles-le-comite-d-experts-sur-travail-des-policiers-aura-les-pouvoirs-d-une-commission-d-enquete> (ημ/νία πρόσβασης: 14/03/2018).

¹²⁸ <http://www.tovima.gr/opinions/useropinions/article/?aid=474562> (ημ/νία πρόσβασης: 10/03/2018).

¹²⁹ <http://antifono.gr/portal/κατηγορίες/θεολογία-θρησκευσιολογία/γραπτός-λόγος/388--sp-355704563.html> (ημ/νία πρόσβασης: 21/03/2018).

¹³⁰ http://www.ulb.ac.be/wservlet/oratio/oratio?f_context=unibooks¬eid=848&style=&f_type=view&data-file=bib1 (ημ/νία πρόσβασης: 21/03/2018).

sur le ton de l'évidence

ως προφανές

Επειδή το σύνταγμα εμπεριέχει την έννοια του αντιληπτού, το απέδωσα “ως προφανές” για να διατηρήσει νοηματικά και το στοιχείο του αδιαμφισβήτητου.

les gonds subjectifs

τα υποκειμενικά όρια

Η σύναψη έχει συνυποδηλωτική χρήση, διότι ενώ η λέξη “gonds” κυριολεκτικά σημαίνει μεντεσέδες, στην έκφραση “mettre quelqu'un hors de ses gonds” σημαίνει “κάνω κάποιον να χάσει τον έλεγχο”, και “sortir de ses gonds” σημαίνει “βγαίνω εκτός εαυτού, εκτός ορίων”¹³². Τη μετέφρασα σύμφωνα με τη λειτουργία του μεταφορικού λόγου, όπως επισημαίνεται από το συγκεκριμένο.

propétrole

φιλο-πετρελαϊκές

Δεν την εντόπισα σε λεξικό αλλά τη μετέφρασα ως άνω, εφόσον οι λέξεις με πρόθημα -pro δηλώνουν την ευνοϊκή/“φιλική” στάση, την υποστήριξη σε σχέση με το δεύτερο μέρος του συνθέματος (π.χ. pro-allemand, pro-O.L.P., pro-islamique)¹³³.

inscrire in situ

συνδέεται

Δεν υποκρύπτεται λατινισμός αλλά έκφραση που δηλώνει τη σύνδεση μια ενέργειας στο σημείο που ενεργοποιείται/ λαμβάνει χώρα, γι αυτό και την μετέφρασα ως “συνδέεται”

L'intelligence de l'œuvre en plus de ces éventuelles qualités
formelles, est de **s'inscrire in situ** [...] ¹³⁴.

la proposition au sens névrotique

την υπεραναλυτική πρόταση

Επειδή προσδιορίζει τη λέξη “proposition” με το στοιχείο του νευρωτικού, το οποίο είναι υπερτονικό, δηλαδή με ένταση, υπερβολικό συναισθηματισμό¹³⁵ και υπεραναλυτική σκέψη¹³⁶, μετέφρασα ως “υπεραναλυτική”, όπως προκύπτει από την λεπτομερή απαριθμηση των δεδομένων που εμπεριέχονται στην υποβολή μιας πρότασης για χρηματοδότηση.

¹³¹ <https://www.cairn.info/revue-le-coq-heron-2005-4-page-59.htm> (ημ/νία πρόσβασης: 26/03/2018)

¹³² <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/gond/37480/locution> (ημ/νία πρόσβασης: 26/03/2018).

¹³³ <https://fr.wiktionary.org/wiki/pro-allemand> (ημ/νία πρόσβασης: 26/03/2018).

¹³⁴ <https://www.versatile-mag.fr/2014/10/meriter-mccarthy/> (ημ/νία πρόσβασης: 26/03/2018).

¹³⁵ http://psychologistmaher.blogspot.gr/2012/12/blog-post_7.html (ημ/νία πρόσβασης: 18/05/2018).

Σημασιολογικά

Στα ζητήματα αυτού του επιπέδου εντάσσεται η σωστή νοηματική απόδοση κάθε λέξης σε σχέση με τη λειτουργία του κειμένου, εφόσον, ως γνωστόν, η γλώσσα οργανώνει τις έννοιες με σκοπό την κατανόηση τους και την αντίληψη μας γι αυτές στον τρόπο έκφρασης. Στο μετάφρασμά μου έπρεπε να λάβω υπόψη μου ένα κυρίαρχο στοιχείο του κειμενικού πρωτοτύπου: την ανάπτυξη του θέματος από τον συγγραφέα με υψηλή συχνότητα χρήσης συγκεκριμένων λέξεων, οι οποίες χρωματίζονται διαφορετικά ανάλογα με τα συμφραζόμενα και την επικοινωνιακή περίσταση.

➤ Λέξεις με υψηλή συχνότητα χρήσης

moyen (επίθ. ουσ. + ουσ.)

Είναι η λέξη-κλειδί, πάνω στην οποία έχει δομηθεί το μεταφρασθέν απόσπασμα. Ενώ ως επίθετο προσδιορίζει αυτό που βρίσκεται στο μέσο (=μεσαίο),

ce qui est **moyen**

αυτό που είναι **μεσαίο**

le stade **moyen** en acte

το ενεργό μεσαίο στάδιο

le moment **moyen**

η μέση τιμή

ως ουσιαστικό φέρει διπλό σημασιολογικό φορτίο και σημαίνει το “μέσο”: αφενός το σημείο ή τη θέση που βρίσκεται στη μέση, αφετέρου οτιδήποτε χρησιμοποιείται για την επίτευξη ενός σκοπού.

Με την πρώτη σημασία¹³⁷ χρησιμοποιείται μόνο στην παρακάτω φράση:

Le **moyen** renvoie étymologiquement au milieu

Το **μέσο** σημείο παραπέμπει στο επαγγελματικό κυρίως περιβάλλον

Και με τη δεύτερη¹³⁸ σε όλες τις υπόλοιπες του κειμένου:

l'unique **moyen** de subsistence

το «μοναδικό μέσο επιβίωσης»

Les **moyens** d'arriver à ses fins

τα μέσα επίτευξης των σκοπών τους

¹³⁶ <http://psychiatriki.com/?p=551> (ημ/νία πρόσβασης: 18/05/2018).

¹³⁷ Μπαμπινιώτης, ό.π., σ. 1081.

¹³⁸ Στο ίδιο, σ. 1083.

un **moyen** de produire la richesse

μέσο παραγωγής του πλούτου

Ce «**moyen**» que s'est donné le capital pour croître

Αυτό το «**μέσο**», που διαθέτει το κεφάλαιο για να αυξάνεται

un «unique **moyen** de subsistance».

το μοναδικό **μέσο** επιβίωσης

un **moyen** de produire la richesse

μέσο παραγωγής του πλούτου

l'être-**moyen**

η ύπαρξη-**μέσο**

mille **moyens** pour parvenir à une fin,

χίλια **μέσα** για την επίτευξη ενός σκοπού

médiocre (επίθ.) / médiocre (ουσ.) + médiocrité (ουσ.)

Και αυτές αποτελούν λέξεις-κλειδιά, που δημιούργησαν ζητήματα απόδοσης, αφενός διότι το “médiocre” είναι επίθετο (= μέτριος) και ουσιαστικό (=μέτριος, μετριότητα), αφετέρου διότι οι “médiocre” και “médiocrité” (=μετριότητα) είναι συνώνυμα, αλλά το πρώτο χαρακτηρίζει ποιότητα, το δεύτερο κατάσταση ή συνθήκη.

Επέλεξα να μεταφράσω το ουσ. “mediocre” και ως ποιότητα αλλά και ως κατάσταση σύμφωνα με το συγκείμενο:

les médiocres ont pris le pouvoir

οι **μετριότητες** κατέλαβαν την εξουσία.

La principale compétence d'un **médiocre**? Reconnaître un autre **médiocre**.

Η πρωταρχική ικανότητα **μιας μετριότητας**; Να διακρίνει μιαν άλλη **μετριότητα**.

le médiocre ne chôme pas

ο μέτριος δεν μένει άπραγος

le médiocre se trouvait décrit en situation minoritaire.

ο **μέτριος** εθεωρείτο ότι αποτελεί μειοψηφία

tendance à l'exclusion des **non-médiocres**

τάση αποκλεισμού των **αξιόλογων**

«C'est le plus **médiocre** qui s'en tire»

«Αυτός που τα καταφέρνει είναι ο **μετριότερος**»

les traits distinctifs des **médiocres**

τα διακριτικά γνωρίσματα των **μετρίων**

la domination **des médiocres**

η κυριαρχία των **μετριοτήτων**

un si grand nombre de **médiocres**

ένας τόσο μεγάλος αριθμός **μετρίων**

ενώ μετέφρασα τη “médiocrité” ως “μετριότητα”, καθώς το συγκεκριμένο προσδιορίζει την έννοια της περιορισμένης αξίας για μια κατάσταση και όχι συνεκδοχικά για κάποιο πρόσωπο:

«**Médiocrité**» est en français le substantif désignant ce qui est moyen

«**Μετριότητα**» στα γαλλικά είναι το δηλωτικό ουσιαστικό για ό,τι είναι μεσαίο

Με το ίδιο σκεπτικό αντιμετώπισα και τις αποδόσεις του “**médiocre**” ως επίθετο, δηλαδή το συγκεκριμένο καθοδήγησε τις μεταφραστικές επιλογές μου κινούμενη στην κλίμακα των συνωνύμων σύμφωνα με τις συμβάσεις της ελληνικής για τον κατάλληλο επιθετικό προσδιορισμό, ικανό να μεταφέρει το νόημα της εκάστοτε σύναψης:

Celse est d'un rang **médiocre**,

Ο Κέλσος είναι **μετρίου** επιπέδου,

Le savant **médiocre**

Ο **μέτριος** επιστήμονας

l'ordre **mediocre**

την **μέτρια** θέση

la pensée **médiocre**
στην περιορισμένη σκέψη

de manière mediocre
μικροπρεπώς

si leurs idées sont [...] simplement médiocres.
εάν οι ιδέες τους είναι [...] απλώς **μέτριες**.

[le stade moyen] en acte
το **ενεργό** μεσαίο στάδιο

Απέδωσα το νόημα με βάση την υπαινικτική αναφορά του συγγραφέα στην αριστοτελική εντελέχεια, καθώς η “εν δυνάμει” (δυνητική) κατάσταση της μετριότητας περνάει στη φάση της “εν ενεργεία” (πραγματική)¹³⁹, διαμορφώνοντας μια συνθήκη υπαρκτή και ολοκληρωμένη.

mot d'ordre

Μετέφρασα τη σύναψη ως “σύνθημα”, διότι έχει την έννοια ενός μυστικού κώδικα επικοινωνίας μεταξύ δύο ή περισσότερων μερών, που τους εξασφαλίζει αμοιβαία αναγνώριση¹⁴⁰.

Expert, -s / expertise

Μετέφρασα όλες τις σχετικές αναφορές ως “ειδικός, -οί”, με τη σημασία της εγνωσμένης αυθεντίας, του επαίοντα, αλλά απέδωσα την “expertise” ως “ειδημοσύνη”, για να διατηρήσω το ίδιο νόημα με το επίθετο, πράγμα που δεν θα συνέβαινε εάν μετέφραζα “ειδικότητα”, που θα σήμαινε “εξειδίκευση”:

les « **experts** » que l'industrie finance
τους «**ειδικούς**» που χρηματοδοτεί η βιομηχανία.

L'expert s'emploie alors à
Ο **ειδικός** χρησιμοποιείται για

¹³⁹ <https://www.ac-grenoble.fr/PhiloSophie/logphil/reperes/acte.htm> (ημ/νία πρόσβασης: 22/04/2018)

¹⁴⁰ <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/mot/52767/locution?q=mot+d+ordre> (ημ/νία πρόσβασης: 22/04/2018).

au rang d'(e)

Μετάφρασα με δυο σκεπτικά, που τα καθόρισε η θέση του στην εκάστοτε πρόταση. Επειδή έχει την έννοια της βαθμίδας «στην οποία τοποθετείται κάποιος ή κάτι σε σχέση με την αξία ή σπουδαιότητα που του αναγνωρίζεται μεταξύ άλλων της ίδιας κατηγορίας»¹⁴¹, είτε το απέδωσα ως “επίπεδο” ονομαστικά, είτε το παρέλειψα, ενσωματώνοντας την αποδιδόμενη θέση στη ρηματική ενέργεια χωρίς να αλλοιώσω νόημα και ύφος.

d'un **rang** mediocre

μετρίου **επιπέδου**

au **rang** de monnaie du sens

στο **επίπεδο** της ανταμοιβής

La feinte accède au **rang** de valeur en soi.

Η υποκρισία γίνεται αυταξία

ils sont passés au **rang** de produits eux-mêmes.

έχουν γίνει τα ίδια τα προϊόντα

Relègue au **rang** d'imbéciles

υποβιβάζει σε ηλίθιους

compétents / compétence

Μετάφρασα το ουσ. “competence” γενικά ως “ικανότητα”, σε αντίθεση με το επίθετο “compétents”, που απέδωσα ως “(α)κατάλληλους”, διότι από τα συμφραζόμενα προσδιορίζεται το απαιτούμενο στοιχείο της επάρκειας και των προϋποθέσεων για τις εργασιακές ανάγκες. .

des acteurs moyennement **compétents**

παραγόντων μέτριας καταλληλότητας

les «super **compétents**»

τους «υπερ-κατάλληλους»

les parfaits **incompétents**.

όπως και τους απόλυτα ακατάλληλους

La principale **compétence** d'un médiocre?

Η πρωταρχική **ικανότητα** μιας μετριότητας;

τις ιδιαίτερες μορφές **ικανότητας** ως πλεόνασμα «αυτοελέγχου».

les formes singulières de **compétence** comme un surcroît de «maîtrise de soi».

¹⁴¹ <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/rang/66440?q=rang#65696> (ημ/νία πρόσβασης: 20/05/2018).

Pouvoir (ουσ.)

Μετέφρασα τη λέξη ως “εξουσία”, με την έννοια της δυνατότητας ελέγχου και επιβολής, όπως τη χρησιμοποιεί ο συγγραφέας στο κείμενό του:

à l’avènement du **pouvoir** mediocre

στην έλευση της **εξουσιαστικής** μετριοτήτας

postes de **pouvoir**

θέσεις **εξουσίας**

Les participants à ce **pouvoir**

Οι συμμετοχοί στην **εξουσία** αυτή

aux institutions de **pouvoir**

τους εξουσιαστικούς θεσμούς

le pouvoir des classes moyennes

εξουσία των μεσαίων τάξεων

dans les milieux de **pouvoir**

στους χώρους **εξουσίας**

αλλά ως “δυνατότητα” στο μοναδικό σημείο του πρωτοτύπου, εφόσον το συγκεκριμένο προσδιορίζει την ικανότητα μιας ενδεχόμενης πραγμάτωσης.

il délègue son pouvoir de pensée

εκχωρεί τη δυνατότητά του να σκεφτεί

ordre

Απέδωσα τη λέξη ανάλογα με το συγκεκριμένο, καθώς ο συγγραφέας εξαντλεί το σημασιολογικό της εύρος,

ως κατηγορία:

Elle fonde un **ordre**

Εγκαθιδρύει μια **τάξη**

ως κατάταξη:

La médiocratie désigne donc l’**ordre** mediocre

Η μετριοκρατία δηλώνει, επομένως, τη μέτρια **θέση**

un **ordre** de raisonnement

μια συλλογιστική **τάξη**

ως δεδομένη κατάσταση:

l'ordre politique de l'extrême centre
η πολιτική **τάξη** του ακραίου κέντρου

ως οργάνωση:

il [le pouvoir] arrive à transmettre ses **ordres** et à imposer plus fermement son **ordre**.
η εξουσία καταφέρνει να μεταβιβάζει τις **διατάξεις** της και να επιβάλλει πιο αποφασιστικά
την **τάξη** της.

Ειδικά στο παράδειγμα αυτό, επειδή γίνεται ένα σημασιολογικό παιχνίδι μεταξύ “ordres” (=εντολές) και “ordre” (=τάξη), απέδωσα την πρώτη ως “διατάξεις”, διότι εμπεριέχει το στοιχείο της κανονιστικής διευθέτησης και διαταγής προς εκτέλεση εντολών και για να διατηρήσω την ομοηχία.

Institution/s

Οι μεταφραστικές μου επιλογές και για τη συγκεκριμένη λέξη καθορίστηκαν επίσης από το συγκείμενο. Την απέδωσα κυρίως ως «θεσμός, -οί» και οι όποιες διαφοροποιήσεις υπαγορεύτηκαν από τα συμφραζόμενα και εντός του νοηματικού πλαισίου:

ils coiffent les institutions	institutions de tutelle
Κυβερνούν τους θεσμούς	εποπτικοί θεσμοί

les institutions d'enseignement et de recherché
οι εκπαιδευτικοί και ερευνητικοί **θεσμοί**

d'institutions publiques
των δημοσίων **οργανισμών**

les **institutions** financières
δημοσιονομικές **αρχές**

par les **institutions** universitaires.
από τα πανεπιστημιακά **ιδρύματα**

par la concurrence entre les **institutions**
από τον ανταγωνισμό μεταξύ των **ιδρυμάτων**

institutionnel (s), -lle(s) / institutionnalisée

Απέδωσα τους όρους ως “θεσμικός” / “θεσμοθετημένος” αντίστοιχα, επειδή χαρακτηρίζει στοιχεία και παραμέτρους που σχετίζονται με θεσμούς ή κινούνται στο πλαίσιο τους.

les choix **institutionnels**

θεσμικές επιλογές

l'économie **institutionnelle**

θεσμική οικονομία

logiques **institutionnelles**

θεσμικούς συλλογισμούς

de la recherche **institutionnalisée**

της **θεσμοθετημένη** έρευνα

αλλά κατά τα συμφραζόμενα της πρότασης, που συσχετίζουν το νόημα με τον χώρο της ακαδημαϊκής έρευνας μετέφρασα ως εξής:

dans les arcanes **institutionnels**

στα **ακαδημαϊκά** παρασκήνια.

savant

Απέδωσα το σύνολο των αναφορών αυτής της λεξιλογικής μονάδας ως “επιστήμονας”, επειδή συσχετίζεται σαφέστατα με κάθε χώρο του επιστητού και την επιστημονική έρευνα.

Ενδεικτικά:

Le **savant** médiocre ne pense jamais par lui-même

Ο μέτριος **επιστήμονας**

De savants faiseurs d' opinion

Επιστήμονες, διαμορφωτές γνώμης

de la bureaucratisation de la profession de savant

της γραφειοκρατικοποίησης του **επιστημονικού** επαγγέλματος

όμως μετέφρασα το παρακάτω ως “μορφωμένος/μορφωμένους”, διότι έλαβα υπόψη μου τη συγκειμενική πραγματικότητα, στην οποία θα ήταν λάθος η απόδοση “επιστήμονας/επιστήμονες”.

il n'est pas **savant**, il a relation avec des **savants**

δεν είναι **μορφωμένος**, σχετίζεται με **μορφωμένους**

concept (ουσ.) / conceptuel,-le (επίθ.) / concevoir (ρ.)

Το ουσιαστικό και ο επιθετικός προσδιορισμός που παρατίθενται ενδεικτικά δεν έθεσαν κανένα ζήτημα, καθώς δεν ενείχαν αμφισημία και τα απέδωσα ως “έννοια” και “εννοιολογικός” αντίστοιχα, εφόσον αποδίδουν το σημασιολογικό περιεχόμενο και τα γνωρίσματά του..

Le concept et la tragédie de la culture

Η έννοια και η τραγωδία της κουλτούρας

de théories, de **concepts**,

από θεωρίες, **έννοιες**,

à des **concepts** d'apparence savant

σε επιστημονικοφανείς **έννοιες**

réflexion **conceptuelle**

εννοιολογικού στοχασμού

Στη μετάφραση του ρήματος, λόγω της πολυσημίας του, καθοδηγήθηκα από το εκάστοτε συγκειμενικό περιβάλλον, που ως μέρος της σημασίας του όφειλα να λάβω υπ' όψιν μου για να αποκτήσει το νόημά του και να το αποδώσω σωστά:

permettant de **concevoir** synthétiquement

που επιτρέπει τη συνθετική **αντίληψη**

concevoir des petits pots de yaourt

στο σχεδιασμό μικρών δοχείων γιαουρτιών

de **concevoir** quelles positions éloignées

να γίνει **αντιληπτό** ποια πόστα, απομακρυσμένα

il s'agit également de les **concevoir**

Εξίσου θα πρέπει να δημιουργηθούν

dans les courants aveugles de mouvements historiques qu'ils ne **conçoivent** pas.

στις αθέατες ροές των ιστορικών κινημάτων που δεν **αντιλαμβάνονται**

esprit / cerveaux

Και εδώ τα συμφραζόμενα αιτιολογούν τις διαφορετικές αποδόσεις, προκειμένου το μετάφρασμα να αποδίδει σωστά το νόημα της λέξης “esprit”, ειδικά όταν ο συγγραφέας χρησιμοποιεί τη λέξη “cerveaux”. Έτσι απέκλεισα εξ αρχής τη μετάφραση ως “μυαλά”, με μία εξαίρεση επειδή προσδιορίζει συνεκδοχικά τα νοήμονα άτομα.

un psychopouvoir dressant les esprits

μια ψυχο-εξουσία διανοητικής τιθάσευσης

dans l'**esprit** de qui se croit habile

κατά τη λογική αυτού που νομίζει ότι είναι έξυπνος

l'esprit affreusement commercial du journalism

το απερίγραπτα εμπορικό **πνεύμα** της δημοσιογραφίας

l'esprit est structurellement neutralisé

το **πνεύμα** αποδιαθρώνεται

les **esprits** qui ne participent pas à la duplicité

τα μυαλά που δεν συμμετέχουν στην υποκριτικότητα

le chercheur perd l'esprit.

Ο ερευνητής, [...], χάνει τη λογική του

Les **cerveaux** doivent correspondre aux besoins des entreprises.

Τα **μυαλά** πρέπει να ανταποκρίνονται

du temps de **cerveau** humain disponible

χρόνο διαθέσιμου ανθρώπινου **μυαλού**

Ton

Επειδή στο πρωτότυπο ήδη γίνεται αναφορά ως “Du point de vue du **style**”, το οποίο μετέφρασα “Από **υφολογική** άποψη”, απέδωσα ως “τόνος” και όχι “ύφος”, διότι αναφέρεται στις ιδιότητες του υφολογικού επιπέδου και της εκφοράς¹⁴²:

Car le **ton** est capital

Διότι ο **τόνος** είναι κεφαλαιώδης

une prose dont le **ton** est neutre

ενός πεζού λόγου σε ουδέτερο [...] **τόνο**

Acteur, -s

Και εδώ επέλεξα να μεταφράσω σε σχέση με το νοηματικό σύνολο της φράσης στην οποία εμπεριέχονται τα παρακάτω παραδείγματα για ορθό νοηματικό αποτέλεσμα στη γλώσσα-στόχο:

l'ascension [...] des **acteurs**

την άνοδο παραγόντων

la bonne conscience **d'acteurs** frauduleux

όσων δρουν κακόβουλα.

des acteurs sociaux en vue

οι επιζητούμενοι κοινωνικοί **εταίροι**

instance, -es

Απέδωσα κατά περίπτωση και σύμφωνα με τη σημασία που λαμβάνει στην ελληνική πραγματικότητα, εφόσον σημαίνει την «αρχή ή τον οργανισμό που έχει αποφασιστική αρμοδιότητα»¹⁴³.

auprès d'une **instance** subventionnaire

ενώπιον μιας χρηματοδοτικής **αρχής**,

à des **instances**

σε διάφορα **όργανα**

références

Η λεξιλογική αυτή μονάδα αναφέρεται στις επεξηγηματικές σημειώσεις ή υποσημειώσεις σε ένα κείμενο, τις “παραπομπές”, όπως και την απέδωσα:

La multiplication galopante des **références**

Ο ραγδαίος πολλαπλασιασμός των **παραπομπών**

la montagne de **références**

τον όγκο των **παραπομπών**

¹⁴² Λήμμα “3. Ton”, *LEXIS*, ό.π., p 1895

¹⁴³ <http://www.cnrtl.fr/definition/instance> (ημ/νία πρόσβασης: 11/05/2018).

la choix des **références** retenues

η επιλογή των αποδεκτών **παραπομπών**

➤ **Απόδοση λοιπών λεξιλογικών μονάδων**

Travail / emploi

Αν και πρόκειται για δυο έννοιες που συχνά προκαλούν σύγχυση, η πρώτη αποδίδεται ως “εργασία” και η δεύτερη ως “απασχόληση”, τις οποίες αναπαρήγαγα στο μετάφρασμά μου, εφόσον οι κειμενικές αναφορές και τα συμφραζόμενα αφορούσαν στον εργασιακό χώρο και βίο με την στενή έννοια:

l’industrialisation du **travail** – manuel comme intellectuel

Ο καταμερισμός και η εκβιομηχάνιση της εργασίας

en réduisant le **travail** à une force

υποβιβάζοντας την **εργασία** σε δύναμη

le métier est devenu un **emploi**

το επάγγελμα έγινε **απασχόληση**

ενώ στις περιπτώσεις που διαπίστωσα ότι ως “travail” χαρακτηρίζεται το προϊόν μιας διαδικασίας ή δημιουργίας, μετέφρασα ως “έργο”:

travail d’écriture

το **έργο** της γραφής

contrôle du **travail** scientifique

έλεγχος του επιστημονικού **έργου**

sa propre langue dans le **travail** de recherche

τη δική του γλώσσα στο ερευνητικό **έργο**

droit pénal / droit criminel

Μετέφρασα και τους δυο όρους ως “**ποινικό δίκαιο**”, διότι το ελληνικό ποινικό δίκαιο δεν έχει ειδικό κλάδο, όπως είναι το “droit criminel» για το “droit pénal” στον Καναδά, το οποίο λειτουργεί ως ρυθμιστικό δίκαιο για την αποτροπή συμπεριφορών οι οποίες απειλούν την κοινωνική ασφάλεια¹⁴⁴.

théorèmes

Απέδωσα τη λέξη ως “**συμπεράσματα**”, επειδή οι αποδείξεις των θεωρημάτων εκτός των υποθέσεων στηρίζονται και σε συμπεράσματα ή συμπερασματικούς κανόνες¹⁴⁵.

parti transversal

Μετέφρασα ως “**εγκάρσιο κόμμα**”, διότι αφορά «διάφορα κοινωνικά σύνολα (τάξεις, θρησκευτικές ομάδες κ.λπ.) [τα οποία] διαπερνούν εγκάρσια πολλά από τα σύγχρονα διακυβεύματα. Η εγκαρσιότητα αυτή προκαλεί και ένα είδος ‘νέας αμεσότητας μεταξύ ατόμου και κοινωνίας’»¹⁴⁶.

petits personnages

Επειδή έτσι αποκαλούνται οι μινιατούρες που κατασκευάζονται από διάφορα υλικά, στον κινηματογράφο, τα κινούμενα σχέδια και στο θέατρο οι δευτερεύοντες και απρόσωποι χαρακτήρες¹⁴⁷, απέδωσα τη σύναψη ως «**υπαλληλάκους**» επειδή στο συγκείμενο υποδηλώνει τους εργαζόμενους που βρίσκονται χαμηλά στην ιεραρχία, οι οποίοι εκτελούν εντολές και αποτελούν την ανώνυμη και ασήμαντη υπαλληλική μάζα.

“Puis il me décrit New York en cité où l’on se perd, comment tous ces **petits personnages** de Wall Street qui jamais ne deviendront les traders d’élite s’aveuglent dans un ballet de clubs, de dîners et de vanité, en centaines de milliers de dollars engloutis”.¹⁴⁸

¹⁴⁴ <https://www.cliquezjustice.ca/information-juridique/qu-est-ce-que-le-droit-criminel> (ημ/νία πρόσβασης: 11/05/2018).

¹⁴⁵ <https://el.wikipedia.org/wiki/Θεώρημα> (ημ/νία πρόσβασης: 11/05/2018).

¹⁴⁶ <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/sas/article/viewFile/550/552> (ημ/νία πρόσβασης: 15/03/2018).

¹⁴⁷

<https://books.google.gr/books?id=LYAVsGFbFZMC&pg=PA157&lpg=PA157&dq=petits+personnages,+french+cinema&source=bl&ots=hAuG88lY-K&sig=VltRj74UdRfoFlx3p-8xf2XYbYU&hl=el&sa=X&ved=0ahUKEwjMitO978PaAhVGZFgAKHUMWAlcQ6AEIWzAN#v=onepage&q=petits%20personnages%2C%20french%20cinema&f=false> (ημ/νία πρόσβασης: 21/05/2018).

¹⁴⁸ Clémence Boulouque, *L’amour et des poussières*, στο

<https://books.google.gr/books?id=SG0i8nKcGX8C&pg=PT57&lpg=PT57&dq=%22petits+personnages%22+du+bureau&source=bl&ots=0gIriZmr-&sig=3MTP7JEFyJCVpIHSbrxZCLn-QbY&hl=el&sa=X&ved=0ahUKEwi3hoyh1KHbAhXLPhQKHZYxAGU4ChDoAQgtMAE#v=onepage&q=%22petits%20personnages%22%20du%20bureau&f=false> (ημ/νία πρόσβασης: 21/05/2018).

adresse

Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί τη λέξη δυο φορές στο κείμενο, την πρώτη με την έννοια της δεξιότητας, την οποία και απέδωσα ως έχει:

pour exploiter [...] et leur **adresse**

να εκμεταλλευτεί [...] και τις **δεξιότητές** τους

ενώ στη δεύτερη ο ίδιος αίρει την αμφισημία διευκρινίζοντας την πολυσημία της, τόσο με την ιδιότητα της δεξιότητας, όσο και με την ενέργεια του πομπού που στέλνει κάτι στους αποδέκτες:

plus personne ne se soucie de l'**adresse**, autant au sens de l'agilité dans l'écriture que du souci pour des destinataires réels ou escomptés

Μακροπρόθεσμα, κανείς πια δεν νοιάζεται για τη **διεκπεραίωση**, τόσο από τη σκοπιά της γραπτής δεξιότητας όσο και της φροντίδας προς τους πραγματικούς ή προσδοκώμενους αποδέκτες.

Μετάφρασα ως «**διεκπεραίωση**» για να υπονοηθεί η (ολοκληρωμένη) ενέργεια της αποστολής και να “παίζω” με την παρήχηση του “δ” λόγω αδυναμίας να αποδώσω με μια ομόγραφη λέξη.

Συμπεράσματα

«Κάθε σκέψη προέρχεται από λόγια κι εκεί επιστρέφει, κάθε λόγος γεννιέται από σκέψεις και σε αυτές καταλήγει».
~Merleau-Ponty, *Signes*¹⁴⁹

Στην παρούσα διπλωματική εργασία και στο πλαίσιο της ακαδημαϊκής μου υποχρέωσης, αποτύπωσα την προσωπική μου εμπειρία μετάφρασης με αγάπη για τη γλώσσα και τις λέξεις. Στη διάρκεια της διαδικασίας αυτής, αφού κατέγραψα κάθε βήμα και στάδιο, που θα με οδηγούσαν στη δημιουργία ενός μεταφράσματος αποδεκτού, κατανοητού και, κυρίως, με σεβασμό και δέσμευση απέναντι στον συντάκτη του πρωτοτύπου και, με τη διαμεσολάβησή μου, στον “Άλλο”, τον δέκτη του κειμένου του, έκανα τις παρακάτω διαπιστώσεις.

Το προϊόν της μετάφρασής μου προέκυψε ως αποτέλεσμα μιας μοναχικής διαδικασίας (“εγώ-και-το-κείμενο”) και διανοητικής διεργασίας (“τι-γιά ποιόν-πώς-γιατί”), που προαπαιτούσαν αποσαφήνιση του σκοπού του μεταφράζω, προσδιορισμό της κατάλληλης προς επίτευξή του στρατηγικής και αξιοποίηση μια ευρείας γκάμας μεταφραστικών τεχνικών, καθοριστικών για τις μεταφραστικές μου επιλογές. Η θεωρία αποδείχθηκε όχι υποβοηθητική αλλά αναγκαία και ικανή συνθήκη που συνεπικούρησε το όλο εγχείρημα. Επιβεβαίωσα στην μεταφραστική πράξη την αδιαπραγμάτευτη προϋπόθεση για έναν μεταφραστή: για να μπορέσει να μεταφέρει με συνέπεια το γλωσσικό πολιτισμικό γίνεσθαι οφείλει όχι μόνο να γνωρίζει άριστα τις “συνομιλούσες” γλώσσες, αλλά να διαθέτει επιστημονική κατάρτιση, εγκυκλοπαιδική γνώση, διεισδυτική ματιά, περίσσεια φαντασία και ισχυρή διαίσθηση για να επιδοθεί σε (και να αποδώσει με) ένα συνειδητό “παιχνίδι” μεταξύ λέξεων, νοημάτων, σημασιών.

Άντλησα τα θεωρητικά εργαλεία από το λειτουργικό πλαίσιο του *Σκοπού*, ο οποίος μου έδωσε κίνηση ελευθερίας στη δημιουργία του νέου κειμένου ώστε να διατηρήσει τη φιλοσοφική εσάνς του, να κοινωνήσει τη συγγραφική πρόθεση και να υπηρετήσει στη συνύπαρξη αναφορικής, κλητικής και ψηγμάτων εκφραστικής λειτουργίας τη διαλογική σχέση με τον νέο αναγνώστη της διαφορετικής κουλτούρας και πραγματικότητας. Η μεθοδολογική οργάνωση στον τριπλό άξονα “κατανόηση-μεταφορά-παραγωγή”¹⁵⁰ με βοήθησε να προσεγγίσω αρχικά το πρωτότυπο για να επιχειρήσω στη συνέχεια να μεταφέρω ύφος, γλωσσικά και πολιτισμικά σημεία με την επιλογή των κατάλληλων και ενδεδειγμένων λέξεων, με μετάταξη, μετατροπία, προσαρμογή (προσθήκες, παραλείψεις), ελεύθερη απόδοση, κ.λπ. εργαλειακού υλικού του μεταφραστικού οπλοστασίου.

¹⁴⁹ « Toute pensée vient des paroles et y retourne, toute parole est née dans les pensées et finit en elles. »

¹⁵⁰ Κελάνδριας, ό.π., σ. 116.

Η ανάλυση του πρωτότυπου κειμενικού περιεχομένου, η γνωριμία με τη συλλογιστική του συγκαίρινου συγγραφέα, επιπροσθέτως και μέσω ενός άφθονου διαδικτυακού υλικού από συνεντεύξεις του για την προώθηση του βιβλίου του, καθώς επίσης και η έγνοια μου να ανταποκριθεί το μετάφρασμα στις προσδοκίες και ανάγκες του ελληνικού κοινωνικο-πολιτισμικού πλαισίου και στη διαφορετική γλωσσική λειτουργία και δομή της ελληνικής διαμόρφωσαν τον απαραίτητο βηματισμό στην επιχειρούμενη από μέρους μου διαπολιτισμική μεταφραστική δράση, από την οποία επωφελήθηκα πολλαπλώς και κυρίως «να δω καλύτερα και να κατανοήσω καλύτερα (σ)την ίδια μου τη γλώσσα.»¹⁵¹

¹⁵¹ Emmanuel Hocquard : «La traduction est cette sorte de représentation dont j'ai besoin pour mieux voir et mieux comprendre (dans) ma propre langue», *Huitièmes Assises de la traduction littéraire* (Arles, 1991), p.18, στο <http://www.atlas-citl.org/wp-content/uploads/pdf/8actes.pdf> (ημερομηνία πρόσβασης: 23/05/2018)

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Σίμος Γραμμενίδης** (2009), *Μεταφράζοντας τον Κόσμο του Άλλου. Θεωρητικοί προβληματισμοί. Λειτουργικές προοπτικές*, Δίαυλος, Αθήνα.
- Παναγιώτης Κελάνδριας** (2016), *Λειτουργική διδακτική της μετάφρασης*, Δίαυλος, Αθήνα.
- Γιώργος Κεντρωτής** (2000), *Θεωρία και Πράξη της Μετάφρασης*, Δίαυλος, Αθήνα.
- Jeremy Munday** (2002), *Μεταφραστικές σπουδές· θεωρίες και εφαρμογές*, μτφρ. Άγγελος Φιλίππατος, Μεταίχμιο, Αθήνα.
- Christiane Nord** (2014), *Η μετάφραση ως στοχευμένη δραστηριότητα. Εισαγωγή στις λειτουργικές προσεγγίσεις*, Δίαυλος, Αθήνα.
- Katharina Reiss**, «Type, Kind and Individuality of Text: Decision making in Translation», Translated by Susan Kitron, στο Lawrence Venuti (2000), *The Translation Studies Reader*, Routledge London & New York, pp.160-171.
- J.-P Vinay et J. Darbelnet** (1972), *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*, éd. Didier, Paris,

Ηλεκτρονικές πηγές

- Σίμος Π. Γραμμενίδης, Τίτικα Δημητρούλια Ευάγγελος Κουρδής, Ελπίδα Λουπάκη, Γεώργιος Φλώρος**, (2015), «Η πολιτισμική διάσταση της μετάφρασης» (Κεφάλαιο 3), στο *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις της Μετάφρασης*, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, Αθήνα, σσ. 78-79, προσβάσιμο στο https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/3901/1/00_master_document-KOY.pdf
- Τίτικα Δημητρούλια-Γ. Κεντρωτής**, (2015), «Η λογοτεχνική μετάφραση ως μετάφραση έργων. Δοκίμιο και δοκιμακός λόγος», στο *Λογοτεχνική Μετάφραση. Θεωρία και πράξη*, εκδόσεις Κάλλιπος (Ελληνικά Ακαδημαϊκά Συγγράμματα και Βοηθήματα) προσβάσιμο στο https://repository.kallipos.gr/pdfviewer/web/viewer.html?file=/bitstream/11419/5252/1/00_master_document.pdf
- Jean-René Ladmiral** (Université de Paris-X-Nanterre), «ÉLÉMENTS DE TRADUCTION PHILOSOPHIQUE» στο *Langue française* Année 1981, Nr. 51 pp. 19-34, στο https://www.persee.fr/doc/lfr_0023-8368_1981_num_51_1_5095

Λεξικά σε ηλεκτρονική μορφή

Centre collégial de développement de matériel didactique, 2009, Répertoire d'expressions,
<http://www.ccdmd.qc.ca/ri/expressions/>

Centre Nationale des Ressources Textuelles et Lexicales (CNRTL), Ortolang:
<http://www.cnrtl.fr/definition/>

Dictionnaire d'argot, de français familier et de français populaire:
<http://www.languefrancaise.net/Bob/Introduction>

Expressions Françaises: <http://www.expressions-francaises.fr/>

Expressions.fr (par Reverso), Les expressions françaises décortiquées: <http://www.expressio.fr/#>

Larousse, Dictionnaire de français: <http://www.larousse.fr/dictionnaires/francais>

Linguee, Dictionnaire grec-français: <https://www.linguee.fr/francais-grec/search?source=auto&query=>

Littre, Dictionnaire de la langue française: <https://www.littre.org/>

Office québécois de la langue française, Le grand dictionnaire terminologique (GDT):
http://www.granddictionnaire.com/ficheOqlf.aspx?Id_Fiche=26503480

Parler français, richesses et difficultés de la langue française: <http://parler-francais.eklablog.com/>

WordReference.com, Dictionnaires de langue en ligne: [Dictionnaire Français-Anglais](#)

Πύλη για την ελληνική γλώσσα, Λεξικό της κοινής νεοελληνικής:

http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search

Λεξικά σε έντυπη μορφή

Larousse (1988), *Dictionnaire de la langue française*, LEXIS, Librairie Larousse, Paris.

Γ. Μπαμπινιώτης (1998), *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα

Εξώφυλλο:

Honore Daumier (1865), *Chess-Players* (24.8 x 32 cm) στο http://www.artinthepicture.com/paintings/Honore_Daumier/The-Chess-Players/